

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Sema BAYRAKDAR

YAPISALCILIĞA SAUSSURE İLE DİLSEL İLETİŞİM AÇISINDAN
ELEŞTİREL BİR YAKLAŞIM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. ABDÜLKUDDÜS BİNGÖL

ERZURUM - 2008

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YAPISALCILIĞA SAUSSURE İLE DİLSEL İLETİŞİM AÇISINDAN ELEŞTİREL BİR YAKLAŞIM

Sema BAYRAKDAR

Tez Yöneticisi : Prof. Dr. Abdülkuddüs BİNGÖL

2008 – SAYFA : 98

Jüri: Prof. Dr. Abdülkuddüs BİNGÖL

Yrd. Doç.Naci İSPİR

Yrd. Doç.Hakan TEMİZTÜRK

Yirminci yüzyılın ortalarında etkinlik kazanan yapısalcılık, gerçeği birbirine bağımlı bir bütün parça ilişkisi içinde anlama ilkesinden yola çıkan bir öğrenme ve değerlendirme yaklaşımıdır. Ferdinand de Saussure’ün Genel Dilbilim Dersleri’nde dile getirdiği düşünceler, yalnızca çağdaş dilbilim kuramını değil, göstergebilim ve yapısalcılık akımlarını da derinden etkilemiştir. Başta dilbilimde filizlenip daha sonra tüm insan bilimlerini etkisi altına alan yapısalcılığın kaynağında Saussure kuramı yer alır. Saussure’ün yapısal dilbilim alanına katkıları yapısalcı kurama ve yapısalcı uygulamaya da ışık tutar. Çağdaş dilbilim alanına kazandırdığı kavramlar yapısalcı çalışmaların yönetsel çıkış noktalarını oluşturur. Çalışma kapsamında Saussure’ün dile getirdiği yapısalcılık düşünceleri dilsel iletişim açısından eleştirel bir yaklaşımla değerlendirilecektir.

ABSTRACT

MASTER THESIS

**A CRITICISM APPROACH TOWARDS STRUCTURALISM WITH RESPECT
TO LINGUISTIC COMMUNICATION BY SAUSSURE**

Sema BAYRAKDAR

Supervisor: Professor Abdlkudds BİNGÖL

2008 – PAGE : 98

Jury : Professor Abdlkudds BİNGÖL

Asistant Professor Naci İSPİR

Asistant Professor Hakan TEMİZTRK

Structuralism that began to be active in the middle of 20th century is the approach that “stems from the principle of understanding the real in the relationship of the part and the whole”. The ideas that are expressed in Ferdinand de Saussure’s Course in General Linguistics do not only have deep impact in contemporary linguistics theory but also in semiotics and structuralism. The structuralism thought that first appeared in linguistics but then has begun to affect all human sciences takes its stems from Saussure’s theory. The contributions that are done by Saussure in the field of structural linguistics also enlightens the theory and applications of structuralism and the concepts that brought by him to the field of modern linguistics theory constitutes the basic methodological points of structural studies. In the thesis, the ideas of structuralism of Saussure will be evaluated depending on the linguistic communication.

ÖNSÖZ

Dünyada, özellikle yirminci yüzyılda birçok düşünürün, bilim dalının ve okulun düşüncelerine ve ortaya koyduklarına ortak olduğu Ferdinand de Saussure'ün, Genel Dilbilim Dersleri adlı mucize yapıtı ile şekillenen dil ve yapı dünyasını, nasıl oluşturduğunu görebilmek adına yapılan bu çalışma kapsamında, yapısalcı akıma kaynak olan dilbilimin sözü edilen evreleri, akımları, kavramları ve uygulama yöntemleri incelenmekte, yapısalcılığı etkileyen Saussure sonrası dilbilim okulları ele alındıktan sonra Saussure'ün dilsel iletişim açısından ifade ettiği düşünceleri üzerinde durulmaktadır.

Ferdinand de Saussure'e ait kitap haline dönüşmüş veya dönüşmemiş eserlerin, dilbilim ve yapısalcılığın ilişkili olduğu bir çok akıma öncülük etmiş olmasının bilinmesine katkıda bulunmayı amaçlayan bu araştırmayla, Saussure'ün tanınmasına daha fazla ışık tutmak amaçlanmıştır.

Çalışma giriş, dört bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. İlk bölümde yapı kavramı; artsüremlili ve eşsüremlili yapılar anlatılmış, ikinci bölümde yapısalcılık görüşleri detaylı olarak incelenmiştir. Üçüncü bölümde dil ve dilbilim tanımı yapılmış ve dilsel iletişimin temel öğeleri üzerinde durulmuştur. Dördüncü bölümde ise dilbilimi ve Saussure'ün dilbilimine olan etkileri değerlendirilmiş, Saussure'ün yapısal dilbilimine olan katkıları ortaya konulmuş ve sonuç bölümü ile çalışma sona ermiştir.

Çalışma sürem boyunca önerileri ile bana yol gösteren, manevi desteği ile motivasyonumu artıran saygıdeğer hocam sayın Prof. Dr. Abdülkuddüs Bingöl Bey'e, sabırları için de eşim ve aileme müteşekkirim.

Erzurum-2008

Sema BAYRAKDAR

İÇİNDEKİLER

ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER	v
GİRİŞ	1
 BİRİNCİ BÖLÜM	 3
1. YAPI KAVRAMI	3
1.1. Artsüremli Somut Yapı (Görgül Yapı)	8
1.2. Eşsüremli Soyut Yapı (Formel yapı)	8
 İKİNCİ BÖLÜM	 10
2. YAPISALCILIK	10
2.1. Gösterge Yapısalcılığı	17
2.2. Yapı Yapısalcılığı	17
2.2.1. Jean Piaget’in Yapı Yapısalcılığı	19
2.2.1.1. Bütünlük	20
2.2.1.2. Dönüşüm	22
2.2.1.3. Özde-düzenleme	23
2.2.2. Derrida’nın Yapı Yapısalcılığı	25
2.3. İşlevsel Yapısalcılık	26
2.4. Post – Yapısalcılık ve Diğer Yapısalcılık Görüşleri	30
 ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	 36
3. DİLBİLİMİ VE İLETİŞİM	36
3.1. Bir İletişim Vasıtası Olarak Dil	38
3.2. Dilbilim	40
3.3. Dilsel İletişimin Temel Öğeleri	45
3.3.1. Konuşucu ya da Yazar	46

3.3.2. Alıcı ya da Okur	47
3.3.3. Gönderge (Konu).....	47
3.3.4. Yazılı İleti	47
3.3.5. Kanal.....	47
3.3.6. Kod	48
3.4. Dilbilimi ve Dillerin Öğrenimi	48
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	51
4. DİL BİLİMİ VE FERDINAND DE SAUSSURE'ÜN ETKİLERİ.....	51
4.1. Dilcilikte Sosyologizm Akımı	57
4.1.1. Cenevre Dilcilik Okulu.....	57
4.1.2. Paris Dilcilik Okulu	58
4.2. Dilcilikte Yapısalcılık Akımı	59
4.3. Yapısalcılık Akımına Bağlı Okullar	60
4.3.1. Prag Yapısalcılık Okulu (Fonksiyonel Dilcilik).....	60
4.3.2. Kopenhag Yapısal Okulu (Glossematik).....	62
4.3.3. Amerika Yapısalcılık Okulu (Deskriptif Dilcilik).....	63
4.4. Yapısalcılık Akımına Bağlı Okullar Arasındaki İlişkiler	66
4.5. Yapısal Dilbilimcilerin Temel Esasları	66
4.6. Yapısalcı Görüş ve Yaşayan Dillerin Öğrenimi	69
4.7. Saussure'ün Dilbilimi Hakkındaki Genel Görüş ve Düşünceleri	71
4.8. Saussure'ün Genel Dilbilim Dersleri'nin Yönelimleri.....	75
4.9. Saussure'ün Genel Dilbilim Dersleri'nde İkili Karşıtlıklar.....	77
4.10. Saussure'ün Yapısal Dilbilime Olan Katkıları	78
SONUÇ.....	82
KAYNAKLAR.....	86
ÖZGEÇMİŞ.....	93

1. GİRİŞ

Yapısalcılık, Batı dünyasında Structuralism olarak bilinir. 20. yüzyılın ikinci yarısında dil, kültür, matematik felsefesi ve toplumun analizinde en fazla kullanılan yaklaşım olmuştur. Yapısalcılığın, çeşitli şekilleri olduğundan dolayı tanımlamanın zor olduğu ileri sürülür. Farklı yapısalcıların kullandığı yapılar, zamanla birbirlerinden çok ayrı anlamlara sahip olmuşlardır. Yine de yapısalcılığın hem bilimde hem de toplum içinde edindiği değişik anlamları incelenebilir ve karşılaştırılabilir. Yapısalcılık, dilbilimden, kültür araştırmalarına, halk masallarına ve edebiyat metinlerine kısaca tüm anlatı (narrative) türlerine kadar, geniş bir alanda uygulaması görülen farklı anlamlar yüklense de genel olarak yapının belirleyiciliğinden hareket eden felsefi ve toplumsal problemleri yapı kavramından hareketle açıklamaya çalışan yaklaşımın adıdır.

Doğal dillerin işleyişini ve yapısını inceleyen bilim dalı olarak tanımlanan dilbilim, on dokuzuncu yüzyıl sonlarına doğru gelişerek insan bilimleri arasında önemli bir yere gelebilmeyi başarmıştır. Yirminci yüzyıl ise dilbilimin doruk noktaya ulaştığı bir dönemdir. Bu yüzyılda dilbilim alanında oldukça yoğun çalışmalar yapılmıştır. F. Saussure başta olmak üzere birçok bilim adamı ortaya attıkları kuramlarla dilbilim çalışmalarına önemli katkılarda bulunmuşlardır. Özellikle F. Saussure'ün dilbilim çalışmalarına katkısını ve bu alanda kendinden sonra gelen dilbilimcilere öncü olduğunu kabul etmeyen araştırmacı yoktur. İlk kez F. de Saussure, dilin iç ve eşzamanlı yapısını incelemeyi önererek günümüz dilbiliminin temelini atmıştır.

20. yüzyılda dilbilimi çeşitli akımlar halinde gelişmeye başlamıştır. Bu asırda yalnız Avrupa'da değil, dünyanın başka kıtalarında ve Amerika'da da dil bilimi süratli bir şekilde gelişmeye başlamış ve bu ülkelerde yeni akımlar ve bu akımlara bağlı dil okulları kurulmuştur. Bu akımların ortaya çıkmasında ünlü İsviçreli dil bilimci, Ferdinand De Saussure'ün büyük etkisi olmuştur. Onun dil ile ilgili görüşleri birçok akımların ve okulların temelini oluşturmuştur.

1857'de Cenevre'de, Sigmund Freud'dan bir yıl sonra, Emile Durkheim'dan ise bir yıl önce doğan Saussure, tanınmış bir doğabilimcinin oğludur. Ailenin doğabilimleri konusunda güçlü bir başarı geleneği vardır. Saussure'ü erken yaşlarda dil bilimi

çalışmalarına bir filolog ve aile dostu, Adolphe Pictet yöneltmiştir. On beşinde, Fransızca, Almanca, İngilizce ve Latince dillerine Yunancayı da ekledikten sonra, Saussure genel bir dil dizgesi oluşturmaya çalışmıştır. Ve Pictet için, tüm dillerin kökünde iki ya da üç temel ünsüzden oluşan bir dizgenin olduğunu öne süren 'Diller Üstüne Deneme'yi yazmıştır. Pictet bu gencecik çabanın aşırı indirgemeci özelliğine gülümsemekten kendini alamamış olabilir ama daha okuldayken Sanskrit öğrenmeye başlayan, himayesi altındaki bu öğrencinin cesaretini kırmamıştır.

1875'te Saussure, Cenevre Üniversitesi'ne girdi. Aile geleneğini izleyerek fizik ve kimya öğrencisi olarak kayıt yaptırmakla birlikte Yunan ve Latin dil bilgisi derslerine girmeyi sürdürmüştür. Sonrasında profesyonel bir dil derneğine, Paris Dil Bilimi Derneği'ne katılmıştır. Cenevre'de ilk yılının büyük ölçüde boşa gittiğini düşünerek, Hint-Avrupa dillerini incelemek için Leipzig Üniversitesi'ne kayıt yaptırmıştır.¹

Saussure'ün Eserleri

- Saussure, F. de (1878) *Memories sur le systeme primitif des voyelles dans les langues indo-europeenes* (Memoir on the Primitive System of Vowels in Indo-European Languages), Leipzig: Teubner
- Saussure, F. de (1916) *Cours de linguistique generale*, ed. C. Bally and A. Sechehaye, with the collaboration of A. Rirdlinger, Lausanne and Paris: Payot; çeviren W.Baskin, *Course in General Linguistic*, Glasgow: Fonatana-Collins, 1977
- Saussure, F. de (1993) *Saussure's Third Course of Lectures in General Linguistics* (1910-1911): Emile Sonstantin ders notlarından, *Language and Communication* series, cilt. 12, çeviren ve düzenleyenler E. Komatsu ve R. Haris, Oxford: Pergamon
- Saussure, F. de (1985) *Genel Dilbilim Dersleri* (Çeviren: Berke Vardar), Ankara : Birey ve Toplum

¹ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Saussure>

BİRİNCİ BÖLÜM

1.YAPI KAVRAMI

Yapısalcılığı incelemek için, öncelikle yapı kavramının tanımı, kullanımı ve gelişim koşullarının incelenmesi gerekmektedir. Yapı sözcüğü Batı dillerine Latince ‘Stvere’ fiilinin bir türevi olan ‘structure’ sözcüğünden gelmiştir. Yapı sözcüğü Fransızca’da ‘construire’ fiili ve onun türevi olan ‘structure’ sözcüğü ile karşılanırken, Türkçe’de yapmak/kurmak fiilinden türeyen yapı sözcüğü ile ifade edilmektedir. Yapı sözcüğü her şeyden önce bir binanın inşa edilmesini ifade eden mimari bir anlam taşımaktadır.²

17. yüzyıla kadar etimolojik anlamını koruyan yapı sözcüğünün bu yüzyıldan itibaren kullanım alanı genişlemiştir. İlk kullanım alanı insanın kendisine yöneliktir. Bernard Le Bovier De Fontenelle’de görülen bu kullanımda insan bedeni bir yapıya benzetilmiş, bedeni yapıyla karşılaştırılmış ve bedenin organları arasındaki uyumun temel noktası kullanımın çerçevesini belirlemiştir.³

İkinci kullanım ise Jean de Vaugelas’da görülmüş olup insanın yapıtlarına yönelik olup dilsel ürünlerin irdelenmesinden oluşmuş ve dilsel yapıtlar ile yapı arasındaki benzerlikten ya da biçimsel özdeşlikten hareket edilmiştir. Bir söylevin sözcükleri arasındaki benzeştirme bu kullanımın temel noktasını oluşturmuştur.⁴

M. Lucien Bernot’un yapmış olduğu bir saptama bu farklı gelişimsel kullanımlara açıklık kazandırmakta olup ‘yapı’ sözcüğünün hem bir bütünü, hem bu bütünün parçalarını, hem de bu parçalar arasındaki ilişkileri ifade ettiğini açıklayarak yapı kavramının temel özelliklerini belirtmiştir. Yapı sözcüğünün anatomistler, dilbilimciler, pozitif bilimler ve insan bilimleriyle uğraşanlar tarafından kullanışlı bir araç olarak ortaya çıkmasının sebeplerini açıklamaktadır.⁵

² Bayramoğlu, H. A., *Toplumsal Bilimlerde Yapı Kavramı Yapısal Yaklaşımlar ve Yapısalcılık*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1982, s.3

³ Bayramoğlu, a.g.e., s.4

⁴ Bayramoğlu, a.g.e., s.4

⁵ Bozkurt, Ö., *Ayrımsal Sosyoloji ve Toplumsal Yapı*, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİE), Ankara, 1972, s.5

Özer Ozankaya'ya göre; yapı, bir düzenin ya da bütünün parçaları ve öğeleri arasında süreklilik gösteren durağan bağlar ve karşılıklı ilişkiler bütünüdür ve Piaget'den farklı olarak statik bir yapı anlayışı ortaya koymaktadır.⁶

Beylü Dikeçligil, yapı analizini yapmadan önce yapının beş parça bütün özelliğini şu şekilde tespit etmiştir:⁷

1. Aralarında herhangi bir ortak özellik bulunmayan parçalar veya unsurlar bir yapı oluşturmazlar.
2. Bir yapı, parçalarına göre bütün, parçalar da kendi unsurlarına göre bir bütündür.
3. Yapı ve parçalar aynı özelliğe, niteliğe sahiptir bu nedenle yapı bir etkileşim örüntüsü olduğuna göre parçalar da birer etkileşim örüntüsüdür.
4. Yapıda parça, bütünden büyük olamaz.
5. Yapı, parça-bütün arasındaki istikrarlı ilişkilerden oluşur.

Bununla birlikte yapı kavramının bir çözümleme aracı olarak kullanımı, toplumsal bilimlerin makro-sosyolojik bütünler düzeyine kaymasını ve dolayısıyla bu kavramın yaygın kullanımını belirlemiştir. Özellikle 19. yy.'ın ikinci yarısından itibaren toplumsal bilimlerde yöntemsel gelişmeyi belirleyen üç kilit kavram toplumsal bilimlerin vazgeçilmez yöntemsel ilkelerini oluşturmuştur. Bunun yanında bu üç kilit kavram ile tekil ve öznel yaklaşımların yerini bütüncül yaklaşımlar almıştır. Birbirine bağlı bu üç kilit kavram sırasıyla pozitivizm (olguculuk - olguların nesnel ve görgül gözlemi, gerekeni kurma yerine olanı anlama ilkesi), determinizm (gerekircilik - farklı olgu ve olayları; uyumlu ve anlamlı bir bütüne indirgeyen nedensellik yasalarının arayışı ilkesi), relativizm (görecelik - gözlenen olgu veya olaylar arasındaki etkileşimin incelenmesi bir başka deyişle nedenselliğin tek yönlü olmayışının göstergesi)'dir. Bu üç ilkenin ortak yargısı incelenen olgu ya da nesnenin, bu nesnenin somut ve görgül gözleminin, onun kendi dışındaki ya da onunla aynı bağlamdaki diğer olgu ya da nesnelerle olan ilişkiler içinde incelenmesidir.

⁶ Ozankaya, Ö., *Toplumbilim*, Cem Yayınları, İstanbul, 1999, s.174

⁷ Dikeçligil, B., *Bir Analiz Modeli Denemesi 'Sosyal Yapı' ve 'Toplumsal Yapı'*, Yeni Türkiye, 3. Yıl. 15. Sayı, 1997, ss.652-655

Bilimselliğin göstergesi olarak kabul edilen bu çerçeve bütüncül yaklaşımların hareket noktasını oluşturmuştur. Yapı kavramı ise hem bir bütünü, hem bu bütünün parçalarını, hem de bu parçalar arasındaki ilişkileri kapsayan bir kavram olarak, karmaşık toplumsal gerçekliğin farklı belirleyicilerini biçimsel olarak bir bütün içinde toplama olanağını vermektedir.

Bilimsel düşünceye, yapı kavramından önce yapı kavramının çevrelediği irdeleme ve çözümleme biçimi yerleşmiştir. Yapı kavramı kimi zaman farklı yan kavramlar ile karşılanmış, kimi zaman ise yapı kavramı kullanıldığı halde farklı yan kavramlarla özdeşleştirilmiştir. İlk kez sosyolog Herbert Spencer'in kullanımıyla belirlenen bu çerçevede yapı terimi örge (organisme) terimi ile özdeşleştirilmiş olup, Spencer toplumu yaşayan bir organizma olarak görmüş; toplumun bireysel organizma gibi bir yapı olduğunu düşünmüştür.⁸ Organik yapı ile toplumsal yapı arasındaki benzerlikten hareket eden bu eğilim, Spencer ekolüne 'organisist' nitelemesi getirmiştir. Ancak bu yaklaşım değişik düşünürler tarafından çok farklı şekillerde kullanılmıştır. Bu doğrultuya Rodcliff-Brown ve Murdock'un yanı sıra Talcott Parsons'u da katmak gereklidir.⁹ Parsons'un yapısal işlevsel yaklaşımında, toplum incelenirken toplumun hem yapısı hem de işlevi göz önünde bulundurulur ve toplum birbiri ile ilişkili ögelerin oluşturduğu bir sistem olarak dikkate alınır. Sistem, kendisini oluşturan ögeler ve ögeler arasındaki ilişkileri içine alan bir bütün olup sistemi oluşturan ögeler, sistemin bütünlüğünden ayrı tutularak anlaşılamazlar ve sistemin herhangi bir kısmında görülen değişim, sistemde dengesizliğe ve sistemdeki dengesizlikte sistemin diğer kısmında da değişimlere neden olarak bütün olarak sistemin yeniden örgütlenmesiyle sonuçlanır. Bu nedenle sistem çevresel kaynaklara muhtaçtır.¹⁰

Parsons'un yapısal işlevsel yaklaşımının yapısal yönü biyolojik maddeden gelir. Sistem kendisini oluşturan ögelerden oluşur. Yani durağan yapılar ve bu ögelerin aralarındaki ilişkiler üzerinde durur.¹¹

⁸ Burcu, E., *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:15, Sayı: 2, 1998, s.175

⁹ Bozkurt, a.g.e., s.7

¹⁰ Arslanoğlu, İ., *Sosyoloji Teorileri Ders Notları*, Ankara, 2000, s.78

¹¹ Arslanoğlu, a.g.e., s.79

Dizge halindeki bir bütünün parçalarının bir araya geliş şekli olarak tanımlanan yapı kavramı bütün bu düşünürlerde ortaktır. Spencer'da makro-sosyolojik alana uygulanan yapı kavramı, bu doğrultuda ele alınan diğer yazarlarda daha çok mikro sosyolojik yani insan ilişkileri içeren bir alana kaymaktadır ve yapı terimi dizge (sistem) terimi ile özdeşleşmiştir.¹²

Yapının organizma ve dizge terimiyle özdeş kullanılmasının yanı sıra, üçüncü bir akım ise fiziki coğrafyadan başlayıp insan coğrafyası aracılığı ile sosyolojiye kadar uzanmakta olup ilk kez Maurice Halbwachs tarafından kullanılmıştır. Bu bağlamda Halbwachs'a göre yapı her şeyden önce fizik ve maddi bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır.¹³ Yapı, birleştirilmiş, organize edilmiş bir bütündeki unsurlar, parçalar ya da modellerin temellerini oluşturan ve onların arasındaki nispeten durağan olan ilişkidir. Yapı, doğrudan tecrübe edilen ve mantıksal olarak soyutlanmış bir ilişki değildir. Yapı, kendine özgü bileşenlerinde analiz edilmeyen ancak bunlardan ötürü anlaşılabilen organik bir bütündür. Yapı, anlamlı bir şekilde organize edilmiş gerçekliktir; ancak, hem gerçekliğe hem de onu anlamaya çalışan özneye aittir. Bu yüzden de yapı, hem açık hem de anlaşılabilir bir şeydir.¹⁴

Yapı kavramının toplumsal bilimlere yerleşmesinin tarihçesine bakacak olursak; ilk temel dönem 19. yüzyılın başlarıdır. Ancak yapı kavramının özgün bir şekilde ele alınması 1930'lardan sonra olmuş ve 1960'lar sonrası bu kuram güçlenmiş ve yapısalılık olarak adlandırılan akımlara kaynak işlevini görmüştür.¹⁵

1930 yılı yapı kavramının tarihçesi açısından önemli bir tarihtir. Freyer'in kitabının yayınlandığı bu yılda yapı kavramının tarihinin bir dönemi kapanmış, bir diğeri açılmıştır. Bu dönemde yapı kavramı Bernot'un belirttiği anlamda biçimsel çerçeve işlevini tüm toplum bilimlerinde bulacak, daha sonraları ise yapı kavramı salt biçimsel çerçeve olmaktan çıkıp, pek çok disiplinin yöntemsel ve içeriksel temel taşı

¹² Bozkurt, a.g.e., s.7

¹³ Bayramoğlu, a.g.e., s.8

¹⁴ Dhavamony, M. , *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Dilin Tarihsel Fenomenolojisi, çev: F. Aydın, Cilt: 10., 2004, s.173

¹⁵ Bayramoğlu, a.g.e., s.11

görevini yüklenecek ve yapısalcılık doğacaktır. Bu ani değişim doğrultusunda, Georges Gurvitch araştırmacıları kendi disiplinlerinde yapı kavramını kullanmaya iten nedenleri belirlemeye çalışmışlardır. Bu gelişimin en önemli nedenlerinden biri ‘Gestaltisme’ın ortaya çıkmasıdır. Psikolojide başlayan bu akımın yöntemsel mantığı zamanla diğer disiplinlerde de yaygınlaşmıştır. ‘Gestaltisme’ın psikoloji alanındaki etkilerini saptamak için 1926 yılında yapılmış olan M.A. Jolande’ın felsefe sözlüğüne bakılacak olursa; psikolojide yapı kavramı “zihinsel yaşamı oluşturan unsurların statik bir uyumu” olarak tanımlanmaktadır. Ancak, 1930 sonrası baskıda yapı kavramı, unsurların basit uyumunun ötesinde birbirine bağlı olguların oluşturduğu ve her olgunun diğer olgularla ilişkisi çerçevesinde varlık kazandığı bir bütün olarak tanımlanmıştır.¹⁶

Ancak tüm bu gelişmelerin yapı kavramına ve kavramın kullanımına tam bir açıklık getirmediği aşikârdır. Kavramın matematiksel anlayışının yaygınlık kazanmasına rağmen ‘yapı’, ‘dizge’, ‘örgüt’, ‘biçim’, ‘model’ kavramları arasındaki farklar mutlak ve her disiplin farklı tanımlar vermektedir. Tüm bu farklılıklara rağmen yapı tanımları temel özelliklerinden hareketle ikili bir sınıflamaya tabi tutulabilir. Bu ikili sınıflamayı eşsüremlî soyut yapı anlayışı ile artsüremlî-somut yapı anlayışı arasında bir farklılaştırma yaparak gerçekleştirebiliriz. Bu farklılaştırma, hem farklı tanımları yöntemsel ortak paydalarından hareketle iki ana başlık altında toplamamıza, hem de farklı yapı kavramlarının kaynak ve itici yöntemsel motor işlevini yerine getirdikleri iki ayrı tür yapısalcılığı ayırmamıza yardımcı olacaktır. Eşsüremlî yapısalcılık, evrim dışından ve süreden bağımsız olarak bir durumsal an içinde ele alınan soyut yapı anlayışının doğurduğu ve yapı kavramını amaç olarak kullanan akımlar olarak adlandırılır. Artsüremlî yapısalcılık ise evrim açısından ele alınan süre içinde birbirini izleyen somut yapı anlayışının doğurduğu ve yapı kavramını araç olarak kullanan akımlar olarak adlandırılabilir.¹⁷

1.1. Artsüremlî Somut Yapı (Görgül Yapı)

¹⁶ Bayramoğlu, *a.g.e.*, ss.12-13

¹⁷ Bayramoğlu, *a.g.e.*, s.14

Yapısal yaklaşımların kaynağını oluşturan görgül yapı kavramı bağımlı ögeler bütünü olarak ele alınan nesnenin sistematik niteliğini ifade eder ve gözlenebilir olgulara indirgenir. Bu somut bir yapı anlayışını vurgulamaktadır. Gözlenen somut olgular ikinci bir aşamada yapı kavramı çerçevesinde soyutlanır. Bu anlayış ‘dizge’ ve ‘biçim’ kavramlarını da ‘yapı’ kavramıyla eşanlamlı olarak kullanır. Bu türde sözü edilen gözlenebilir olgular köken gelişim ve etkileşim düzlemlerinde ele alınır. Tarihsel unsurlar, farklı yapılar ya da yapının parçaları arasındaki diyalektik ve organik ilişkiler bu anlayışın artsüremli niteliğini vurgulamaktadır. Anlaşılacağı gibi, bu anlayış çerçevesinde yapı kavramı salt biçimsel bir araç olarak kullanılmaktadır. Yaklaşımların dinamiğini ise artsüremli ögeler oluşturur. Radcliff—Brown ve Piaget’den Gurvitch’e kadar farklı yapısal yaklaşımları belirleyen ortak paydanın bu nitelikte bir yapı kavramı olduğu söylenilebilir.

1.2. Eşsüremli Soyut Yapı (Formel yapı)

Formel yapı anlayışında, yapı kavramı gözlenebilir olgulara ilişkin değildir. Bu çerçevede yapı gözlenebilir olguların ardında yatan gerçeği anlamak için kurulan kuramsal modellere indirgenmiştir. Toplumsal ilişkiler gibi gözlenebilir olgular toplumsal yapıyı anlaşılır kılacak modellerin kurulması için ‘ham madde’ işlevini görür. Toplumsal ilişkileri anlamak için gözlenebilir verilerin ötesine geçerek dizgeleri, gizli yapıları ve kurumları belirlemek gerekir.

Yapısalcılar anlatı çözümlemesinde artsüremli bir yaklaşımı değil eşsüremli bir yaklaşımı benimserler. Ayşegül Yüksel yapısalcı araştırmacının söz konusu eşsüremli yaklaşımını şu biçimde açıklar: “Yapısalcı araştırmacı bir anlatıyı incelerken, onun oluşumunu, içerdiği örgelerin tarihçesini ya da bütünü betimlemek yerine, o yapının etkin ögelerini bularak hangi anlatımsal sözdizimi kurallarına uyduklarını, nasıl bir bileşim çizelgesi gösterdiklerini, yapısal özelliklerini ve bu yapısal düzenin anlama olan katkısını belirlemeye çalışır”.¹⁸

¹⁸ Yüksel, A., *Yapısalcılık ve Bir Uygulama*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1995, s.52

Yapı, bu çerçevede matematik anlamı içinde ele alınır ve yapıdan soyutlama düzeyinde tekrar oluşturulan nesnenin yapısı anlaşılır. Görüldüğü gibi, bu anlayışın ilk özelliği yapı kavramının somut değil soyut olmasıdır. Bu çerçevede nesneye yaklaşım üç temel aşamaya bağlıdır:¹⁹

1. Eşsüremlî - soyut yapı anlayışının belirlediği yapısalcı akım bütünü, parçalarına olan mantıksal önceliğine ağırlık verir. Bütün ve parça ancak parçalar arasındaki ilişkilerle anlaşılabilir. Bu da bütünü önce parçalara ayrılması, sınıflandırılması ve daha sonra yeniden kurulması yoluyla gerçekleşebilir.
2. Yapısalcı akım ortaya çıkarmayı amaçladığı yapıyı, yüzeyde gözlemlenebilenle değil, gözlemlenebilenin gerisinde arar.
3. Yapısalcılıkta bütünü kuran birimler arasındaki temel bağlantıları ikili karşıtlıklar adı verilen, anlamı birbirine benzemeyen öğeler oluşturur.

Bu çerçevede, yapı kavramının soyut bir kavram olarak ele alınmasının yanında, ortaya çıkan diğer bir sonuçta yapının yalnızca bir analiz birimi ve bir araç değil, bir amaç olduğudur. Yapısalcı yaklaşımın kullandığı bu kavramın diğer bir özelliği de eşsüremlî bir boyutta olması yani; köken, gelişim, etkileşim gibi tarihsel, evrimsel boyutları dışlamasıdır. Aslında tüm bu ikili sınıflamalarda amaç, soyut/somut ve tarihi boyutu olmayan yapı yaklaşımlarını birbirinden ayırmaya çalışmaktır. Yine bu yaklaşımlardan biri, 1950 sonrası yapısalcılığı doğurmuştur. Diğer yaklaşımda yapı yöntemsel ağırlığı olmayan bir biçimsel birim olarak kalmıştır.²⁰

¹⁹ Yüksel, A., *Yapısalcılık ve Bir Uygulama*, Yazko, İstanbul, 1982, s.32

²⁰ Vardar, B., *Başlıca Dilbilim Terimleri*, İstanbul Üniversitesi Yay. No: 2462, İstanbul, 1978, s.74

İKİNCİ BÖLÜM

2. YAPISALCILIK

Yapısalcılık, Batı dünyasında Structuralism olarak bilinir. 20. yüzyılın ikinci yarısında dil, kültür, matematik felsefesi ve toplumun analizinde en fazla kullanılan yaklaşım olmuştur. Yapısalcılığın, çeşitli şekilleri olduğundan dolayı tanımlamanın zor olduğu ileri sürülür. Farklı yapısalcıların kullandığı yapılar, zamanla birbirlerinden çok ayrı anlamlara sahip olmuşlardır. Yine de yapısalcılığın hem bilimde hem de toplum içinde edindiği değişik anlamları incelenebilir ve karşılaştırılabilir.²¹

Yapısalcılık, dilbilimden, kültür araştırmalarına, halk masallarına ve edebiyat metinlerine kısaca tüm anlatı (narrative) türlerine kadar, geniş bir alanda uygulaması görülen farklı anlamlar yüklense de genel olarak yapının belirleyiciliğinden hareket eden felsefi ve toplumsal problemleri yapı kavramından hareketle açıklamaya çalışan yaklaşımın adıdır.²²

Farklı olarak kabul edilse de hemen her yapısalcı tarafından üzerinde uzlaşılan husus yapısalcılığın bilimsel bir çözümleme yöntemi olduğudur.²³ Jean Piaget'in ifadeleriyle yapısalcılık temel özellikleriyle belirli bir öğretiy ya da felsefe değil, yalnızca bir yöntemdir.²⁴ Yapısalcıların eleştirel amaçları birbirinden çok farklı olsa da, herbirinin anlaşılır kılmaya yönelik ortak bir ideali olduğunu kabul etmek gerekir.²⁵ Levi-Strauss de aynı biçimde yapısalcılığın bir felsefe olmadığını bir bilimsel yöntem olduğunu savunurken Piaget, Strauss'un bu görüşünü destekler.²⁶

Yapısalcılığın, kartezyen veya kantçı fenomenolojinin değişik bir türü olmayan Wilhelm Dilthey ve Hermeneutikçilerin yaptıkları gibi toplumsal ve tabii bilimlerin yöntemleri arasında keskin bir ayırım üzerinde ısrar etmeyen, yalnızca öznenin önemini

²¹ Piaget, J., *Yapısalcılık*, çev: Ayşe Şirin Okyayuz Yener, Doruk Yayınları, Ankara, 1999, s.9

²² Cevizci, A., *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1999, s.44

²³ Baymur, F., *Genel Psikoloji*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 1984, s.11

²⁴ Piaget, J., *Yapısalcılık*, çev: Füsün Akadlı, Dost Yayınevi, İstanbul, 1982, ss.133-134

²⁵ Piaget, a.g.e., 1999, s.10

²⁶ Piaget, a.g.e., 1999, s.24

değil, aynı zamanda ‘anlam’ın da önemini reddeden bir bilim olduğu şeklinde bir görüş vardır. Bu görüşe göre yapısalcılık; tüm insan etkinliklerinin (yapıp etmeleri, konuşmaları, yazmaları/anlatıları) nesnel kurallarına ulaşmak isteyen bilimsel bir araştırmadır.²⁷

Yapısalcı uygulamacıların tümü yapısalcılığı bir felsefe öğretisi değil bilimsel bir yöntem olarak tanımlarlar. Söz konusu yöntemin yönelimlerini Tahsin Yücel aşağıdaki altı maddede özetlemektedir:²⁸

1. Ele alınan nesnenin kendi başına ve kendi kendisi için incelenmesi;
2. Nesnenin öğeleri arasındaki ilişkilerden oluşan bir dizge olarak ele alınması;
3. Dizge içinde her zaman işlevi göz önünde bulundurma ve her olguyu bağlı olduğu dizgeye dayandırma zorunluluğunun sonucu olarak, nesnenin artsüremlilik içinde değil yani gözlenebilir olarak değil de eşsüremlilik içinde ele alınması;
4. Köken, gelişim, etkileşim vb. gibi artsüremsel yani gözlenebilir sorunlara ancak nesnenin elden geldiğince eksiksiz bir çözümlemesi yapıldıktan sonra ve bunların da eşsüremsel olgular gibi dizgesel olarak ele alınmalarını sağlayacak yöntemler geliştirildiği ölçüde yer verilmesi;
5. Nesnenin kendi başına ve kendi kendisi için incelenmesinin sonucu olarak maddeci bir yaklaşım biçiminde tanımlanması;
6. Bu yaklaşımın felsefi, siyasal ya da sanatsal bir öğreti değil, tutarlı bir çözümleme yöntemi oluşturmaya yönelmesi.

Yapısalcı uygulamacılar, herhangi bir incelemenin yapı düzeyinde gerçekleştirilmediği sürece dış görünüşle yetinilip birbiriyle ilişkisiz öğelere takınılacağı kaçınılmaz bir sonuç olacağı noktasında birleşirler ve araştırmacının, düzensiz ve karmaşık olaylar yığını altında ezilmemek için yapısalcı yöntemi

²⁷ Çevikbaş, S., *Yapısalcılık Üzerine*, Felsefe Dünyası, Sayı:35, Erzurum, 2002, s.138

²⁸ Yücel, T., *Yapısalcılık*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999, ss.10-11

kullanmasının gereği üzerinde dururlar. Yapısalcı araştırmacı önemliyi önemsizden, belirginini belirsizden ayırır. Yapının iç düzenine yönelmek, dışta kalan etkenleri gerektiğinde yapının gösterdiği yönde değerlendirmek, bağımsız bir bütünle yetinmek yapısalcı araştırmacının temel olarak alacağı esas olmalıdır. Bununla birlikte, nesnenin bir yapı olarak ele alınması gereğini savunan yapısalcı uygulamacılar amaçlarının her şeyi açıklamak olmadığının altını çizerler.

1960'ların Avrupa'sında kolayca görülebilecek sorunların adı olarak da kullanılan yapısalcılık bir düşünce hareketi olduğu için tanımı da net olamamıştır. Bu gerçeği göz önüne alarak, en genel anlamda, yapısalcılığın; dilbilim, edebiyat, tarih, sosyo-ekonomi ve psikolojiyi ilgilendiren araştırmalarda insan etkinliklerinin genel yapılarını belirlemeye çalışan bir çaba olduğu söylenebilir.²⁹

Birçok uygulama alanlarına sahip olması, bir çözümleme yöntemi olarak kullanılması ve yapısalcılık adıyla anılması yeni olsa da, yapısalcılığın çok eskilere uzanan bir tarihsel arka plana sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Yapısalcılığın köklerini aramak için sorulan tüm soruları soran bir çalışma olarak verilebilecek en iyi örnek Tom Battomore ile Robert Nisbet'in Yapısalcılık adlı çalışması olabilir. Bu iki yazarın çalışmalarında başlangıç noktası Platon'dur. Platon'un idea'lar doktrininden bahsederken, aslında formlar (biçimler) doktrininden bahsedilmektedir. Platon'un kozmolojisinde, gerçeğin birbiriyle ilişkisiz verilerden değil, matematiksel şekil (shape) ve formlardan oluştuğu düşüncesi mevcuttur.³⁰ Eski Yunan filozoflarının amacı, gözlem ve deneyimlerine ilişkin duyu verilerinin çatısını oluşturacak temel kurucu yapıları bulmaktı. Platon'un felsefesi ilk bakışta, ideal ve hatta

²⁹ Çevikbaş, *a.g.e.*, s.139

³⁰ Battomore, T. Nisbet, R., *Yapısalcılık*, çev: Binnaz Toprak, *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, der: T.Battomore ve R.Nisbet, Verso Yayınları, Ankara, 1990, s.572

ilahi oluşumlardan bahsediyor olsa da görgül/ampirik dünyanın niteliğiyle de yakından ilgiliydi.

Yapılara mekanik bakışın oldukça eski geçmişi olduğunu anımsatmak amacıyla Kepler, Galileo, Newton gibi isimler öne sürülür. Bunun temelindeki amaç, günümüz yapısalcılığının ana varsayımlarının çok eski bir geçmişi olduğuna işaret etmektir.³¹ Aristoteles' in de gerçekliğin temel yapıcı unsurlarını bulmaya yönelik çabalarının olduğu bilinmektedir. Ayrıca evren izahlarında Ortaçağ Felsefesinin dini, Rönesans felsefesinin de bilimsel ve mekanist bir tavırla evrenin kurucu unsurlarının belirlenmesine yönelik çabalarının olduğu görülmektedir.³²

Yapısalcılığın 'sistemin, öğelere üstün ve onlara egemen olduğu fikrini benimseyen ve öğeler arası ilişkilerden sistemin yapısını çıkarmaya çalışan bir felsefi disiplin' olduğu düşünülünce, Aristotelesci form kavramını çağrıştırdığı da söylenebilir.³³

Bottomore ve Nisbet, Comte'u Fransız yapısalcılığının kökü olarak ele alırlar. Auguste Comte ise açıkça Fransız yapısalcılığını (ve bilinen sekliyle İngiliz, bir ölçüde de Alman geleneklerini) etkilemiştir. Comte, Durkheim'i etkilemiş, Levi – Strauss ise Durkheim ve onun çalışma arkadaşı ve öğrencisi olan M. Maus'tan çokça etkilenmiştir. Fransız toplumbiliminin Comte'tan sonra en büyük ismi sayılan Durkheim, aynı zamanda Fransız sosyoloji geleneğinde Levi Strauss öncesi en önemli yapısalcı olarak görülmelidir.³⁴

Platon'dan başlayıp, bütün bir Batı Düşünce Tarihini tartışarak yapısalcı geleneği irdelemenin meşruiyeti elbette vardır. Yalnız dikkat edilmesi gereken nokta, böyle geniş bir bakış açısını sınırlamanın gereğini de ortaya çıkarmaktır. Marx da yapı kavramına kendi yaklaşımında önemli yer verir. Comte için de herhangi bir sosyal analiz içinde yapı kavramına yer bulmak kolaydır. Benzeri şekilde, Manfred Frank

³¹ Bottomore, Nisbet, *a.g.e.*, s.573

³² Bottomore, Nisbet, *a.g.e.*, s.555

³³ Cevizci, *a.g.e.*, s.914

³⁴ Bottomore, Nisbet, *a.g.e.*, s.579

‘yapı’ kavramının modern anlamıyla ilk defa sosyal bilim terminolojisinde, Fransız uygulamasına benzer şekilde, ‘Alman erken romantizminin, teolog, filozof ve filolog’ Friedrich Schleiermacher tarafından kullanılmış olduğunu vurgulamaktadır.³⁵

Bu tarihsel arka planın yapısalcılığı etkilediği ve şekillenmesine yardımcı olduğu doğrudur. Ancak asıl anlamıyla yapısalcılığın, batı düşünce tarihindeki temel yapıları bulma, gerçekliği bu temel yapılarla açıklama girişimlerinin yetersizlikleri üzerine temellendirildiği de unutulmamalıdır. Burada bahsedilen yapısalcılığın her zaman var olan ‘yapılaşırma’ eğiliminden farklı olarak entelektüel ilgi merkezinin konuşan öznenen uzaklaştırılıp, konuşulan dilin yapısına kaydırılmasına yönelik girişimler olarak görülmesi gerekir.³⁶ Bu yeni yaklaşım Ferdinand de Saussure’un derslerinin ‘Genel Dilbilim Dersleri’ adı altında öğrencileri tarafından yayınlanması üzerine temellendirilmiştir. Söz konusu eser özellikle dil olgusunu araştırma nesnesi olarak alan bilimin kısa bir tarihini verir. Dil olgusunun ne olduğu, dilbilimin konusu, görevi ve diğer bilimlerle ilişkisi üzerinde durulan eser, dilin iç ve dış betimlemeleriyle devam eder. Farklı bir ifadeyle, tarihsel boyutuyla ve bir sistem (dizge) olma yönüyle dil araştırılır. Sonuçta dilin kendi başına ele alınıp incelenecek bir ‘nesne’ durumuna geldiği belirlenmesi yapılır.³⁷

1913 yılında kitabın yayınlanmasından sonra başta dilbilim olmak üzere insan bilimlerinin bakış açılarında da köklü bir dönüşüme yol açtığı söylenilebilir. Yapısalcı yaklaşım bunlardan biridir. Artık gerçeklik töz’de, madde’de, somut görüntülerde değil; soyut biçimlerde, örtük düzeneklerde, yapılarda aranacaktır. Her türlü sürecin, oluşun, gerçekleşmenin ardındaki dizgeyi, yapıyı bulup ortaya çıkarmak da böyle bir yaklaşımın tek amacı olarak belirlenecektir. Farklı alanlarda uygulanan yapısalcı yaklaşım bu amaç çerçevesinde, bilinç dışının, aykırı olanın, yabanın bir analizini içerir. Çünkü yapısalcı yöntem değerlendirici değil, analitiktir. Herhangi bir olgu, durum ya da nesne yapının temel unsurları arasındaki ilişkilerle anlam kazanacaktır. Bu çözümleme, ‘her araştırma, insan yapıp – etmelerinin temel yasalarına ulaşmayı amaçlar’ anlayışıyla bir sisteme

³⁵ Frank, M., *What is Neostructuralism?*, çev: S. Wilke, R.Gray, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1989, s.8

³⁶ Megill, A., *Aşırılığın Peygamberleri: Nietzsche, Heidegger, Foucault, Derrida*, çev:Tuncay Birkan, Bilim Sanat Yayınları, Ankara, 1998, s.228

³⁷ Çevikbaş, a.g.e., ss.139-140

ulaşmaya çalışacaktır. Bu genel çerçeve içinde Ronald Barthes yazarın niyetini ya da yapının verdiği mesajı değil de, anlamın dile getiriliş biçimini ve yapının oluşturduğu sistemi öne çıkaran bir anlatı analizi ortaya koymuştur.³⁸

Yapısalcı yaklaşım fenomenleri parça ve bütün çerçevesinde analiz eden ve bir yapıyı ortak bir sistem içerisinde parçaların karşılıklı bağlantısı olarak tanımlayan bütüncü çözümlemelerin yaygınlaşmasına zemin sağlamıştır.³⁹

Barthes'e göre bütün yapısalcı yaklaşımların amacı, bir nesneyi bozup yeniden oluşturmak ve bu süreç içinde söz konusu nesnenin işlev görme kurallarını ya da işlevlerini bilinebilir kılmaktır.⁴⁰ Bu amaç çerçevesinde yapının klasik felsefenin töz kavramını temsil ettiğini söylemek mümkündür. Çünkü Barthes'a göre yapı nesnenin görünmez olarak duran bir takım yönlerini ya da diyelim ki doğal nesnede kavranılmaz olan bir şeyleri açığa çıkaran bir Simulacrum / benzeşimdir.⁴¹

Yapısalcılar, yapısal – dilbilimsel kavramlardan hareketle daha kesin bir temel üzerine kurmaya çalıştıkları insan bilimleri alanında, fenomenleri bir toplumsal sistem halinde örgütleyen temel kurallar üzerinde odaklaştılar.⁴² Yapısal çözümleme ile yapısalcılar, nesnellik, tutarlılık, kesinlik ve hakikati isteyerek, öznellikten uzaklaşabilecek olan teorilerinin bilimsel olduğunu iddia etmektedirler. Böyle bir iddia yapısalcıların bir tür felsefe olmasının ötesinde bilimsel bir çözümleme yöntemi geliştirme isteklerinin sonucudur.⁴³

Yapısalcı yaklaşım, kendilerinden önceki insan bilimlerini ve felsefelerini şekillendiren hümanizmi reddederek; toplumsal fenomenleri, yapı, kural, kod ve sistem çerçevesinde çözümlemeye girişmiştir. Ayrıca sözkonusu yaklaşım Descartes'dan Sartre'a kadar uzanan felsefede belirleyici olan özne kavramını ortadan kaldırarak; özneyi, dilin, kültürün ya da bilinç dışının bir belirlenimi olarak betimlemiştir ve özneyi

³⁸ Cevizci, *a.g.e.*, s.915

³⁹ Best, S., Kellner, D., *Postmodern Teori: Eleştirel Soruşturmalar*, çev: Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998, s.34

⁴⁰ Best, Kellner, *a.g.e.*, s.34

⁴¹ Best, Kellner, *a.g.e.*, s.35

⁴² Best, Kellner, *a.g.e.*, s.35

⁴³ Eagleton, T., *Edebiyat Kuramı*, çev: Esen Tarım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998, s.119

merkezsizleştirmiştir. Böyle bir özne daha önceki belirlenimlerinin aksine artık nedensel ya da yaratıcı bir etkinliğe sahip değildir. Sonuçta özne de tüm diğer belirlenimler gibi dilin bir oluşturması, yaratımıdır. Simge sistemlerinin, bilinçdışının ve toplumsal ilişkilerin önceliğini vurgulayan yapısalcılık, öznellik ve anlamın türevsel olduğunu kabul eder.⁴⁴

Anlam öznenin yarattığı değil, kendisi gibi, toplumsal dilsel bir inşadır. Söz dil tarafından belirlenmektedir ve anlam da dilin bu belirlenimine bağlanmaktadır.⁴⁵ Allan Megill başka türlü analiz ve ayrımların da mümkün olabileceğini reddetmeksizin iki türlü yapısalcılıktan bahsedilebileceğini düşünür:⁴⁶

1. Gösterge yapısalcılığı,
2. Yapı yapısalcılığı.

Megill'in bu ayrımı dışında yapabilecek bir başka ayrım da:⁴⁷

1. Fenomonolojik yapısalcılık,
2. Biçimci ya da yöntem yapısalcılığıdır.

Ayrıca V. Descombes'in yapısalcılık ayrımları da şu şekildedir:⁴⁸

1. Yapısal çözümleme yöntemi - ki bu fenomenolojiden de eski olup şu andaki tartışmaya yabancıdır.
2. Fenomenolojinin karşısına yeni bir anlam anlayışı çıkaran semiyoloji (im kuramı)
3. Felsefenin hem fenomenoloji hem de semiyolojinin eleştirisine yönelik saf felsefi bir yönelimin adı olan yapısalcılık.

Bu çalışma kapsamında dört türlü yapısalcılıktan bahsedilecektir:

1. Gösterge yapısalcılığı,
2. Yapı yapısalcılığı,

⁴⁴ Çevikbaş, a.g.e., s.144

⁴⁵ Best, Kellner, a.g.e., s.36

⁴⁶ Çevikbaş, a.g.e., s.141

⁴⁷ Sözer, O., *Felsefenin ABC'si*, Kabala Yayınları, İstanbul, 1995, ss. 85-86

⁴⁸ Descombes, V., *Modern Fransız Felsefesi*, çev: Aziz Yardımlı, İdea Yayınları, İstanbul, 1993, s.84

3. İşlevsel yapısalcılık,
4. Post – yapısalcılık ve diğer yapısalcılık görüşleri.

2.1. Gösterge Yapısalcılığı

Gösterge yapısalcılığının kavramsal kökenleri, Saussure’ün göstergeyi, gösterenle gösterilenin birliği olarak tanımlamasında bulunur. Bu kökensel bağlılıktan biri daha katı, diğeri daha gevşek olmak üzere gösterge yapısalcılığının iki farklı görünümünü ayırt etmek mümkündür. Gösterge yapısalcılığının birinci şekli, Saussure’ün dilbilimsel gösterge tanımlamasına bağlı kalarak Saussure ve Saussure - sonrası dilbilimin genel çerçevesine büyük ölçüde uymaktadır.

İkinci türden gösterge yapısalcılığı; dilbilimsel tanımına daha az bağlı kalarak gösterge terimini dilbilim yerine Saussure’ün göstergelerin toplum yaşamı içindeki yaşamını inceleyecek bir bilim önerisine bağlanır.⁴⁹ Yapısalcılık, kaynaklarını Saussure’ün dilbilim ve göstergebilimsel açıklamalarına borçlu olsa da, daha sonraki uygulamaları göz önüne alındığında, onu dilbilimsel ya da göstergebilimsel anlamlarla sınırlamanın, dilbilim ve göstergebilim sınırları içinde kalarak tanımlamanın tek yol olmadığı görülecektir. Nitekim McGill yapısalcılığın dilbilimsel ve göstergebilimsel bağlamdan kopartılarak tanımlanabileceğini savunur. Yapısalcılığın tanımlayıcı unsurunu dilden, göstergeden çıkarıp onun yerine yapıyı koymakla bir ‘yapı yapısalcılığına’ doğru adım atmış olunur.⁵⁰

2.2. Yapı Yapısalcılığı

Yapıları araştırma iddiasında olan bütün bilimleri kapsayacak şekilde tanımlanan yapı yapısalcılığı daha önce de uygulandığı şekliyle tüm batı metafiziğinin doğasında bulunur. Bu tanımlama kabul edilirse, yapı fikrine uzaktan yakından temas eden her konuyu, tüm batı metafiziğini de kapsayacak şekilde, yapısalcılık adı altında toplamak gerekir. Yapı yapısalcılığına iki türlü yaklaşımın mümkün olduğunu söylenebilir.⁵¹

⁴⁹ McGill, *a.g.e.*, s.310

⁵⁰ McGill, *a.g.e.*, s.312

⁵¹ McGill, *a.g.e.*, s.228

Bunlardan birincisi, yapı kavramına sıkı sıkıya bağlılık gösteren, gösterge'nin oynadığı belirleyici rolü reddedip, yapı kavramının analizine ağırlık veren yapısalcılık türüdür. Bu tür yapısalcılık anlayışına Jean Piaget'nin Yapısalcılık (Structuralism) adlı eserinin bütününde ifadesini bulan yapısalcılık örnek verilebilir. Pettit ve Wahl sırasıyla dilbilim ve göstergebilimsel ilkelerle yapısalcılığı tanımlarken, Piaget yapısalcılığı gösterge kavramını dışlayan bir anlayışla daha doğrusu, göstergenin (işaretlerin) yapısalcılıkta oynadığı rolü yapı kavramına kaydırarak, çözümlemelerini dilbilim dışında matematik, fizik, biyoloji, psikoloji ve antropolojiyi kapsayacak şekilde genişletir. Ona göre yapısalcılık yapı ile ilgilenir. Yapı ise bir dönüşümler sistemi olarak göz önüne alınır. Piaget yapı kavramının 3 ana düşüncede oluştuğunu söyler: Bütünlük, dönüşüm ve özde düzenleme (kendi kendini yönetme).⁵² Piaget'nin yapısalcılığın bir bilimsel metodoloji örneği olarak alınması gerektiği yönündeki çözümlemeleri, yapısalcılığın çok farklı alanlara uygulanabilir olduğu fikrini de beraberinde getirmiştir.

Yapı yapısalcılığının ikinci bir türü Jacques Derrida'nın önerdiği anlamda bilimsel olmaktan çok metafizik bir anlamda tanımlanabilecek olan yapısalcılıktır.⁵³ Derrida, yapısökümcülük olarak bilinen düşünce yönteminin kurucusudur. Derrida'nın yapısalcı dil anlayışına itirazı vardır, kendisinin asıl temel sorgulama konusu olan mevcudiyet metafiziği veya bulunuş metafiziği dediği geleneksel düşünce yapısına karşı itirazının temelini oluşturur. Mevcudiyet metafiziği, Platon'dan Husserl'e ve yapısalcılığa kadar uzanmaktadır. Sonuçta hepsi bağımsız bir mevcudiyet ya da varlık alanının olduğu varsayımından hareket ederler; oysa Derrida, göstergelerin ya da işaretlerin işaret ettiği ve bu göstergelerden tamamen bağımsız bir alanın olanaksızlığını ileri sürer ve gösterenden bağımsız bir gösterilenin mümkün olmadığını ortaya koyar.⁵⁴

Derrida yapısalcılığı, batı felsefesinin veya metafiziğinin dayandığı temel karşıtlıkları sorgulamadan kabul ettiği için eleştiriye açıktır.⁵⁵ Öyleyse yapısalcılığın Derridacı görüşte, temel karşıtlıkları alıkoyucu kavramları bozuma uğratmayan bir yönü vardır. Bu anlamda yapısalcılık batı metafiziğinin bir devamı olarak görülebilir.

⁵² Çevikbaş, a.g.e., s.144

⁵³ Çevikbaş, a.g.e., s.144

⁵⁴ Keskin, F. Sözer, Ö., Özgür Ansiklopedi 2007-09-24,1998, İstanbul
http://tr.wikipedia.org/wiki/Jacques_Derrida

⁵⁵ Sarup, M., *Post Yapısalcılık ve Post-Modernizm*, çev: A. B. Güçlü, Ark Yayınları, Ankara, 1995, s.46

Yapısalcı yaklaşımın düşünsel fikir öncülerinden en önemlisi fenomenolojidir. Ancak insan bilimleri için bir felsefe olma iddiasındaki yapısalcılığın gerisinde oldukça yüklü bir felsefi mirasın bulunduğunu da göz ardı etmemek gerekir. Yapısalcılık bilime rasyonaliteye, akla ve mantığa sıkı sıkıya bağlıdır.⁵⁶ Bu bağlılık, yapısalcılığın modernlik ile postmodern fikirlerin bir kavşak noktasını oluşturduğu izlenimini vermektedir.

2.2.1. Jean Piaget'in Yapı Yapısalcılığı

Yapısalcılığın sınırlarının karmaşıklığını ortaya koyan önemli bir örnek ise J. Piaget'nin Yapısalcılık isimli çalışmasıdır.⁵⁷ Piaget çalışmasının başlangıcında yapısalcılık hakkında şöyle bir yorum yapar:⁵⁸

“Çok farklı biçimler almış olmasından ötürü yapısalcılığın, görünürde ortak bir adla adlandırılmasının, sıklıkla güç olduğu söylenir. Birçok yapısalcının ortaya attıkları yapılar, gittikçe farklılaşmış anlamlar kazanmıştır.”

Piaget, mantıksal ve matematiksel yapılardan başlayıp fiziksel, biyolojik yapılara değin uzanan bir düzlemde yapı kavramını ve yapısalcılığı ele almaya yönelir. Yapısalcılığın bütün türleri arasında, matematikte, dilbilimde, psikolojide, yapı kavramlarının olumlu yanına ait ortak iki temel özelliğini vurgular:⁵⁹

“Birincisi, yapıların özde-yeterli olduğu ve onları kavramak için dışsal öğelerin hiçbir çeşidine gönderme yapmamız gerekmediği şartıyla desteklenen içsel bir kavranabilirlik idealidir. İkincisi, belli yapıların incelenebildiği ölçüde ortaya çıkan kuramsal kullanımları, eğer genel farklılıkları bir kenara konulursa yapıların, birtakım ortak ve hatta gerekli özellikleri olduğunu ortaya koymuştur.”

⁵⁶ Rosenau, P. M., *Postmodernizm ve Toplum Bilimleri*, çev: Tuncay Birkan, Ark Yayınları, Ankara, 1988, s.38

⁵⁷ Piaget, *a.g.e.*, s.8

⁵⁸ Piaget, *a.g.e.*, s.9

⁵⁹ Piaget, *a.g.e.*, s.11

Yapı kavramı Piaget'ye göre üç anahtar düşünceyi içerir. Bunlar 'bütünlük', 'dönüşüm', 'özde-düzenleme' düşünceleridir.

2.2.1.1. Bütünlük

Piaget'nin kuramının ilk varsayımı insan ve çevresinin bir bütünlük oluşturduğudur. Bu insan çevre bütünlüğü, bozulduğu anda bir yenisini oluşturmak için harekete geçecek bir dengeye sahiptir. Gerçekte Piaget'nin yaklaşımı büyüyen bir organizmadaki biyolojik yapıların gelişimi ve uyum sağlamasıyla yakından ilgili olduğundan, biyolojik bir temele dayanmaktadır. Kuram organizmanın özgün uyum sağlayıcı işlevlerini yerine getirebilmesi için gereksinim duyduğu yapısal değişikliklerin, hangi süreçlerden geçtiğini incelemektedir. Eski davranış biçimlerinin yeni yapılara gereksinimleri vardır. Organizma çevreden gelen beklentilere uyum sağlama ve bu beklentileri, uyumun gerçekleşebilmesi için değiştirme gücüne sahip olmalıdır. İşte Piaget bu biyolojik gerçeği insan davranışına da uygulamaktadır. Her bir gelişim basamağına özgü yapıları ortaya çıkarmayı, bu yapıların çevresel beklentilere nasıl uyum gösterdiklerini, aynı zamanda çevreyi ve beklentilerini nasıl değiştirdiklerini açıklamayı amaçlar. Piaget'ye göre biyoloji ile psikoloji arasında bir süreklilik vardır. Zekâ uyum sağlayıcı bir işlevdir ve biyolojik uyumun devamını oluşturur. Gerek fizyolojik gerek psikolojik düzeyde uyum ise organizma ve çevre arasındaki alışverişin dengesinin sürdürülmesidir. Kişi bir gereksinim duyduğu zaman, dolayısıyla dengesi bozulduğu zaman eyleme geçer. Eylemi de gereksinimini karşılamayı, yani yeni dengeyi yeniden kurmayı amaçlar. Uyum mekanizması bir organizma ile bir çevre arasında denge ilişkisi ise bu mekanizmanın temel dinamiklerini saptamak gerekir.⁶⁰

Piaget'e göre bütünlük niteliği belirleyici bir özelliktir. Çünkü bütün yapısalcılar – matematikçiler, dilbilimciler, ruhbilimciler, hepsi – yapılar ile kümeler arasındaki karşıtlığı temel almakta birleşirler. Yapı bütünlük içerirken küme içine girdiği karışımlardan bağımsız olarak, öğelerin oluşturdukları bileşenlerdir.⁶¹

⁶⁰ Bayramoğlu, a.g.e., s.22

⁶¹ Piaget, a.g.e., s.13

Piaget'nin bu ayrımı vurgulaması, yapıların ögeleri olmadığını savunmak anlamına gelmemektedir. Bir yapının ögelerinin yasalarına bağlı olduğunu ve ancak bu yasalarla yapı ya da buradaki anlamıyla bütünün veya dizgenin tanımlanacağını söylemektedir. Ayrıca Piaget'e göre bir yapının bireşimini sağlayan yasalar, ögelerinin bire-bir çağrışımlarının toplamına indirgenemez. Bu yasalar, ögelerin özelliklerinden ayrı olan, bütünün bütüncül özelliklerini yönetirler.⁶²

Bilimin herhangi bir alanında inceleme yapıldığında, Gestalt psikologlarının algılama yapıları ele alındığında ya da toplumbilimcilerin ve antropologların sosyal bütünlükleri ele alındığında, düşünce tarihinde atomizme, iki seçenek getirilmiş olduğu saptanır. İlk seçenek basitten karmaşığa gitmektense, basit çıkarımlarla karmaşık gerçeklere varmak veya bireylerden sosyal gruplara yönelmektense, bunun tersini yapmaktır. Bu görüşü savunanların başlangıçta ortaya koyduğu bütün, doğanın yasası olarak ele alınan bir kaçısın sonucu olduğudur. Bu nedenle Auguste Comte insanoğlunu bireyler olarak değil de, bireyleri insanoğlu olarak incelemeyi önerir veya Emile Durkheim sosyal bütünün bireylerin birleşiminden oluştuğunu düşünür. Bu da çok önemli bir noktayı vurgular: Bütün daha önceden var olan ögelerin basit bir şekilde sıralanışından farklı bir şeydir. Bunun için kendilerine minnet duymamız gerekir. Ancak bütünün, ögelerinden önce var olduğunu veya ögelerinin temasıyla eş zamanlı olduğunu düşünerek, sorunu o kadar yalın hale getirdiler ki bütünün birleşim yasalarıyla ilgili sorunları göz ardı etmişlerdir.⁶³

İşlemsel yapısalcılığa göre ne ögeler ne de nasıl oluştukları bilinmeyen bütünlükler önemlidir, başlangıçtan itibaren ilişkilerin önemi vurgulanır. Önemli olan ögelerin arasındaki ilişkilerdir. Yani ne dizgenin birleştirme yasalarına bağlı olan bütün, ne de ögeler öncüdür. Bütünün oluşumunu sağlayan mantıksal işlemler veya doğal süreçlerdir. Piaget'e göre insan ve çevresi bütünlük içerisinde ve yapının en önemli özelliklerinden biri bütünlük ihtiva etmesidir. Yapıların ikinci özelliği, yani devimsiz biçimler değil de dönüşümler dizgesi olma özelliği göz önüne alındığında, sorun daha dar bir kapsamda ele alınabilir.⁶⁴

⁶² Piaget, *a.g.e.*, s.13

⁶³ Piaget, *a.g.e.*, s.14

⁶⁴ Piaget, *a.g.e.*, s.15

2.2.1.2. Dönüşüm

Dilbilimde yapısalcılık, Saussure'ün çalışmaları ile başlamıştır. Gestalt psikolojisinde, Gestalt niteliklerine sahip algılama biçimlerinin genel anlamıyla devimsiz olduğu ileri sürülür. Ama bir düşünce akımını yalnızca çıkış noktası ile değerlendirmek yanlış olacaktır, gelişimine de bakmak gerekir. Ayrıca en başından beri dilbilimsel ve psikolojik yapısalcılık dönüşüm kavramlarının doğuşuyla ilgili olmuştur.⁶⁵ Gestalt psikolojisinin kurucuları ise, bugün değerlendirdiğimizde büyük bir olasılıkla algılamanın dönüşümcü yanının vurgulandığını düşüneceğimiz, verilen duyuları dönüştüren düzenleme yasalarından söz ederler.

Piaget'e göre, matematiksel gruplardan tutun, akrabalık dizgelerine kadar tüm bilinen yapılar, istisnasız dönüşüm dizgeleridir.⁶⁶

Bedensel ya da zihinsel organizmamızda ya da dış dünyamızda herhangi bir şey değişikliğe uğradığı zaman, bir gereksinim ortaya çıkar ve artık söz konusu olan, davranışın bu değişikliğe bağlı olarak yeniden düzenlenmesidir. Örneğin açlık ya da yorgunluk, yiyecek aramaya ya da dinlenmeye teşvik eder; bir nesneyle karşılaşma, bir nesneyle oynama gereksinimini harekete geçirir ve pratik amaçlar için kullanılır ya da bir soruyu uyandırır. Bir başkasının sesi, ona öykünme ya da onu sevmeye gereksinimine yol açar ya da böyle birisiyle kendi eğilimlerine göre çatışmaya gireceğimiz için çekingenliğe ya da karşı koymaya yol açar. Buna karşılık gereksinimler doyum kazanır kazanmaz, eylem son bulur.⁶⁷

Yemek ya da uyumak, oynamak ya da kendi amaçlarına ulaşmak, soruya yanıt vermek ya da bir sorunu çözmek, öykünmeyi başarmak, bir sevgi ilişkisi kurmak, kendi görüşünü sürdürmek gereksinimin ortaya çıkardığı özel davranışlara son veren doyumlardır. Denilebilir ki dış ya da iç dünyada ortaya çıkan bu hareketlilikler dönüşümlerdir. Ve bu ortaya çıkan dönüşümler hareketliliklerden kaynaklanır. Bu hareketlerin sürekli dengesi bozulur ve her yeni davranış yalnızca dengeyi yeniden

⁶⁵ Piaget, *a.g.e.*, ss.16-17

⁶⁶ Piaget, *a.g.e.*, s.17

⁶⁷ Piaget, *a.g.e.*, ss.17-18

kurmayı içermez. Ayrıca bu dengesizlik öncesi durumdan dönüşerek daha kalıcı bir dengeye yönelir.⁶⁸

Eğer dönüşüm kavramı olmasa, yapılar devimsiz olacaktır ve bunları açıklamanın bir önemi kalmayacaktır.

Dönüşüm kavramı kuramda temel bir konuma sahip olduğundan, dönüşüm ve biçim arasındaki bağıntı, yani yapıların kaynağını bulmak da önem kazanır. Bir yapının öğeleri, bu öğelere uygulanan dönüşüm yasalarından ayırt edilmelidir. Dönüşüm veya değişim yalnızca yapının öğeleri için geçerli olduğundan, yasalar değişmez olarak görülebilir. Yapısalcılığın katı bir şekilde biçimlenmediği türlerinden bile, psikolojik kaynaklar ile ilgilenmeyen ve dönüşüm kurallarının durağanlığının ötesinde doğuştanlığını savunanlar vardır ve Piaget'e göre buna Noam Chomsky örnek gösterilebilir.⁶⁹ Chomsky durağanlığın denge düzenekleriyle açıklanamayacağını ve doğuştanlık varsayımı ile başvuru biyolojik açıklamanın, bir psikolojik açıklamanın ortaya koyacağı oluşum sorunları kadar karmaşık sorunlar ortaya koymayacağını düşünerek Piaget'i eleştirmiştir.⁷⁰

2.2.1.3. Özde-düzenleme

Yapıların üçüncü ana özelliği, hem özde-idameyi, hem de kapalılığı kapsayacak şekilde, özde – düzenleyici olmalarıdır. Özde-düzenleme ve özde-idamenin en temel üç düzeneği; dizem, düzenleme ve işlemdir. Bunlar yapının 'kuruluşunun' gerçek evreleri olarak görülebilir veya zamana bağlı olmayan işlemsel düzenekler, öteki düzeneklerin bir şekilde 'türetildiği' bir taban olarak kullanılabilir.⁷¹ Özde düzenleme bazıları için bir piramidin en üst düzeyi bazıları için piramidin tabanı olarak görülebilir. Düzenleme; işlemsel bir uyum, bireylerin parçalarını birleştiren uyum anlamındadır. Kısaca zekânın dış dünya ile uyumunu içeren yapıdır. İşlem ise dar anlamda zekânın içselleşmiş ve genelleşebilir eyleminin bir yapı içeren niteliğidir.

⁶⁸ Piaget, *a.g.e.*, ss.17-18

⁶⁹ Piaget, *a.g.e.*, ss.17-18

⁷⁰ Piaget, *a.g.e.*, ss.17-18

⁷¹ Piaget, *a.g.e.*, s.21

Söz konusu yapıyı tanımlayan en açık kuralların uygulanması ile özde-düzenleme gerçekleşir. Bu yasalar yapıyı düzenlediğinden dizgenin öğelerinde yapısal açıdan işlemin ne olduğu açıklanmalıdır. İşlem kusursuz düzenlemedir ve özellikle mantıksal matematiksel yapılarda tersinir özelliğe sahiptir. İşlemsel dizgenin içinde her işlemin tersi bulunduğundan hata yapma ihtimali yok edilir. Örneğin; çıkarma, toplamanın tersidir. $+n - n = 0$. Eğer $+n - n \neq 0$, olsaydı $n \neq n$ sonucu elde edilecekti. Her işlemin tersi yapılabildiğine göre yanlış bir sonuç dizgenin bir ögesi olmayacaktır. Yapıdaki dönüşümler ise hiçbir zaman dizgenin dışına çıkmaz ve her zaman dizgenin içinden öğeler kullanarak yasalarını korur. Örneğin gelişigüzel seçilen iki tamsayı toplanır ya da çıkarılırsa elde edilen sayı yine bir tamsayı olacaktır ve bu tamsayıların toplama işleminin yasalarına uygundur.⁷² Bu anlamda yapı kapalıdır ve bir yapının kapalı olması başka bir yapının altyapısı olması anlamına gelir. Ancak bir yapı altyapı olarak ele alındığında kendi sınırlarını kaybetmez. Bu iki yapı birlikte ele alınır, altyapının yasaları değiştirilmemiştir aynı kalmıştır ve meydana gelen değişiklik bir indirgmeden çok bir zenginleştirmedir.⁷³

Yapı kavramını bu kadar önemli kılan ve birçok araştırma alanında bu kadar büyük ümitler doğurmasına neden olan da özde – düzenleyici olduğu düşüncesidir. Bir bilim alanı özde-düzenleyici bir dizge veya yapıya indirgendiğinde, özün kavrandığı düşünülebilir. Piaget'e göre, özde-düzenleme, kendi aralarında artan karmaşıklık düzeyleri olan, değişik yöntem veya süreçlerle sağlanabilir.⁷⁴ Kısaca, yapının özünün kavranması, anlamlamanın gerçekleşmesi özde-düzenleyici olmasından kaynaklanmaktadır.

Mantıksal matematiksel yapılardan farklı olarak dilbilimsel, sosyolojik, psikolojik yapılar da vardır ki bunların dönüşümleri zamanla ortaya çıkar. Bu tür dönüşümler yasalarla yönetilir ve bunlar tersinir olmadığından gerçek anlamda birer işlem olmadıkları söylenilebilir. Bu tür dönüşüm yasaları beklentilere ve düzeltmeye bağlıdır. Piaget zihinsel yapıyı düzenlerken yasalardan, tekrarlardan bahsetmiştir. Bu

⁷² Piaget, *a.g.e.*, s.19

⁷³ Piaget, *a.g.e.*, s.19

⁷⁴ Piaget, *a.g.e.*, ss.19-20

zihinsel yapılanmanın her düzeyinin dizemsel düzenekler içermesi özde-düzenleyici olmasından kaynaklanmaktadır. Biyolojide ve insan yaşamının her düzeyinde görülen çok daha basit düzeneklere bağlı düzenlemeler vardır. Bu bağlamda söz edilen daha basit bir tür özde düzenleme olmasına rağmen, dizemsel dizgelerin, yapı kapsamının dışında bırakılmaması gerekir.⁷⁵

2.2.2. Derrida'nın Yapı Yapısalcılığı

Derrida'nın felsefesinde birbiriyle yakın bağı olan üç kavramdan söz etmek gerekir:⁷⁶

1. Söz merkezlilik
2. Ses merkezlilik
3. Ayrılık

Derrida'ya göre söz merkezlilik, dil ile gerçeklik arasındaki bağıntıyı yanlış kuran bir düşün sisteminden kaynaklanır.⁷⁷

Ses merkezlilik, sözü yazıya üstün saymaya verilen addır. Bu görüşe göre konuşan, bilincindeki düşüncelerini söze döker ve dinleyen kişi de onları doğru olarak anlamaya çalışır. Anlayamazsa veya kuşkulu bir nokta olursa, konuşan, düşüncesini yeniden açıklamaya çalışır. Yazı ise konuşandan kopmuştur. Bilinci doğrudan doğruya yansıtmaz, dolambaçlı bir yoldan, ikinci elden aktarır ve aktarırken yetersiz kalabilir. Bu kez yeniden açıklama olanağı da yoktur; çünkü yazıya geçen düşünce, sahibinin denetiminden çıkmıştır. Derrida'ya göre söz ile yazı karşıtlığında bu tür bir değerlendirme yine söz merkezliliğin bir ürünüdür; çünkü dilden bağımsız olarak bilinçte düşünceyi varsaymakta ve dili, mevcut düşünceyi aktaracak bir araç olarak görmektedir. Söz merkezliliğin kandırıcı tuzağı, söz ile bilinç arasındaki bu ilişkide ortaya çıkar.⁷⁸

⁷⁵ Piaget, *a.g.e.*, s.21

⁷⁶ Derrida, J., *Structure, Sign and Play in The Discourse of the Human Sciences*, İngilizceye çev: Alan Bass. J. Derrida, *Writing and Difference*, Londra: Roudledge & Kegan Paul, 1978, ss.278-292

⁷⁷ Derrida, J., *Göstergebilim ve Gramatoloji*, Türkçeye çev. Tülin Akşin. *Toplumbilim*, sayı 10/Jacques Derrida Özel Sayısı, 1999, ss.175-176

⁷⁸ Derrida, J., *a.g.e.*, 1999, ss.176-180

Derrida, mantıksal bakımdan yazının sözden önce var olduğunu iddia etmektedir. Yapısalcılığın kapalı sistem kavramı yerine, hem ayrılığı hem ertelemeyi içeren ve difference adını verdiği açık örgü kavramını getirir. Metinlerinde, anlamı metinde olmayanla, söylenmeyenle bağlantılıdır. Derrida, bunu kanıtlamak için metni yapı-sökme yöntemiyle didik didik eder, önemsiz sayılan ayrıntılara eğilerek bunların metnin kendi mantığını sarstığını, yadsıdığını; yani metnin söyler görüldüğünün tersini de söylediğini belirtir. Öyleyse ona göre bir metnin anlamı, ayağını yere sağlam basan sabit bir anlam değildir, oynaktır, çelişkilidir ve dolayısıyla belirsizlikler taşır. Kısacası Derrida'ya göre hiçbir metnin tek ve kesin anlamı olamaz ve bir metnin tek ve kesin bir anlamının olabileceği sanmak bir yanılgıdır, söz merkezliliğin tuzağına düşmektir.⁷⁹

Derrida'nın yapısalcılığa verdiği anlam, Nietzsche'nin Dionysos ile Apollon arasındaki çatışmanın Apolloncu yönüyle özdeşleştirilir.⁸⁰ Nietzsche'nin Tragedyanın Doğuşu adlı eserinde Grek kültürünün en yüksek halinin Apolloncu ve Dionysoscu ruhların tuhaf ve hassas birlikteliğinin ürünü olduğunu söyler. Asıl anlamını trajik mitte bulan Apolloncu-Dionysoscu işbirliği Sokratesle son bulur. Ancak bizim için önemli olan Apolloncu ruh ve Dionysoscu ruh halinin neye karşılık geldiklerinin belirlenmesidir. Apolloncu ruh biçimlere sıkı sıkıya bağlı kalırken, Dionysoscu ruh biçimden yoksundur. Apollon, bireylere etraflarında sınırlar çizerek ahenk kazandırmaya çalışan biçim verici güç olarak görülürken, Dionysos bu biçimi taşıtırıp katılaştırmaması için Apolloncu eğilimi zaman zaman yıkan güçtür.⁸¹

Derrida yapısalcılığı söz merkezci kültürün bütününe sıkı sıkıya bağlı kalan Apolloncu biçimcilikle özdeşleştirmeye gitmektedir.⁸² Bütün olarak batı felsefesini eleştirisinde batı felsefesi, Platondan itibaren Dionysoscu kuvveti Apolloncu biçime tabi kılmış güneş merkezli bir metafizik olarak değerlendirilir. Aynı zamanda tüm bu metafizikler metaforik yapıdadır. Derridanın yapısalcılığı Apolloncu ruha bağlama sebebi yapısalcılığın metaforik eğilim ve belirlenimlerinde aranmalıdır.⁸³ Derrida, Yazı ve Ayrım adlı eserinde, bütün anlama, anlam (sense) arama çabalarının tümüyle

⁷⁹ Derrida, J., *a.g.e.*, 1999, ss.180-183

⁸⁰ McGill, *a.g.e.*, s.322

⁸¹ Nietzsche, F., *Tragedya'nın Doğuşu*, çev: İ. Z. Eyüboğlu, Say. Yayınları, İstanbul, 1994, 9, 15, 21, 25. Bölümler

⁸² McGill, *a.g.e.*, s.324

⁸³ McGill, *a.g.e.*, s.324

Apolloncu bir doğaya sahip olduğunu, modern yapısalcılığın da bu Apolloncu projenin ayrılmaz bir parçası olarak görülmesi gerektiğini vurgular. Ayrıca modern yapısalcılığın fenomenolojinin gölgesinde yetiştiğini de belirtir. Ona göre, fenomenolojinin kuvveti, kavramaya yarayacak bir kavramdan yoksundur. Bu yoksunluk aynen modern yapısalcılığa taşınmıştır. Yapısalcılığın biçimi ve içerimleri, felsefi metafor olan ışık ve kuvveti dışlayan mekan metaforu tarafından belirlenir. Öyleyse Derrida için modern yapısalcılık batı felsefesinin her zaman yar olan Apollonculuğunun en yeni tezahürlerinden başka bir şey değildir.⁸⁴

Görüldüğü gibi yapı-sökücülük, dilin kesin ve uygun bir anlam üretmeye uygun olduğu inancına şüpheyle bakan bir kuramdır ve bu yönüyle tüm yapısalcılık ötesi düşünce tarzının temel taşlarından birini oluşturur. Derrida'nın yapısalcılık ötesi kuramı ve yapı-sökme yöntemi edebiyat eleştirisini ne bakımdan etkilemiştir sorusuna verilecek cevabı başlıca iki noktada toplayabiliriz:

1. Doğrudan doğruya edebiyat kavramına olan etkisi
2. Eserlere uygulanan eleştiri yöntemine olan etkisi

Edebiyat üzerindeki düşüncelere Derrida'nın önemli etkisi olmuştur; çünkü edebiyatın özünü tanımlamak isteyenler ve daha çok da biçime önem verenler, edebiyatın kendine özgü bir dil olduğunu söylemişlerdir. Yazınsal dilin günlük dilden, bilim dilinden farklı olduğunu; dikkatli söylenene değil de kendine çekmek için kuralları kırdığını, çarpıcı bir biçimde düzenlediğini ileri sürmüşlerdir. Günlük dil ya da bilim dili, bilgi iletmek amacını taşır, yani göndergeseldir. Edebiyatın dili ise duygusaldır, duyguları dile getirmek ya da duygu uyandırmak amacını taşır.⁸⁵

Ayrıca edebiyat ve bilim dili arasında genel olarak şu farka işaret edilmiştir: Edebiyat yazarı, söylemek istediğini açıkça değil, imgelerle, simgelerle, retorik ve üstü kapalı olarak söyler. Bu kapalı anlamı açıklamak eleştirinin görevidir. Bilimsel metinlerde dilin sağlam olması ve istenen şeyi olduğu gibi apaçık bir şekilde,

⁸⁴ Derrida, J., *Différance*, Türkçeye çev: Önay Sözer. Toplumbilim, sayı 10/Jacques Derrida Özel Sayısı, 1999, ss.49-61

⁸⁵ Derrida, J., *Of Grammatology (corrected edition)*, İngilizceye çev: Gayatri Chakravorty Spivak, Baltimore/Londra: The John Hopkins Un. Press, 1998, ss.40-48

edebiyattakinin aksine dikkati dilin kendisine çekmeden dili adeta ortadan silerek aktarması beklenir. Derrida ise yazınsal metinlerle bilimsel metinlerin arasında böyle bir ayrım kabul etmez. Ona göre, bilimsel metinler de yazınsal metinler gibi anlamı kesin olmayan, belirsizlikler taşıyan ve söylemek istediğinden farklı şeyler de söyleyen metinlerdir.⁸⁶

Yapısalcılık, sistematik bilginin mümkün olduğu inancındadır. Yapısalcılık ötesinin bildiği tek şey ise böyle bir bilginin mümkün olmadığıdır. Yapı-sökücüler; metnin tutarlılığı, bütünlüğü sorunlarıyla ilgilenmez. Tersine, metindeki çelişkilere, tutarsızlıklara, bozguncu bir rol oynayan metin parçalarına, yırıntılara parmak basar ve böylece metnin yürüyüşüne yine metin tarafından nasıl çelme takıldığını ve bu yüzden de anlamın nasıl tökezlediğini ortaya koymak isterler. Yazarın söylemek istediği ile metnin dile getirdiği anlam arasındaki farka ışık tutmayı hedefleyen yapı-sökme, yapısalcılık ötesi diğer kuramların da kendi amaçları doğrultusunda kullandıkları bir yöntemdir. Özet olarak yapı-sökücüler, evrensel gerçekliği olabilecek bir düşünce sisteminin var olabileceği iddiasını reddetmişlerdir. Anlamın oynaklığı ve dolayısıyla metinlerin çok anlamlılığını kanıtlamak istemişler, edebiyat ile eleştiri arasında söylem farklı olmadığı görüşünü savunmuşlardır.

2.3. İşlevsel Yapısalcılık

Talcott Parsons'un işlevsel yapısalcılığı (Structural Functionalism), Fransız yapısalcı uygulamalarından derin farklarla ayrılmaktadır. İşlevsel yapısalcılığın diğer önemli noktası ise Amerikan sistemi teorilerinden farklı özellikler içeriyor olduğudur.

T. Parsons'un yapısal terimini sosyal sistemleri daha genel bir hareket sistemi içinde bir bileşen olarak ele alır. Diğer bileşenler ise kültürel sistemler, kişilik sistemleri, davranışsal organizmalar olarak sıralanmaktadır. Bu dördü soyut olarak sosyal etkileşim içinde somut insan davranışının çerçevesini oluştururlar.⁸⁷

⁸⁶ Derrida, J., *a.g.e.*, 1998, ss.48-56

⁸⁷ Işık, İ. E., *Levi-Strauss ve Yapısalcılık*, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, 2000, s.49

Parsons, yukarıda bahsedilen, ne sosyal ne de bireysel sistemlerin hiçbirinin somut varlıklar olarak ele alınmadığını belirtir.⁸⁸ Bu dört hareket alt sistemleri arasındaki ayrımların işlevsel olduğunu belirten Parsons bunların ayrımını temel işlevlerin adını ortaya koyarak belirginleştirir ve hareket sistemlerinin içine yerleştirilen dört temel işlev bağlamında alt sistemleri belirlenmiştir.⁸⁹

1. Temel korunan,
2. Birleşim,
3. Hedef edimi ve
4. Uyum

Sosyal sistemin, alt sistem olarak, karşısına genel işlev birleştirme, kültür alt sisteminin karşısına düşen ise temel – korunan, kişilik sistemlerinin karşısına gelen hedef edimi, davranışsal organizmanın karşısında yer alan ise uyum işlevi olarak sıralanır. Bu belki de modern sosyolojinin en karmaşık ve anlaşılması son derece güç yaklaşımında Freud'un ve Durkheim'in birçok kavramı bir araya gelmiştir.⁹⁰ Yaklaşımlarını sosyolojinin son büyük kuramı olarak ele alanlar da vardır ve bunun büyük bir nedeni de yaklaşımlarının içindeki kavramsal zenginlikten kaynaklanır.⁹¹

Parsons'un yaklaşımı temel işlevleri belirleyip bunları genel toplum eyleminin ya da toplumun genel yapısının alt sistemlere kadar indirgemesi bir anlamda yapısal teriminin işlevselci yaklaşımın başına konmasının nedenidir. Bununla beraber Fransız yapısalcılığıyla arasındaki en temel fark bilim teriminin farklı algılanmasından kaynaklanmaktadır.

Amerikan sistem teorileri, gözlenebilir verileri ele alır ve insan aklının bilinçsiz yapısını reddeder.⁹² Parsons'un yaklaşımıyla Leul – Lewi – Strauss'un ki arasında var olan temel ayrımı Kurzwil şöyle açıklar:⁹³

⁸⁸ Işık, *a.g.e.*, s.49

⁸⁹ Işık, *a.g.e.*, s.50

⁹⁰ Işık, *a.g.e.*, s.50

⁹¹ Dawe, A., *Toplumsal Eylem Kuramı*, çev: F.Akatlı, A.Uykur, *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, Der: T.Bottomore ve R.Nisbet, Verso Yayınları, Ankara, 1990, s.414

⁹² Işık, *a.g.e.*, s.52

⁹³ Işık, *a.g.e.*, s.52

“Lewi - Strauss ve Parsons’un her ikisi de sosyal gerçekliği açıklamada, evrensel karşıtlık düzgülerine yönelirler. Parsons’un aktörleri 5 evrensel çıkmazdan birine gelmek zorundadır: Etkinliğe karşı etkin nötrlük, özgüllüğe karşı dağılmışlık, evrenselliğe karşı tikellik gibi. Levi – Strauss’un ki böyle değildir. Ayrıca Levi – Strauss analitik bir gerçeklik üzerinde olan Parsons’un yaklaşımının tersi bir konum almış olur.”

2.4. Post – Yapısalcılık ve Diğer Yapısalcılık Görüşleri

David West’in ifadeleriyle yapısalcılık ve post-yapısalcılık aydınlanma sonrası düşüncenin kimi daha şüpheli eğilimlerinin doruk noktası olarak görülebilir.⁹⁴ Bu felsefelerin ortak yönü bir tür hümanizm ve özne eleştirilerini içeriyor olmalarıdır. Bu ortak eleştiri zemini, felsefe ve insan bilimlerinde yeni ufuklar açarak gelişmiştir. Bunların arka planında Nietzsche, Heidegger’in son dönem yazıları ve Saussure’un linguistiği yer almaktadır. West’e göre, İnsana ve dünyaya bakıştaki bu değişikliklerin en önemli sonucu öznenin hümanizm ve rasyonalizm içindeki, imtiyazlı felsefi ve politik statünün radikal bir biçimde sorgulanmasıdır.⁹⁵

Aydınlanma felsefesi, özneye her şeyin etkin nedeni olarak bakmış ve özne merkezli bir dünya görüşü oluşturmuştur. Ancak yapısalcı bakış açısından kaynaklanan öznenin merkezleştirilmesi ya da âdemi merkezileşmesi içinden çıkılmaz birçok felsefi probleme neden olmuştur. Özneye bağımlılık, özne merkezli bakış açısı olayların ve olguların doğru değerlendirilmesindeki bir engel olarak görülür. Öyleyse özneye verilen ayrıcalıklı konumdan uzaklaşıp, dikkatimizi dilbilimin nesnesi olan dile, ya da dil gibi yapı kazanmış diğer alanlara yöneltip verili olan her şeyi öznenin bağımsız olarak değerlendirmek gerekmiştir.⁹⁶

Binder’e göre aslında yapısalcılık Saussure’ün yapısal yöntemiyle birleşik insan ve hümanizm eleştirisini bütün insan bilimleri alanına uygulamanın bir sonucudur. Ve

⁹⁴ West, D., *Kıta Avrupa Felsefesine Giriş*, çev: Ahmet Cevizci, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1998, s.213

⁹⁵ West, a.g.e., ss.213-215

⁹⁶ West, a.g.e., ss.213-215

yapısalcılığın başlıca tezi; yapının, olayların, sözcüklerin ya da olguların sistematik örüntülerini şu ya da bu şekilde keşfedebildiğimiz sürece dünyanın anlaşılabilir olduğu şeklinde özetlenebilir.⁹⁷

Binder'e göre olgular yapılanmış olarak algılanırlar; ancak gözlemcinin önünde önceden belirlenmiş bir yapısal örüntüler dizisi yoktur. Olguları anlaşılır kılan şey yapılandırmadır. İnsan kültürü ve bilgisi yapılandırıcı düşünceler, hem bilinçli hem de bilinçsiz olarak yapılanmış olgular etrafında inşa edilirler.⁹⁸

West'e göre; yapısalcılık, her türden toplumsal ve kültürel fenomene, öznelinin amaçlı ürünleri ya da tarihin amaçsız yan ürünleri olarak bakma yerine; öğelerin, özgül ve indirgenemez birleşim ve dönüşüm kurallarıyla yapı kazanmış sistemleri olarak ele almayı önerir. Bilinçli beni, onun niyetlerini, anlam verme edimlerini kısaca öznel olan her şeyi soyutlayarak, tam anlamıyla, bilimsel bir çaba ortaya koymayı amaçlama yapısalcılığın bir başka tezidir.⁹⁹

West'e göre, yapısalcılar parçalarının toplamından daha fazla bir şey olan bütünler olarak sistemlerin ayırt edici özelliklerini vurgulayarak kendilerini hakim bilim geleneğinin indirgeyici atomistik ve analitik yaklaşımından ayırırlar.¹⁰⁰

Jean Paul Sartre'a göre yapısalcılık; burjuvazinin bilimsel düşünce karşısına koyabileceği son engel, yeni bir ideolojinin yaratılmasıdır.¹⁰¹

West'e göre; yapısalcılığın, tüm kültürlerin temel bir birliği (Claude Lévi-Strauss), tüm dillerin evrensel bir grameri (Naom Chomsky), çocuğun entellektüel kapasitelerinin gelişimindeki değişmez ve evrensel ardışıklıkları tespit etme (Jean Piaget) ve nihayet bu değişmez ve evrensel ardışıklıkların ahlaki gelişmeye de

⁹⁷ Binder, L., *Liberal İslam*, çev: Yusuf Kaplam, Rey Yayınları, Kayseri, 1996, s.141

⁹⁸ Binder, a.g.e., s.141

⁹⁹ West, a.g.e., s.229

¹⁰⁰ West, a.g.e., s.229

¹⁰¹ Çevikbaş, a.g.e., s.148

uygulanabileceği (Lowrence Kohlberg) şeklinde evrenselci bir anlayışla yönlendirildiği söylenebilir.¹⁰²

Yapısalcılığın özne karşıtı tavrından da bahsedilirse, Murray Edelman'a göre özneye tutarlı bir eylemin, yazının ya da diğer ifade türlerinin kökeni olarak bakılamaz. Nesneleri ve eylemleri yorumlayan dil aynı zamanda özneyi de kurar özne eylemin yazının ve diğer ifade biçimlerinin kökeni değildir.¹⁰³ Aksine özneler ve nesneler dil tarafından kurulur ve yorumlanırlar.¹⁰⁴

Yapısalcılığın özne karşıtı tutumu hatırlanacak olursa, bu tutumun kaynağı olarak Nietzsche ve Freud gösterilebilir. Her ikisi de dönemlerinde özneye bulunduğu konumundan edecek kadar sert eleştiriler getirdiğini ve bunun insanın sonu felsefesinin merkezinde yer aldığını, öznenin kurmaca bir şey (Nietzsche) ve bilinçdışı bihaber olan merkezsiz, parçalanmış bir şey (Freud) olduğunu belirtebiliriz.¹⁰⁵

Yapısalcılara göre, özneyi toplumsal ilişkilerden bağımsız bir fail olarak görmek bir tür yanlış anlamaya dayanır. Yapısalcılar bireyin üzerindeki vurguyu kaldırıp geniş yapılar üzerindeki anlam ve değişimler üzerine yoğunlaşmayı, öznenin / yazardan uzaklaşmayı başlatmışlardır. Artık özne, toplumsal ilişkileri koruma ve değiştirmeye yönelik bir kapasiteden uzaktır.¹⁰⁶

Yapısalcı gelenekte özne kayıp kişidir. C.Levi-Strauss insan öznesini varlığın merkezi olarak adlandırır. Ona göre, insan bilimlerinin değişmez amacı insanı oluşturmak değil, onu çözümlemektir. Öznenin bu eleştiri ve tahribi toplumsal süreçlerin yapı taşının, özneler olmadıkları şeklinde yorumlanmışlardır.¹⁰⁷

¹⁰² West, *a.g.e.*, ss.230-231

¹⁰³ Edelman, M., *Constructing the Political Spectacle*, University of Chicago Press, Chicago, 1988, s. 9

¹⁰⁴ Flax, J., *Thinking Fragments*, University Of California Press, Berkeley, 1990, s.219

¹⁰⁵ Çevikbaş, *a.g.e.*, s.149

¹⁰⁶ Çevikbaş, *a.g.e.*, s.149

¹⁰⁷ Rosenau, *a.g.e.*, s.87

J. Sttork, Yapısalcılık adlı eserinde, yapısalcılığı statiklik özelliğini dikkate alarak bir tür varlık felsefesi olarak değerlendirir.¹⁰⁸ J. Paul Sartre'a göre yapısalcılık, burjuvazinin bilimsel maddeci düşünce karşısına koyabileceği son engel ve yeni bir ideolojinin yaratılması olarak görülür.¹⁰⁹ Aynı türden bir değerlendirme, Lupereni tarafından da yapılmaktadır.¹¹⁰

Yapısalcılığın, Strauss'a göre olan tüm kültürlerin temel bir birliği, Chomsky'e göre tüm dillerin evrensel bir grameri, Piaget'e göre çocuğun entelektüel kapasitelerinin gelişimindeki değişmez ve evrensel ardışıklıkları tespit etme ve Kohlberg'e göre bu değişmez ve evrensel ardışıklıkların ahlaki gelişmeye de uygulanabileceği şeklinde evrenselci bir anlayışla yönlendirildiğini söyleyebiliriz.¹¹¹

Yukarıda yapılan açıklamalar dikkate alındığında, yapısalcılığın, katı dilbilimsel kurallara bağlılık gösteren çeşidini belirleyen temel özelliklerine ilaveten, en temel ilkelerini aşağıdaki başlıklar altında belirlemek mümkündür:¹¹²

1. Değişmezlik,
2. Anti-tarihselcilik, (tarihsel nedensizlik),
3. Anti-hümanizm ve öznelizlik (öznenin bulunduğu ayrıcalıklı statüsünden edilmesi özneyi herhangi bir yapı gibi yapılaşmış olarak görme),
4. Bağlanmama.

Yapısalcı yaklaşımın değişim ve tarihselcilik karşıtlıkları konusunda H. Lefebvre yapısalcılığın status qua ideolojisi olduğunu söylemektedir. Ona göre bu ideoloji derin değişimlerden korkan ve var olan durumu sürdürebilmeye bakanların ve böylece kendi düzenlerini ayakta tutabilmek için modern toplumu yapılaştırmaya çalışanların ideolojisidir.¹¹³

¹⁰⁸ West, *a.g.e.*, s.249

¹⁰⁹ Birkiye, A., *Yapısalcılığın Eleştirisine Doğru*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1984, s.43

¹¹⁰ Birkiye, *a.g.e.*, s.43

¹¹¹ West, *a.g.e.*, ss.230-231

¹¹² Birkiye, *a.g.e.*, ss.43-46

¹¹³ Birkiye, *a.g.e.*, s.43

Yapısalcılığın anti-hümanist ve özne karşıtı tutumu benimsemesi felsefenin, düşüncenin, bilincin ve tarihin praxis'ten soyutlanması, insan etkinliğinin ve öznelliğinin bu arada ideolojilerin reddine bağlı bir tutumdur. Her şeyi öznenen soyutlamayla olgu ve olaylara yaklaşım tarzı, yeni bir ideolojinin kurulmasına da yol açmıştır. Bu ideoloji G. Schiwy'nin ifadesiyle bir tür ideoloji olmama ideolojisi'dir.¹¹⁴ Yapısalcılık, fenomenoloji ve varoluşçu felsefelerin bir şeye bağlanma anlayışının aksine bir bağlanmama ilkesiyle kendini tanımlamaktadır. Bu ve benzeri ilkeler çerçevesinde yapısalcılık, kültüre ve kültürel olgulara, özne ile öznenin bilinci ile eylemselliği ve belirleyiciliği dışında bakarak bunları bir bilinç dışı işlevsellik taşıyan göstergeler içinde birer bağımsız bütün olarak, özerk yapılar olarak ele almaktadır.¹¹⁵

Bu tür yaklaşımlar, insanın, tarihin, uç noktada değerlendirilmesidir. Nitekim yapısalcılığın insana, tarihe, kültüre bakışındaki ve onları değerlendirişindeki aşın diyebileceğimiz yaklaşım haklı olarak R. Garaudy tarafından insanın ölümü olarak nitelendirilmiştir.¹¹⁶

Genel çerçevesinin belirlenmeye çalışıldığı yapısalcılık, insan etkinliklerinin genel yapılarını belirlemeye çalışan bir çaba olarak, temel benzetilerini dilbilimden almış olsa da, onun batı düşünce geleneğindeki en önemli özelliği, şeylere yeni bir bakış açısı getiriyor olmasıdır. Bu bakış açısının oldukça fazla örneği olması, dilbilimden, kültür ve mitolojiye kadar geniş bir alanda kullanılması, onun tam olarak ne olduğunun belirlenmesini kısıtlamış olabilir. Ama şurası açıktır ki, yapısalcılık, dünyayı hatta özneyi bile, yapılar arası ilişkilerden oluşuyor olarak görmektedir.¹¹⁷

Tarihsel dayanakları ve eleştirdikleri felsefi arka plan dikkate alınınca; en genel anlamda dille yakından ilgili, insan merkeziliğe ve öznelciliğe karşı saldırgan, tarihteki süreksizlikleri vurgulama, ikili karşıtlıklara bağlı kalma, gösterge kavramına sıkı sıkıya bağlılıkla oluşturulacak olan felsefenin adına yapısalcılık demek mümkündür. Bu düşünce hareketi ya da yöntem, bilinç dışının, yabanılın incelenmesine yönelmekle, ikili

¹¹⁴ Birkiye, *a.g.e.*, s.45

¹¹⁵ Birkiye, *a.g.e.*, ss.45-46

¹¹⁶ Garaudy, R., *20. Yüzyıl Biyografisi*, çev: Ahmet Zeki Ünal, Fecr Yayınları, Ankara, 1998, s.152

¹¹⁷ Çevikbaş, *a.g.e.*, s.150

karşıtlıklar arasındaki ve yapılar arasındaki ilişkileri temel almakla, sistem kavramını yeniden göz önüne almakla, ve sonuçta genel yasalara ulaşmayı amaçlamakla yeni bir düşünce hareketi ya da yöntem adını almaya hak kazanmıştır.

Sonuç olarak, insan bilimleri için bir felsefe ya da felsefi yöntem olma iddiasındaki yapısalcılık tüm farklı uygulama ve çözümleme biçimlerine kadar, insan öznesinin, tarihselciliğin, anlamın ve felsefenin eleştirisini içeren araştırma nesnelerini tarihselliği içinde değil de şimdi var olan biçimiyle anlamaya çalışan, bir düşünce hareketinin adıdır. Gerçekten de, dil merkezli bir düşünme biçimi olarak, her şeyi yeniden dil bağlamında düşünmekle kalmayıp aynı zamanda her şeyin konusunu da dil gibi yeniden düşünme çabası içerisine giren yapısalcılık, 20.y.y. düşüncesi açısından dilin sorunları, gizleri ve içerimleri ile hem bir paradigma hem de bir saplantı olmuştur. Yapısalcılığın yukarıda bahsedilen temel ilkeleri genelde kabul görse de, post-yapısalcı bakış açısı ve paradigma çerçevesinde miadını dolduran bir "izm" ve "yöntem" olduğunu da söyleyebiliriz. Nitekim düşünce tarihinin bundan sonraki dönemi post-yapısalcılık ve post-modernizm olarak devam edecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DİL BİLİMİ VE İLETİŞİM

İletişim, insanlığın başlangıcıyla başlayan ve insanlar tarafından geliştirilen dinamik bir süreçtir. Çünkü insan, doğduğu günden itibaren çevresiyle ve diğer insanlarla etkileşim halinde olan, onlara iletiler gönderen veya onlardan iletiler alıp bu iletileri yorumlama ve anlamlandırma yeteneklerine sahip olan, ayrıcalıklı ve sosyal bir varlıktır. İnsanoğlu, sahip olduğu bu iletişim becerileri doğrultusunda yaşam evrenini ve toplumsal ilişkilerini belirlemekte ve onları canlı tutmaktadır. Bu yönüyle iletişim, insanoğlu için dış dünyayı yorumlayarak bireysel varlıklarının farkına varmalarına, bir biyolojik varlıklar yığını olmaktan kurtulup belli bir kültürün ve toplumun üyesi olmalarına (sosyalleşmelerine) ve içinde yaşamış oldukları toplumdaki ilişkilerini düzenlemelerine yardımcı olan vazgeçilmesi imkânsız bir yaşamsal zorunluluktur. İletişim, dil bilim, budun bilim, sosyoloji, psikoloji vb. gibi alanlarla ilgisi bulunan karmaşık bir kavramdır. Schramm, iletişimin karmaşık bir kavram oluşunu, hatları kesin olarak çizilebilecek bir disiplin olmadığını¹¹⁸ belirtirken; Gökçe ise iletişim kavramının 169'un üzerinde tanımlama şeklinin, 4560 değişik kullanım alanının ve 15 değişik anlamının olduğunu belirtmektedir.¹¹⁹

İletişim, insanların dış dünyayı dil yoluyla (sembollerle) yorumlaması ve anlamlandırmasıdır. Berelson ve Steiner iletişimi; bilginin, fikirlerin, duyguların, becerilerin, vb.'nin simgeler kullanılarak iletilmesi diye, tanımlamaktadır.¹²⁰ Theodorson ise, iletişimi esas olarak simgeler aracılığıyla bir kişiden ya da gruptan diğerine (veya diğerlerine) bilginin, fikirlerin, tutumların veya duyguların iletimi olarak tanımlamaktadır.¹²¹ Porzig'e göre, dışarıya şu veya bu şekilde işaret etmeyen hiçbir ruhsal yaşantı yoktur.¹²² Bu yönüyle iletişim, insanların ruhsal yaşantılarının anlamlı bir şekilde dışa vurumudur. Bir bakıma anlam üretmek ve onu başkalarıyla paylaşmaktır.¹²³ İnsanoğlu, bu anlama, yorumlama ve paylaşma işini de kavramlaştırma ve

¹¹⁸ Gökçe, O., *İletişim Bilimine Giriş*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2001, s.1

¹¹⁹ Gökçe, a.g.e., ss.6-7

¹²⁰ Mutlu, E., *İletişim Sözlüğü*, Ark Yayınları, Ankara, 1999, s.168

¹²¹ Bülbül, R., *İletişim ve Etik*, Nobel Yayın-Dağıtım, Ankara, 2001, s.3

¹²² Porzig, W., *Dil Denen Mucize*, çev: V. Ülkü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1995, s.153

¹²³ Kılıç, V., *Dilin İşlevleri ve İletişim*, Papatya Yayıncılık, İstanbul, 2002, s.16

sembolleştirme yeteneğiyle yapmaktadır. Çünkü insan, düşünen ve konuşan bir varlık olma özelliği ile sembolleştirme ve bu sembolleri de anlamlı dil birlikleri halinde aktarma yeteneğine sahiptir.

İnsanoğlundaki bu yetenek, iletişimi doğurmakta, şekillendirmekte ve iletişimin sağlıklı bir yapıya kavuşturulmasına olanak sağlamaktadır. İletişim, bu boyutuyla, insanın muhakeme yetisine yani dış dünyayı algılama yeteneğine bağlıdır. İnsanoğlunun muhakeme yeteneği de dildir. Çünkü insanlar, kavram, simge ve sembollerle algılar ve daha sonra da algıladıkları şeyleri dil kuralları sayesinde anlamlı iletiler haline getirip karşı tarafa aktarırlar. Dilin anlama dayalı olan bu özelliğini Alman düşünürü Hamann, akıl; anlama süreçlerinin bütününden oluşan bir şeydir, ama anlama dediğimiz şey ise ancak dil yoluyla gerçekleşebilir; dil olmasaydı akıl da olmazdı çünkü dil aklın hem organı, hem de ölçütüdür şeklinde belirtmektedir.¹²⁴ Bu yönüyle insanoğlunun kavramları sembollere, sembolleri de anlamlı iletilere dönüştürme gücü daha çok dille mümkündür. Bu da göstermektedir ki, sosyal bir varlık olan insanın zarurî ihtiyacı olan iletişim olgusu, çoğu zaman dilin iletişim süreci içerisindeki kullanımına bağlı olarak gerçekleşmektedir.

Kültürü meydana getiren en önemli etken iletişim ve iletişimi sağlayan temel araç ise dildir. İletişim, hayvanlar arasında da mevcut olan bir olgudur. Fakat onların iletişimi içgüdüsel olarak kendilerinde doğuştan bulunan bazı davranış kalıplarıyla sınırlıdır ve sonradan öğrenme yoluyla elde ettikleri bilgi, insana göre çok azdır. Ayrıca, hayvanlardaki iletişimin en belirgin özelliği de onların hep içinde bulundukları âna, diğer bir deyişle şimdiye göre hareket etmeleridir.

İnsanlarda ise an, geçmişten gelen ve geleceğe doğru uzanan bir çizgi üzerinde bulunur. Bu da onlara davranışlarını sorgulama imkânı verir. Böylece dünya, insanın uzaktan bakabildiği bir nesne boyutuna geçer. Bireyler, bu zaman süreci içinde öğrendiklerini soyutlayıp başkalarına aktarırlar. Böylece kültürün oluşmasına katkı sağlanır.

¹²⁴ Akarsu, B., *Dil-Kültür Bağlantısı*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 1998, s.37

3.1. Bir İletişim Vasıtası Olarak Dil

İletişim, aktarımdır; yani üretilen anlamların başkalarıyla paylaşımıdır. Dilin bu ileti paylaşımı sırasındaki temel görevi, iletilerin aktarılmasına yani karşı tarafa ulaşmasına yarayan bir araç, bir vasıta olmasıdır. Dil olmadan üretilen iletiler karşı tarafa aktarılamaz ve karşılıklı bir etkileşim süreci olan iletişim gerçekleştirilemez. Bu yönüyle iletilerin aktarımını sağlayan dil, insanlar arasında iletişimin gerçekleşmesine zemin hazırlayarak, kendi bünyesinde yaratmış olduğu göstergelerle, anlatma becerisini ve işlevini gerçekleştirir.

Dil, düşüncenin taşıyıcısı olduğu için insanların en değerli varlığıdır. Çünkü insanın dünyayı algılayış sebebi olan bu sembolik araç, insanların bu sayede kazanmış oldukları tecrübeleri paylaşmaları için bir araç olur ve böylece de insanlar arasındaki dayanışmayı olanaklı kılan bir yetenek haline gelir.¹²⁵ Bütün bu vasıflar doğrultusunda denilebilir ki, dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan en güçlü vasıta.

En basit şekliyle iletişim aracı olarak tanımlanan dilin, birçok bilim adamı tarafından yapılmış farklı betimlemelerine rastlanmaktadır. Prof. Dr. Berke Vardar Dilbilim Terimleri Sözlüğü'nde dili, belli bir insan topluluğuna özgü, çift eklemli sesli göstergeler dizgesi olarak tanımlamaktadır.¹²⁶ Büyük dilbilimci Ferdinand de Saussure ise, dili, işaretler ve göstergelerden oluşmuş bir sistem olarak tanımlamaktadır.¹²⁷

Ferdinand de Saussure'ün yaptığı ve birçok dilbilimcinin benimsediği ayrıma göre, dil yetisinin toplumsal ürünü olan dil, bu yetinin bireylerce kullanılabilmesini sağlayan ve toplumca benimsenmiş olan uzlaşımsal bir düzendir. Andre Martinet'in tanımına göre bir dil, insan deneyiminin, topluluktan topluluğa değişen biçemlerde, anlamsal bir içerikle sessel bir anlatım kapsayan birimlere, başka bir deyişle, anlambirimlere ayrıştırılmasını sağlayan bir bildirişim aracıdır.¹²⁸ Bununla birlikte,

¹²⁵ Condon, J. C., *Kelimelerin Büyülü Dünyası-Anlambilim ve İletişim*, çev: Murat Çiftkaya, İnsan Yayınları, İstanbul, 2000, s.21

¹²⁶ Vardar, B., *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, ABC Kitabevi, İstanbul, 1998, s.75

¹²⁷ Saussure, F. D., *Genel Dilbilim Dersleri*, Çev. Berke Vardar, Birey ve Toplum Yayınları, Mayıs, 1985, s.18

¹²⁸ Martinet, A., *İşlevsel Genel Dilbilim*, Çev. Berke Vardar, Multilingual, İstanbul, 1998, s.28

iletişim aracı olarak kullanılan ve doğal diller dışında kalan trafik işaretleri, sinema dili, arıların dili gibi her türlü göstergeler dizgesi ve anlatım yöntemi de dil olarak tanımlanmaktadır.

Dil, insanların birbirlerine bilgi, düşünce ve eğilimlerini aktarabilmelerinin yanı sıra, fikirlerini düzenleyebilmelerini ve duygularını ifade edebilmelerini mümkün kılar. Kültür değerleri ve bilgilerin çoğu kuşaktan kuşağa sözlü ya da yazılı sözcükler yoluyla iletilmektedir. Dil ve düşünce çalışmalarında yoğunlaşan yirminci yüzyıl dilbilimcileri, psikologları ve sosyologları, bu ikisi arasında sıkı bir ilişki bulmuşlardır. Mehmet Kaplan, *Kültür ve Dil* adlı eserinde bu ilişkiyi; dil, onu konuşanların duygu, düşünce ve hayal dünyalarını tayin eder şeklinde özetlemektedir.¹²⁹ Ona göre, bir milletin dünya görüşü dilinin sahip olduğu kelimelerle sınırlıdır. İnsanlar bildikleri ve tanıdıkları varlıklara, duygu ve düşüncelere ad koyar, bilmediklerinin dillerinde adları yoktur. Herkes doğrudan kendi yaşantısı yoluyla öğrendiğinden çok daha fazlasını dil yoluyla öğrenir.¹³⁰

Dil, bir anda akla gelemeyecek kadar çok yönlü, farklı farklı nitelikleri olan, bugün bile tam olarak çözülememiş bir varlıktır. Dil, insan ve toplumdan ayrı düşünülemez, bilim, sanat, teknik, kültür gibi bütün alanlarla ilgisi bulunan, aynı zamanda onları oluşturan bir kurumdur.¹³¹ Dil ile ilgili bir incelemede ilk dikkati çeken şey dillerin çeşitliliği ve birbirlerinden ayrılıklarıdır. Aksan'a göre dil, insanların ayrılık belgesidir.¹³² Her dilin kendi sınırları içerisinde kuralları olan toplumsal bir varlık olması o sosyal olgunun belirli bir topluluk tarafından oluşturulduğunu göstermektedir. Dil toplum tarafından oluşturulup kullanılıyor, geçmişte var olduğu ve günümüzde de canlılığını koruduğu görüşü benimseniyorsa, dil, kuralları zaman içerisinde belirlenmiş canlı bir varlıktır ve dili konuşan her birey o toplumun içinde yaşayan ve toplumun her türlü değerlerini taşıyan bir kişidir.

¹²⁹ Kaplan, M., *Kültür ve Dil*, Dergâh Yayınları, Mayıs, 2002, s.112

¹³⁰ Kaplan, a.g.e., s.112

¹³¹ Aksan, D., *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim I*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1998, s.11

¹³² Aksan, D., *Her Yönüyle Dil I*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1990, s.54

Birçok dilbilim uzmanı dili tanımlamaya çalışmışlardır. Bunlardan birisi olan Muharrem Ergin, Türk Dili adlı eserinde dili insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta; kendi kanunları içinde yaşayan ve gelişen canlı bir varlık; milleti birleştiren, koruyan ve onun ortak malı olan sosyal bir müessese; seslerden örülmüş muazzam bir yapı; temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli anlaşmalar ve sözleşmeler sistemi olarak tanımlar.¹³³ Bu tanıma göre dil, insanların iletişimi sağlamada kullandığı bir araçtır, doğaldır, ulusal ve toplumsaldır, seslerden oluşan ve daha sonra yazıya dökülen bir sözleşmedir. Dilin kendine özgü kuralları vardır, bu kurallar rastgele değil, bilinmeyen bir zaman sürecinde oluşmuştur. Bu da bize çağdaş dilbiliminin kurucusu İsviçreli dilbilimci Ferdinand De Saussure'ün arbitrarité (nedensizlik) ve linéarité (çizgisellik) kullanımına götürür.

Türkiye'deki dilbilim çalışmalarının öncülerinden birisi olan Doğan Aksan, Her Yönüyle Dil adlı eserinde dili akla bin bir soru getiren, insanın bin bir sorunu kurcalamasına yol açan sırlarla dolu bir varlık olarak betimlemektedir.¹³⁴ Günümüzde de dilin sırları henüz tam olarak çözülememiştir. Aksan, dilin ses ve anlam boyutuna dikkat çekerek dili insanlığın ve uygarlığın en önemli belirtisi olarak görür. Gerçekte, dil bir toplumun ekininin, yazınının, sanat ve toplumsal yaşantısının aynası durumundadır. Öyleyse dil; ses, biçim, anlam ve söz dizim katmanlarında çeşitli dizgeleri olan verici ile alıcı arasındaki bir iletişim aracı olarak ele alınmalıdır.

Dilin tarihi insanlık tarihi kadar eskidir. Buna bağlı olarak dilin işleyişi tarihin her döneminde insanların ilgisini çekmiştir. Eski Hint'te, Yunanlıların ve Fransızların dil çalışmalarını göz ardı edersek, en kapsamlı dil çalışmaları 14. yüzyıldan itibaren başladığı görülür. Ancak 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra, dilbilim başlı başına bir bilim dalı olmuştur.

3.2. Dilbilim

Dillerin kendilerine özgü kuralları, eğilimleri, sorunları olduğu gibi bütün dilleri içine alan ortak kurallar, eğilimler ve sorunlar da vardır. Geçmişte ve günümüzde dil,

¹³³ Ergin, M., *Üniversiteler İçin Türk Dili*, Bayrak Yayınları, İstanbul, 1995, s.7

¹³⁴ Aksan, a.g.e., s.11

diğer bilim dalları tarafından incelenmiş ve yine de incelenmeye devam edilmektedir, ancak dili ve işleyişini en iyi ve kapsamlı açıklayan dilbilim olmuştur.

Doğal dillerin işleyişini ve yapısını inceleyen bilim dalı olarak tanımlanan “dilbilim”, on dokuzuncu yüzyıl sonlarına doğru gelişerek insan bilimleri arasında önemli bir yere gelebilmeyi başarmıştır. Yirminci yüzyıl ise dilbilimin doruk noktaya ulaştığı bir dönemdir. Bu yüzyılda dilbilim alanında oldukça yoğun çalışmalar yapılmıştır. F. Saussure başta olmak üzere birçok bilim adamı ortaya attıkları kuramlarla dilbilim çalışmalarına önemli katkılarda bulunmuşlardır.

Özellikle F. Saussure’ün dilbilim çalışmalarına katkısını ve bu alanda kendinden sonra gelen dilbilimcilere öncü olduğunu kabul etmeyen araştırmacı yoktur. Zeynel Kiran’a göre; ilk kez F. de Saussure, dilin iç ve eşzamanlı yapısını incelemeyi önererek günümüz dilbiliminin temelini atmıştır. F. de Saussure’den sonra dilin göstergesel işlevleri konusunda iki görüş ortaya çıkmıştır. Birincisi dilin temel işlevinin iletişim olduğunu savunan işlevsel dilbilim, diğeri ise, dilin soyut yapılarını incelemeyi amaçlayan üretici-dönüşümsel dilbilgisiydi. Anlambilimin karmaşık sorunları karşısında çaresiz kalan işlevsel dilbilim doğal olarak sesbilime, üretici-dönüşümsel dilbilgisi de sözdizime yönelmiştir.¹³⁵ Kiran bu şekilde görüşlerini açıklarken Saussure’ün atmış olduğu adımla ardından gelen kuşaklara yeni bir yol açmış olduğunu vurgulamıştır.

Dil bilimi veya lengüistik, insan dilinin ilmi araştırmasıdır. Hususiyet arz eden lisanların da ilmi incelenmesi olan lengüistik, lisanların gelişmesini, aralarındaki bağları ve dünya üzerinde dağılımını araştırır. Lengüistiğin başlıca hedefi, insanın kendisi ve dünyası hakkında bilgi edinmek, depolamak ve ulaştırmaktır. İnsanın içindeki bu arzuyu tatmin etmek için de lengüistiğin esas aleti olan, lisan kullanılmaktadır. İnsanı insan yapan ve birbirine bağlı üç hususiyetin var olduğu kabul ediliyor: Ruh, öğrenme arzusu ve lisana hakim olması. Lengüistik, lisanla ilgili çalışmaları içine alan bir sistem olarak filolojiden daha özeldir. Filolojinin içine edebiyat, kritik, sanat, arkeoloji ve din de girer. Uzun seneler, lengüistik tabiri yerine filoloji kullanılmıştır. Lengüistik, konularına göre isim alır. Edebiyat konusunda lengüistik teknikleri olduğu gibi

¹³⁵ Kiran, A., Kiran, Z., *Dilbilime Giriş*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2001, s.175

psikoloji, matematik, bilgisayar konularının da kendine has lengüistikleri vardır. Bilgisayar lengüistiği bir bakıma elektronik cihazların anlayabileceği bir lisan sistemidir. Bu bilim dalını üç ayrı kolda incelemek mümkündür: Bunlardan birincisi genel lengüistik, yeryüzünde konuşulan bütün lisanları ve bunların birbirleriyle olan münasebetlerini inceler. Genel lengüistiğin bir diğer çalışma alanı da konuşulan dil ile cemiyet arasındaki karşılıklı münasebetlerdir. Lengüistiğin diğer bir kolu olan tarihi lengüistik lisanların tarih içinde geçirdiği devreleri ortaya koyarken, tasviri lengüistik lisanların kendilerine has hususiyetlerini inceler.¹³⁶

Dil ile konuşan özne arasındaki ilişki dilbilimin temel konularından birisidir. Çünkü doğal dil dizgelerini inceleyen dilbilimin amacı dili betimlemek, dilin ne olduğu, kurallarının tespiti ve nasıl öğrenildiği, insanın yaşamında ve çevresinde ne gibi bir rol oynadığının yanında yabancı dil öğrenimi ve öğretimidir. Bununla birlikte dil toplumun sosyal yaşantısıyla, davranış biçimiyle, inancıyla, çevreyi algılama biçimiyle, düşünce alanındaki gelişmelerle ilgilidir. Fransız göstergebilimci J. C. Coquet dilbilimi herşeyden önce bir gözlem bilimi olarak değerlendirir ve yine ona göre, çağdaş dilbilimin amacı dilin herhangi bir düzlemini hemen sunabilecek bir kaç betimleme örnekçesi hazırlamak olmayıp bir dilbilim kuramının nasıl oluşturulabileceği sorusunun yanıtını araştırmaktır.¹³⁷ Öyleyse, dili inceleyen bilim dilbilim, dilbilimin nesnesi de dildir.

Dilbilimin ilk kurucularından sayılan ve günümüzde hala dilbilim alanındaki görüşlerinden yararlandığımız ünlü dilbilimci Ferdinand de Saussure ölümünden sonra öğrencileri tarafından yayınlanan Genel Dilbilim Dersleri (*Cours de Linguistique générale*) adlı eserinde ele aldığı karşıtlıkların başında dil yetisinin bireysel kısmı olan söz ile toplumsal yanını oluşturan dil arasındaki karşıtlık gelir. Sausure'e göre söz bireysel bir istem ve anlık bir edimdir, dil ise dil yetisinin birey dışında kalan toplumsal bölümüdür.¹³⁸ Dil varlığını yalnızca toplum üyeleri arasındaki bir tür sözleşmeye borçludur, bunun için bireyin onu ne yaratabileceğini ne de değiştirebileceğini vurgulayarak dilin toplumsallığı ve belirli bir zaman içerisinde oluştuğuna dikkat

¹³⁶ http://tr.wikipedia.org/wiki/Dil_bilimi

¹³⁷ Rifat, M., *Dilbilim ve Göstergebilim Çağdaş Kuramları*, Düzlem Yayınları, İstanbul, 1990, ss.54-55

¹³⁸ Sausurre, F. D., *Genel Dilbilim Dersleri*, çev: Berke Vardar, TDK Yayınları, Ankara, 1976, s.34

çeker.¹³⁹ Böylece dil kendi başına ele alınıp incelenebilecek bir nesne durumuna gelir. Dilin işleyişini bilmek için dizgesini ortaya koymak gerekmektedir. Doğa bilimleri ele alacakları nesneleri hazır bulurlar, ama dili, dil yetisini kavramak isteyen bilim adamının önünde böyle bir nesne yoktur, ancak dil, öğeleri arasındaki farklılıklar, karşıtlıklar yoluyla kavranabilir. Dil sınırları iyice belirli olan somut bir varlık olması onun incelenmesine kolaylık sağlayabilir, ancak sorunlarını çözmeye yetmez. Dilin toplumsal olması bireyin tek başına dili yaratmasına ve onu değiştirmesine olanak sağlamaz. Çünkü, onu kullanan bireylerden oluşan toplumdur, kuralları da onu kullanan toplumun üyeleri arasındaki anlaşma sonucu ortaya çıkmıştır.¹⁴⁰

Derrida'ya göre Saussure, özellikle dili dil yapan şeyin özdeşlikler değil, ayrımlar olduğunu vurgulayarak, gelenekten ödünç aldığı gösterge kavramını geleneği ortadan kaldırmak yolunda önemli adım atmıştır.¹⁴¹ Ancak o, göstergeyi gösteren ve gösterilen diye ayırarak, tıpkı geleneğin yaptığı gibi, bir gösterge aracılığıyla gösterilen, kendi başına var olan değişmez aşkın bir varlığın olabileceğini kabul etmiş ve böylece Sokrates öncesi filozoflardan Heidegger'e dek¹⁴² bütün batı felsefe geleneğinin içine düştüğü "metafiziğe" saplanmıştır.¹⁴³ Derrida, her gösterenin başka bir göstereni gösterdiğini, dolayısıyla ancak ve ancak bir gösterenler zincirinden söz edilebileceğini ileri sürer. Bunun sonucuysa, anlama alanının ve oyununun sonsuzca genişlemesidir.¹⁴⁴

Dilin kendine özgü bir bilim dalının olması onun gelişmesini hızlandırmış, ancak dilin sorunlarını tam olarak çözmesine yetmemiştir. Dil iletişimi sağlayan bir araç ise, o halde iletişimi sağlayan konuşan özneye alıcı arasındaki ilişkiye dikkat etmek gerekmektedir. Günay'a göre; gerçekte birey kendine özgü davranışlarını, alıcıyla ilgili yaklaşımları kullandığı dil ve dil yetisi aracılığıyla ortaya koyabilecektir. Dil ile birey arasındaki ilişki bireylerin oluşturduğu anlatım biçiminde belli olur. Toplumsal olan dil, söz gibi bireysel değildir ve tek bir kişinin kendine özgü bir dili de yoktur. Verici

¹³⁹ Saussure, *a.g.e.*, 1976, s.34

¹⁴⁰ Saussure, *a.g.e.*, 1976, ss.35-36

¹⁴¹ Derrida, J., *Semiology and Grammatology: Interview with Julia Kristeva*, İngilizceye çev: Alan Bass. Jacques Derrida, Positions, Londra: The Athlone Press, 1981, s.18

¹⁴² Derrida, J., *a.g.e.*, 1998, s.3

¹⁴³ Derrida, J., *a.g.e.*, 1981, ss.18-20

¹⁴⁴ Derrida, J., *İnsan Bilimlerinin Söyleminde Yapı, Gösterge ve Oyun*, çev: Özkan Gözel. Toplumbilim, sayı 10/Jacques Derrida Özel Sayısı, 1999, ss.166

toplumsal olan dili kendi duygu ve düşüncelerini anlatmak için kullanır.¹⁴⁵ Toplumsal olan dili konuşan birey istek, arzu ve dileklerini dili kullanarak dile getirir. İnsanların bir topluluk yaşamı içinde birbiriyle anlaşmak, hiç kuşkusuz söylemek istediği şeyi iletme amacıyla dili kullanır ve kullandığı ölçüde de dilin canlı kalmasını sağlar.¹⁴⁶

Bireylerde belli bir bilgi birikiminin oluşması, dil sayesinde gerçekleşir. Dili bir iletişim aracı haline getiren en önemli etken, sözcüklerin bir araya gelmesiyle oluşan dizgedir.

Dilin ilk ve ne zaman ortaya çıktığı bilinmemekle birlikte, insan yavrusunda dilin gelişme sürecinin takip edilmesi, bu konuda bir fikir verebilir. Öncelikle çocuk, somut bir nesnenin adını öğrenir. Daha sonra bu adı, sadece o nesne için değil, ona benzeyen tüm nesneleri içine alan bir kümeyi de kapsayacak şekilde kullanır. Sözcüğe verdiği bu geniş anlamı, zaman içinde ayrıntıya inerek daha sınırlı bir hale getirir. Böylece oluşan yeni küçük kümelere de yeni adlar vererek sözcük dağarcığını geliştirir.

Bir nesnenin bir sözcüğe soyutlama yoluyla bağlanması, nesnelerin kendileri yokken de onlar hakkında konuşabilmemizi, düşünebilmemizi sağlar. Böylece oluşan geçmiş ve gelecek kavramı, dünyaya bakışımıza derinlik kazandırırken, bilinç duygusuna da kaynaklık eder.

Sözcükler, öncelikle genel ve kapsayıcı özelliklerine göre bir kümeye dahil edilerek sınıflandırılır. Bir genelleme işlemi olan bu sınıflandırmalar yoluyla zihnimizde kavram adı verilen soyut birimler oluşur ve sözcüklerle temsil edilir. Bu süreç bilgi aktarımını mümkün kılan en temel süreçtir. Fakat bilginin asıl taşıyıcısı, sözcüklerin bir araya gelmesiyle oluşan tümceler ve tümce gruplarıdır.¹⁴⁷

Tümcelerın anlam kazanması ve iletişimi sağlayabilmesi için belli kuralları bütünlüğüne sahip bir dil dizgesi içinde yer alması gerekir. Dil dizgesi, zihnimizin ve düşüncelerimizin oluşmasında önemli rol oynaması nedeniyle diğer dizgeler içinde

¹⁴⁵ Günay, D., *Roman Çözümlemesine Toplumdilbilimsel Bir Yaklaşım*, Dil Dergisi, Sayı:35, TÖMER Yayınları, Ankara, 1995, s.5

¹⁴⁶ Günay, a.g.e., s.6

¹⁴⁷ Günay, a.g.e., ss.7-8

önemli bir yere sahiptir. Göstergeler ve bunların bir araya gelmesiyle kurulan ilişkiler ağı, zaman içinde birtakım değişikliklere uğrayabilir. Fakat iletişimi sağlayabilmek için dizgenin genel kurallarına uymak gerekir.¹⁴⁸

Birey, toplumsal ve kültürel yaşamında birbiriyle karşılıklı etkileşim içinde olan pek çok dizgeyle çevrelenmiştir. Lotman ve Uspenski dili çok özel iletişim işlevi ya da yetisi olan dizge olarak tanımlarlar.¹⁴⁹ Öyleyse, dil var oluşundan günümüze kadar iletişim aracı olma özelliğini yitirmemiştir. İletişim derken aslında söylenmek istenen söz değil dildir. Şurası bir gerçektir ki, yinede dil milyonlarca yıl sonra öncelikle söz biçiminde, daha sonraları yazılı metinlerde olmak üzere hep aynı amaç için kullanılmıştır. Bu da iletişimi sağlamaktır. Buna göre, bütün dilbilimciler dili seslerden oluşan, kuralları zaman içerisinde onu kullanan topluluk tarafından uzlaşma yoluyla belirlenmiş bir sözleşme, canlı bir varlık, toplumsal bir kurum, bir iletişim aracı olarak algılamışlar ve tanımlamışlardır.

3.3. Dilsel İletişimin Temel Öğeleri

Jakobson, Dilbilim ve Yazınbilim adlı makalesinde, dilin yazın işlevi üzerinde durur.¹⁵⁰ Rifat’a göre ise; “bildirinin bildiri olarak amaçlanması, bildirinin yalnız kendisinin vurgulanması, dilin yazın işlevini [Fr. Fonction poétique] belirleyen özelliştir”.¹⁵¹

Roman Jakobson’a göre, yazılı ya da sözlü bir dilsel iletişimin gerçekleşebilmesi için altı temel öğeye ihtiyaç vardır. Bir konuşmacı yani verici, iletiyi alıcıya belli bir kanal ve kodlama ile gönderir ve göndergeyi (konuyu) işaret eder. Bu noktada, dilde gerçeklik duygusu ön plana çıkmaktadır; yani iletide geçen öğelerin gerçek dünyadaki karşılıklar üzerine hem verici hem de alıcının anlaşması gerekmektedir. Jakobson’a

¹⁴⁸ Günay, *a.g.e.*, ss.8-10

¹⁴⁹ Sebeok, T., *Göstergebilime Giriş*, çev: Mine Mutlu İşgüven, Dil Dergisi, sayı:37, Dilbilim Çevirileri Özel Sayısı, TÖMER Yayınları, Ankara, 1995, s.66

¹⁵⁰ Jakobson, R., *Linguistics and Poetics*, Language in Literature. Ed. By Krystyna Pomorska and Stephen Rudy. London: Harvard University Press, 1987, ss.62-94

¹⁵¹ Rifat, M., *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları*, Cilt I, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1998, s.98

göre, yazılı ya da sözlü bir dilsel iletişimin gerçekleşebilmesi için altı temel öge aşağıdaki gibidir.¹⁵²

1. Gönderge (Konu)
2. Konuşucu
3. İleti
4. Alıcı
5. Kanal
6. Kod

Ali'nin Özgür'e, "Türkiye'de işsizlik artıyor" dediği örneği çözümlersek:

Konuşucu: "Ali"

Alıcı: "Özgür"

Gönderge (Konu): "İşsizliğin artması",

İleti: Bir saptama, "Türkiye'de işsizliğin artması",

Kanal: "Ses dalgaları"

Kod: "Türkçe"dir.

3.3.1. Konuşucu ya da Yazar

Konuşucu, iletiyi (metni) sözle ifade eden; yazan, kaleme alan kişidir. İletinin sorumluluğunu üstlenir. Kendisini "ben" ya da "biz" adı ile gösterir. "Ben" her zaman kişi özelliğindedir, öznelliği değişik biçimlerde ortaya koyar. Bir metinde birden fazla kişi söz aldığında birbirinden farklı konuşuculardan söz edilir (roman, öykü, masal, tiyatro vs.). Günlük konuşmalarda konuşucular ya fiil çekim ekleri (-yorum, -dim, -eceğim, -lım) ya iyelik ekleriyle (-ım) kendilerini birer kişisel özne olarak ortaya koyarlar. Kimi okurlar, edebî metinlerdeki yazar ile anlatıcıyı karıştırırlar. Yazar ve

¹⁵² Jakobson, *a.g.e.*, ss.62-94

okur gerçek kişidir. Oysa anlatıcı, yazarın yarattığı kurmaca bir kişiliktir, kimi zaman bir roman kahramanı olarak yazar tarafından öyküyü anlatmakla görevlendirilmiştir.¹⁵³

3.3.2. Alıcı ya da Okur

Alıcı, konuşucunun kodladığı iletiyi alıp, kodunu çözen kişidir. “Sen” ya da “siz” ile ifade edilir. Her zaman bir kişiyi gösterir; ama konuşucunun dışında bir kişi olduğu için öznel değildir. Her alıcı, örtük de olsa bir konuşucuyu varsayar. Bir sözcede “sen” ya da “siz” varsa, orada “ben” örtük de olsa mutlaka bulunur.¹⁵⁴

3.3.3. Gönderge (Konu)

Gönderge, kendisinden söz edilen nesne, kişi ya da kavramdır. Her zaman üçüncü tekil kişi iyelik ekleriyle ifade edilir. Gönderge, konuşucu ve alıcının aksine her zaman bir kişiyi göstermez, hiçbir zaman öznel olamaz. İki tür gönderge vardır: Birincisi, sözlü iletişimi belirleyen, bu iletişim sırasında var olan uzamı, zamanı, nesneleri, varlıkları kapsayan durumsal göndergedir. İkincisi ise metinsel (ya da bağlamsal) gönderge, yazılı ya da sözlü iletişim sırasında var olmayan yerleri, nesneleri, varlıkları içerir.¹⁵⁵

3.3.4. Yazılı İleti

Bir sözce ya da metindir. Öncelikle, ait olduğu türün yasalarına uyar. Biçemin kendini gösterdiği bir yerdir. Tiyatroda, metin sözlü bir ileti olur.¹⁵⁶

3.3.5. Kanal

Metnin, iletinin kullanıldığı somut araçtır. Bu, bir kitap ya da gazete sayfası, bir kağıt, hatta üzerine cümle kazınmış bir tas, bir bilgisayar ekranı, CD, video bant olabilir. Sözlü iletişimde somut araç ses dalgalarıdır.¹⁵⁷

¹⁵³ Jakobson, *a.g.e.*, ss.62-94

¹⁵⁴ Jakobson, *a.g.e.*, ss.62-94

¹⁵⁵ Jakobson, *a.g.e.*, ss.62-94

¹⁵⁶ Jakobson, *a.g.e.*, ss.62-94

¹⁵⁷ Jakobson, *a.g.e.*, ss.62-94

3.3.6. Kod

İletinin üretildiği dile kod denir. Bu, her şeyden önce anlaşma için gerekli, konuşucuyla alıcıda ortak olan dilsel koddur. Konuşucu, bu kodla iletisini oluşturur. Alıcı, aynı kodu paylaşıyorsa iletiyi çözer. İletişimin bu iki ögesi aynı kodu paylaşmıyorsa iletişim gerçekleşmez.¹⁵⁸

3.4. Dilbilimi ve Dillerin Öğrenimi

Yapısalcılar yaşayan dillerin tümünün öğrenimiyle ilgili olarak, kitaplarda ve öğrenim tekniğini geliştirmede bilimsel unsura hakim olmuşlardır. Üretimciler ise, görüşlerinin sadece dilleri inceleme alanında olduğunu, sınıfta uygulanan işlemlerle, eğitimde ve öğretimde dili açıklamak için kullanılan gramer kurallarıyla bir ilgilerinin olmadığını söyleyerek görüşlerini yaymaya çalışmaktadırlar. Bu dönüşümcülerin eğitim ve öğretim alanından çekilmeleri ve onları yapısalcılara bırakmaları anlamına da gelmez.

20. yüzyıl dilbilimcileri Saussure devriminin etkisiyle güçlü ve etkin kuramlar, kapsamlı ve tanımlayıcı uygulamalar ortaya koyarlar. Dilbilim böylece çeşitli bilimlerin kesişme noktası olarak insan bilimleri arasındaki yerini alır. Saussure sonrası dilbilimin genel çizgisini Saussure'ün, Genel Dilbilim Dersleri'nde ortaya koyduğu dil/söz, artzaman/eşzaman, gösteren/gösterilen, dilsel kendilik/sistem, dizimsel/dizisel gibi iç karşıtlıklar üzerinden bir uzlaşma kurmaya yönelik çalışmalar oluşturur.¹⁵⁹ Dilbilim tarihçileri 20. yüzyıl dilbiliminin Saussure'den kaynaklandığı konusunda hemfikirdirler.

20. yüzyıl dilbilim akımlarının dil konusunda ortak noktasını, dilin yapısal özelliği üzerinde durmaları belirler. Sistem ya da yapının ögeye bir başka ifadeyle bütünün parçaya üstünlüğü 20. yüzyıl dilbilim akımlarının ortak çıkış noktalarıdır.

¹⁵⁸ Jakobson, *a.g.e.*, ss.62-94

¹⁵⁹ Rifat, M., *a.g.e.*, s.8

Akımlardan hiçbirisi sadece fiziksel özelliklere başvurarak ögeleri tek başına tanımlamayı denemezler; tüm dilbilim okulları dili bir yapı, bir sistem olarak kabul ederler. Buradan hareketle bir dilin tümcelerinin değerinin tek tek ögelerle değil, bu ögelerin karşılıklı ilişkileri içinde ortaya çıktığını vurgularlar. Saussure söz konusu düşüncüyü şöyle özetlemektedir; “Bir ögeyi yalnız belli bir kavramın birleşimi gibi ele almak yanlış olur. Ögeyi bu yoldan tanımlamak, onu parçası olduğu sistemden ayırmak demektir. Bu, ögelerle başlayıp bunları toplayarak sistemi yaratabileceğimizi sanmak olur. Oysa, tam tersine dayanışık bütünden yola çıkarak bu bütünün kapsadığı ögeleri çözümleme yoluyla elde etmek gerekir”.¹⁶⁰ Saussure’ün alıntılanan görüşü yapısalcılığın çıkış noktasını oluşturmaktadır

Gerçekte eğitimcilerin çoğu her iki ekolün arasındaki görüş farklılıklarını herbirinin değişik noktalara önem göstermelerinden kaynaklanmakta olduğu görüşündedirler. Yapısalcılar yüzeysel yapıya önem vermişler, Üretimciler ise dilin kuralları ve oluşumuyla ilgili dil işlemleri üzerinde çalışmalar yapmışlardır. Her iki yöne önem vererek bunların arasını bulabiliriz. Böylece ortaya dengeli objektif, hiç bir yönü ihmal etmeyen bir diğerine üstünlük arz etmeyen bir görüş ortaya çıkar. Modern dilbilim alanında bu görüşün yerleştiğine ve taraftar bulduğuna dair işaretler de vardır. Nitekim dönüştürücüler daha önce ilgilenmedikleri yüzeysel yapının dil seslerine ve hecelerine önem vermeye başlamışlardır. Diğer taraftan yapısalcılar da yüzeysel yapının esasını oluşturan gramer kuralları ve dil işlemleri sistemine büyük önem göstermeye başlamışlardır.¹⁶¹

Dil öğreniminde uygulanması için dil yeteneğinin, yalnızca birtakım alışkanlıkların kazanılması veya yalnızca problemlerin çözülmesi için yapılan zihni işlemlerden oluşmadığının bilakis yüzeysel ve derin yapının dil ibaresinin türüne, kullanımındaki uygunluğuna, konuşanlar arasındaki irtibata göre birbiriyle birleştirilmesinin bilinmesi gerekir. Örnek olarak iltifatları ve selamları ele alalım. Bunlar fazla değişmeyen dilsel alışkanlıklardır. Konuşan kimse bu kelimelerin esasında

¹⁶⁰ Saussure, F. D., *Genel Dilbilim Dersleri*, çev.: Berke Vardar, Multilingual Yayınları, İstanbul, 1998, s.166

¹⁶¹ Türk Dili, Dil Öğretimi Özel Sayısı, T.D.K. 379 ve 380.sayı, 1983, ss.120-128

hiç bir değişiklik yapmadan bunları tekrar eder. Kelimelerin anlamlarını koruması büyük ölçüde tekrara, yabancı bir kelime ile olan ilişkisine ve o yerin dilindeki anlamlarına dayanır. Fakat konuşan kimse, fikirlerini konuşarak veya yazarak serbest bir şekilde ifade ettiğinde, problemleri çözmek, kuralları uygulamakla ilgili olan zihni işlemlere bu durumda mutlaka ihtiyaç duyacaktır.¹⁶²

Öğretmenin de öğrencilere herhangi yeni bir dil konusu üzerinde basit gramer kurallarını açıkladıktan sonra bunları kavramaları için birçok kez alıştırma yaptırmaları gerekir. Problemlerin çözümünde kazanılmış alışkanlıklardan ve yetenekten beraberce istifade olunan dilsel işlemler vardır. Örnek olarak, öğretmenin sorduğu soruya öğrencinin cevap vermesini gösterilebilir. Sorunun çözümü ve içeriğinin anlaşılabilmesi için öğrencinin zihinsel yeteneğinden yararlanması gerekir. Daha sonra soruya cevap verebilmesi için de öğrendiği kuralları uygulamaya önceden ezberlediği ve tekrar ettiği kelimeleri kullanmaya başlar.¹⁶³

Dil alışkanlıklarının kazanılmasında öğretmenin, alışırmalara, tekrarlara ve taklit yaptırmaya önem vermesi gerekir şayet problemlerin çözümü için yeteneğe ihtiyaç duyuyorsa, başarıya ulaşması ve düzgün dil kullanımını sağlaması için de gramer kurallarını açıklaması gerekir.

¹⁶² Türk Dili, *a.g.e.*, ss.130-160

¹⁶³ Türk Dili, *a.g.e.*, ss.130-160

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. DİL BİLİMİ VE FERDINAND DE SAUSSURE'ÜN ETKİLERİ

20. yüzyılda dil bilimi çeşitli akımlar halinde gelişmeye başlamıştır. Bu asırda yalnız Avrupa'da değil, dünyanın başka kıtalarında ve Amerika'da da dil bilimi süratli bir şekilde gelişmeye başlamış ve bu ülkelerde yeni akımlar ve bu akımlara bağlı dil okulları kurulmuştur. Bu akımların ortaya çıkmasında ünlü İsviçreli dil bilimci, Ferdinand De Saussure'ün büyük etkisi olmuştur. Onun dil ile ilgili görüşleri birçok akımların ve okulların temelini oluşturmuştur.

Ferdinand De Saussure, 26 Kasım 1879'da Cenevre'de doğmuştur. Eski ve ünlü, bilim geleneği güçlü bir ailedendir. Saussure'ü erken yaşlarda dil bilimi çalışmalarına bir filolog ve aile dostu, Adolphe Pictet yöneltti. On beşinde, Fransızca, Almanca, İngilizce ve Latince dillerine Yunancıya da ekledikten sonra, Saussure genel bir dil dizgesi oluşturmaya çalıştı ve Pictet için, tüm dillerin kökünde iki ya da üç temel ünsüzden oluşan bir dizgenin olduğunu öne süren 'Diller Üstüne Deneme'yi yazdı. Pictet bu gencecik çabanın aşırı indirgemeci özelliğini gülümsemekten kendini alamamış olabilir ama daha okuldayken Sanskrit öğrenmeye başlayan, himayesi altındaki bu öğrencinin cesaretini kırmadı.¹⁶⁴

1875'te Saussure, Cenevre Üniversitesi'ne girdi. Aile geleneğini izleyerek fizik ve kimya öğrencisi olarak kayıt yaptırmakla birlikte Yunan ve Latin dil bilgisi derslerine girmeyi sürdürdü. Bu deneyim onu, mesleğinin dil incelemesi konusunda olacağına inandırdı. Çünkü yalnızca profesyonel bir dil derneğine, Paris Dil Bilimi Derneği'ne katılmakla kalmayıp Cenevre'de ilk yılının büyük ölçüde boşa gittiğini düşünerek onu Hint-Avrupa dillerini incelemek için Leipzig Üniversitesi'ne yollamalarının gerekliliğine ana babasını inandırdı.¹⁶⁵

¹⁶⁴ Vardar, B., *Ferdinand de Saussure*, Yeni İnsan Dergisi, Cilt, 8, Sayı 8, Ağustos, 1970, s.15

¹⁶⁵ Vardar, B., *Ferdinand de Saussure*, s.16

Leipzig şanslı bir seçim oldu, çünkü genç dil tarihçileri okulunun Junggrammatiker ya da ‘Yeni Dil Bilgiciler’in merkeziydi; Saussure, ilk kez kendi zekâsını gününün en yaratıcı dilcileri ile karşılaştırabiliyordu. Leipzig’deki öğretmenlerinden biri, Brugmann, Saussure’ün birkaç yıl önce öne sürdüğü fakat ünlü dilcilerin varsayımlarına karşıt düştüğünden vazgeçtiği "genizsil selenliler" (nasal sonans) yasası denen şeyi bulduğunda, kendi yeteneklerine inancı kuşkusuz onaylandı.¹⁶⁶

Saussure 1876’da Paris Dil Bilim Kurumu’na üye seçilir. Bu kurum için yazdığı ‘Le Suffixe -T-‘(-T soneki) ve ‘Sur une classe de verbes latins en-eo’ (-e0’lu Latince fiillerin bir sınıfı üstüne) adlı incelemelerle dikkati çeker. Saussure, Berlin’deki on sekiz aylık bir ara dışında dört yıl boyunca Leipzig’de kaldı ve 1878 Aralık ayında yirmi bir yaşında iken, bir dilcinin ‘şimdiye dek yazılmış en yetkin karşılaştırmalı filoloji yapısı’ dediği ‘Memoire sur le syteme primif des voyelles dans le langues indo (Hint-Avrupa dillerindeki Ünlülerin İlk Dizgesi Üstüne İnceleme) eserini yayımladı. Bu yapının en etkileyici yanı genç dilcinin tarihsel dil bilimindeki en büyük ve en temel soruna el atmış ve yöntemsel sorunların önemini vurgulamış olmasıdır. Önsözdeki, ‘anlaşılmaz kuramsal sorunlar üstüne düşünceler kurmuyorum; konunun temelini, yokluğunda her şeyin başıboş, nedensiz ve kalacağı temeli sorguluyorum’ diyordu.¹⁶⁷

İnceleme, birçok çevrede iyi karşılandı. Saussure, Berlin Leipzig’e döndüğünde, bir profesör ona İnceleme’nin yazarı, İsviçreli büyük dil bilimci Saussure ile uzak yakın bir akrabalığı olup olmadığını sordu. Bununla birlikte, Saussure, Almanya’yı kendine yakın bulmamış olmalı ki, Sanskrit’te tamlayan durumunun kullanımı üstüne yazdığı (‘Suma cum laude’ ile ödüllendirilen) doktora tezinin savunmasından hemen sonra Paris’e dönmüştür.¹⁶⁸

Fransa’da oldukça başarılı olmuştur. Hemen, Ecole pratique des hautes etudes’de Sanskrit, Gotik, ile Eski Tüksek Almanca öğretmeye başlayıp, 1887’den sonra öğrettiklerini de genel olarak Hint-Avrupa filolojisini kapsayacak biçimde

¹⁶⁶ Vardar, B., *Ferdinand de Saussure*, s.17

¹⁶⁷ Vardar, B., *Ferdinand de Saussure*, s.18

¹⁶⁸ Vardar, B., *Ferdinand de Saussure*, s.18

genişletmiştir. Paris'teki Societe linguistique'de etkin olduğu gibi genç Fransız dil bilimci kuşağının biimlenişine de önemli katkılarda bulunmuştur. Ama 1891'de Cenevre'de bir profesörlük nerilince, İsviçre'ye dönmeye karar verir ve kendinden yaşlı meslektaşlarının ona Legion d'Honneur Nişanı'nı sunmalarının onuru bile onu Paris'te tutamaz.¹⁶⁹

Cenevre'de öğrencileri sayıca daha az ve daha geriydiler. Genel olarak Sanskrit ve tarihsel dil bilimi öğretiyordu. Evlenmiş, iki oğlu olmuştur; çok az yolculuğa çıkmıştır. 1894'de yazılmış bir mektupta şöyle der:¹⁷⁰

“...ama bütün bunlar ve dil bilimi konusunda aklı başında on satırcık bile yazmanın glğ canıma yetti. Uzun süre kafam her şey bir yana dil bilimi olgularının ve onlara bakış aılarımızın sınıflandırılması ile dopdolu; dil bilimciye ne yaptığını göstermek için göze alınması gereken için ölçülemeyecek denli çok olduğunu git gide daha iyi fark ediyorum... Kullanılan terimlerin kesin yetersizliği, bunların yeniden gözden geçirilmesinin gerekliliği ve bunu başarabilmek için dilin ne türlü bir nesne olduğunu göstermek, (genelde, dilin niteliğini düşünmek zorunda bırakılmamak en büyük işteğim olmakla birlikte) filolojiden aldığım tadı sürekli bozuyor. Bu beni kendi istemim dışında, dil biliminde neden benim için bir anlam taşıyan tek bir terim bile olmadığını açıklayacağım bir kitap yazmaya itiyor. Açık yleyeyim, ancak bundan sonra, işimi bırakacağım yerden srdrebileceğim.” (4 Ocak 1894 tarihli mektup, ‘Letter de F. De Saussure a Antoine Meillet’, Cahiers Ferdinand de Saussure 21 (1964))

Saussure daha sonra. Litvanya dili, ortaçağ Alman destanları ve Latin ozanların şiirlerinde gizlenmiş isim evriklemeleri (bir sözcükteki harflerin yeri değiştirilip oluşturulan yeni sözcük:kısa-askı) stne bir kuramla uğraşmıştır ama 1906'da, bir profesörün emekli olmasıyla, niversite ona genel dil bilimi öğretme görevi vermiştir; böylece sırası ile 1907, 1908-1909, 1910-1911 yıllarında, sonunda Course de Linguistique Generale olacak dersleri vermiştir. 1912 yazında hastalanıp; 1913 şubat'ında 56 yaşında lmştir.¹⁷¹

¹⁶⁹ Vardar, B., *Ferdinand de Saussure*, ss.16-20

¹⁷⁰ Culler, J., *Saussure*, ev: Nihal Akbulut, Alfa ağdaş Ustalar Dizisi 8, İstanbul, 1985, ss.13-16

¹⁷¹ Vardar, B., *Ferdinand de Saussure*, s.18

Genel Dil bilimi Dersleri yayınlandığı zamandan itibaren bilginlerin dikkatini çekmiş ve dilcilikte büyük bir olay olarak karşılanmıştır. Dilcilik ilminin temel niteliklerini ortaya koyduğu ve bu bilim dalının sınırlarını çizdiği için temel bir başvuru kitabı olmuştur. Saussure'e kadar dilcilerin birçoğu dile mantık, psikoloji, fizyoloji bilimlerinin yöntemleriyle yaklaşıyorlardı. Bundan dolayı dil bilimi bağımsız bir bilim haline gelemiyordu. O zamana kadar dilbilimciler için dil, birtakım dil olgularının toplamı idi ve bunlar ayrı bir öze sahipmiş gibi tek tek ele alınırdı.

Saussure dili sosyal bir olay olarak kabul eder ve dil biliminin tek ve asıl konusu dil olduğunu söyler.¹⁷² Ferdinand Saussure'ün dil bilimi alanına getirdiği fikirler, bu bilim dalının gelişmesini sağlamıştır. Ferdinand Saussure'ün dil biliminin gelişmesine sağladığı fikirler en basit olarak altı başlık altında toplanabilir:

1. İşaret veya Gösterge (Signe) Teorisi
2. Sistem olarak dil
3. Dil ve konuşma ilişkileri (Bildirişim)
4. Gösterim ve gösterilen ayrımı
5. Eş zamancılık (Sinkronizm) ve art zamancılık (Diakronizm)
6. İç ve dış dil bilimi

Ferdinand Saussure'ün dil biliminin gelişmesini sağladığı fikirlerinden birincisi İşaret veya Gösterge (Signe) Teorisi'dir. Ferdinand De Saussure, dili açıklarken işaret kavramından yola çıkar. Ferdinand De Saussure'e göre dil işaretler sisteminden ibarettir. Saussure'e göre bir dil işareti kavram ve ses imajının birleşmesinden doğar.¹⁷³

¹⁷² Roy, H., *Reading Saussure*, Open Court, La Salle- Illinois, 1931, s.45

¹⁷³ Saussure, F. D., *Saussure's Second Course of Lectures on General Linguistics 1908-1909*, translation by George Wolf, University of New Orleans, Pergamon, 1997, ss.10-30

Ferdinand Saussure'ün dil biliminin gelişmesini sağladığı fikirlerinden ikincisi dilin bir sistem olduğudur. O, dilin karmaşık bir yapıya sahip olduğunu göstermiş ve onun bir sistem olarak kavranması gerektiğini söylemiştir. Saussure'ün dilin bir sistem olarak değerlendirilmesi gerektiği fikrini ileri sürmesi, onun 20. yüzyıl dilciliğine yaptığı en büyük katkı olarak değerlendirilmektedir.¹⁷⁴

Saussure sistemin özelliklerini şöyle özetlemektedir:¹⁷⁵

1. Sistem öğelerin bir yığını değil; herşeyden önce tutarlı bir bütündür.
2. Sistem saymacadır yani dış gerçeklikten bağımsızdır.
3. Sistemde önemli olan öğelerin tek başlarına kendi öz varlıkları değil, sistem içindeki işlevleridir. Başka bir deyişle sistemi meydana getiren öğeler arasındaki bağıntılardır. İnsanlar arasında iletişim için dilden başka sistemler de kullanılır; sağır ve dilsizlerin işaretleri, trafik işaretleri, insanların giyinişleri, davranış biçimleri vs. O halde göstergeleri inceleyen bir bilim dalından söz etmek mümkündür ve bugün göstergebilim adını alan bu bilim dalı hızla gelişmektedir.

Sistem ya da yapının öğeye bir başka ifadeyle bütünün parçaya üstünlüğü 20. yüzyıl dilbilim akımlarının ortak çıkış noktalarıdır. Tüm dilbilim okulları dili bir yapı, bir sistem olarak kabul ederler. Buradan hareketle bir dilin tümcelerinin değerinin tek tek öğelerle değil, bu öğelerin karşılıklı ilişkileri içinde ortaya çıktığını vurgularlar. Saussure söz konusu düşüncüyü şöyle özetler “Bir öğeyi yalnız belli bir kavramın birleşimi gibi ele almak yanlış olur. Öğeyi bu yoldan tanımlamak, onu parçası olduğu sistemden ayırmak demektir. Bu, öğelerle başlayıp bunları toplayarak sistemi yaratabileceğimizi sanmak olur. Oysa, tam tersine dayanışık bütünden yola çıkarak bu bütünün kapsadığı öğeleri çözümleme yoluyla elde etmek gerekir”. Saussure'ün alıntılanan görüşü yapısalcılığın çıkış noktasını oluşturur.¹⁷⁶

¹⁷⁴ Saussure, *a.g.e.*, 1997, ss.20-32

¹⁷⁵ Saussure, *a.g.e.*, 1997, ss.40-50

¹⁷⁶ Saussure, *a.g.e.*, 1998, s.166

Saussure, üçüncü olarak dil bilimi alanında dil ve söz karşıtlığını ortaya koymuş, bu iki kavramın farklarını göstermiştir. Saussure, söz ile dil arasındaki farklılıklar olarak; konuşmanın ferdi, dilin ise topluma ait olduğunu söylemiştir. Bu fikre göre dil bütünüyle bu veya başka bir kişide mevcut değildir. Dil bütün olarak o dili konuşanların konuşmalarının toplamından ibarettir.¹⁷⁷ Saussure, söz ile dilin ilişkisi olarak konuşma ile dil arasındaki farklılıkları gösterdiği gibi konuşma ile dil arasında sıkı bir ilişkinin bulunduğuna dikkat çekmiştir. Ona göre dil ve konuşma iletişimin iki ayrı koludur. Bunlar, birbirleriyle sıkı bir birliktelik içindeler; biri diğeri için önemlidir. Dil için konuşma, konuşma için dil zorunludur. Saussure dile göre konuşmanın daha eski olduğu düşüncesindedir.¹⁷⁸

Saussure, dördüncü olarak dil biliminde gösterim ve gösterilen ayrımını ortaya koymuştur. Saussure'e göre, sözcükler bir şeye işaret ettikleri için birer göstergedirler ve gösterenin iki yönü vardır: Ses (gösteren) ve kavram (gösterilen). Sözcükler birer gösterge olduklarına göre dil bir göstergeler sistemidir ve de gerçeklikten bağımsız, kendi iç kurallarına göre işler.¹⁷⁹

Saussure, beşinci olarak dil bilimi alanında dilin iki yönden araştırılabileceğini ortaya koymuştur: Şu an bulunduğu durumuyla veya tarihi gelişimine göre. Bunlardan birincisine eş zamancılık (sinkronizm), ikincisine art zamancılık (diakronizm) denir. Bu görüşe uygun olarak Saussure, dilciliği iki alana ayırır ve bunlarda eş zamanlı dilciliğe üstünlük verir. O, bu iki alanı birbirinden tam olarak ayırmamış; her iki alan arasında ilişki bulunduğunu göstermiştir.¹⁸⁰

Saussure, altıncı olarak dil bilimi iç ve dış olmak üzere ikiye ayırmış, bunlar arasına bir sınır çizmiş ve onların içerik ve görevlerini göstermiştir. Saussure'e göre iç

¹⁷⁷ Saussure, *a.g.e.*, 1997, ss.40-60

¹⁷⁸ Roy, *a.g.e.*, ss.40-50

¹⁷⁹ Roy, *a.g.e.*, ss.50-60

¹⁸⁰ Roy, *a.g.e.*, ss.20-60

dil bilimi, dilin yapısına ait olan meselelerle ilgilenmelidir. Dış dil bilimi ise dilin halkla olan çok yönlü ilişkilerinin belirlenmesi ile meşgul olmalıdır.¹⁸¹

Yapısalcılığın temel kavramları, 20. yüzyılın başında Ferdinand de Saussure'ün Genel Dilbilim Dersleri'nde dilsel olguların incelenmesi üzerine ortaya attığı düşüncelerle şekillenmiştir. Bir kavram olarak yapısalcılığın kurumlaşması dilbilimciler ve yazın incelemecileri tarafından oluşturan Prag Dilbilim Okulu'na rastlar. 20. yüzyılın ortasında Claude-Levi Strauss'un yapısalcılık yöntemini sosyal antropoloji alanındaki çalışmalarına uygulamasının da etkisiyle yüzyılın yarısında yapısalcılık, batı ülkelerinin hemen hepsinde tartışma gündemi yaratan bir akıma dönüşür.¹⁸² Dil biliminin gelişim sürecinin daha iyi anlaşılabilmesi için gelişim sürecindeki akımlar incelenmelidir.

4.1. Dilcilikte Sosyologizm Akımı

20. yüzyılın önemli dilcilik akımlarından biri de sosyologizmdir. Saussure'e bağlanan bu akımla dil sosyolojinin bir alt dalı olur. Bu akım insan dilinin sosyolojik olaylara bağlı olarak incelenmesi görüşünü ileri sürer. A. Meye, J. Vandriyes, M.A. Sechehaye, Ş. Balli sosyoloji akımının önde gelen isimleridir. Sosyologizm akımının Cenevre ve Paris dilcilik okulları olmak üzere iki okulu vardır.

4.1.1. Cenevre Dilcilik Okulu

Ferdinand De Saussure'ün görüşlerine dayanan bu okulun üyeleri; M.A. Sechehaye ve Ş. Balli idi.

M.A.Sechehaye, Saussure'ün talebesidir. 1927 senesinde Umumi lingustik Cenevre Okulu adlı makalesiyle tanınmıştır. Adından da anlaşıldığı üzere makale

¹⁸¹ Saussure, *a.g.e.*, 1997, ss.20-60

¹⁸² Yüksel, *a.g.e.*, s.30

Cenevre okulundan bahseder. A. Sechehaye, genelde söz dizimi ile ilgilenmiş, ilmî araştırmalarını daha çok bu konu üzerinde yapmıştır.¹⁸³

Ş. Balli ise Cenevre Dilcilik Okulu'nun önde gelenlerindendir. O, her zaman hocası Saussure'ün görüşlerine sadık kalmıştır. Ş. Balli, genellikle roman dillerini incelemiş, dramatik yapı ve üslup konularında araştırma ve tahliller yapmıştır. Fransız Üslup bilimi (1909), Dil ve hayat (1913), Umumi lingustik ve Fransız dilleri meseleleri (1932) adlı eserler Ş. Balli'nin başlıca araştırmalarıdır. Bu eserlerde Ş. Balli, dil bilimine bağlı bir üslub teorisi kurmuştur. Bu teori, Ş. Balli'nin dilciliğe en büyük katkılarındanıdır.¹⁸⁴

4.1.2. Paris Dilcilik Okulu

Sosyologizm akımının ikinci önemli okulu, Paris Dilcilik Okuludur. Bu okulun en önde gelen temsilcileri Antoine Meillet ve onun talebesi J. Vandriyes'tir.

20. yüzyıl Fransa dilciliğinin başkanı olan Antoine Meillet, 19. yüzyıl sonlarında ilmi araştırmalara başlamıştır. 1906 yılında Paris dilcilik akımının başkanı ve bu kurumun bülteninin redaktörü olmuştur. Antoine Meillet, 24 kitabın ve 540 makalenin yazarıdır: Hint-Avrupa Dillerinin Mukayeseli Öğrenilmesine Giriş (1903), German Dilleri Gurubunun Esas Hususiyetleri (1925), Tarihi Dilcilikte Mukayeseli Metod (1925), Klasik Dillerin Mukayeseli Grameri (1925), Latin Dilinin Tarihi Oçerki (1928), Umum Slavyan Dili (1934) ve diğerleri onun önemli eserlerindendir.¹⁸⁵

Antoine Meillet'in eserlerinin bibliyografyasından onun sadece Çağdaş Hint-Avrupa dilleri ile değil klasik dillerle de ilgilendiği anlaşılmaktadır. Antoine Meillet eserlerinde hemen hemen bütün Hint-Avrupa dillerine değinmiştir ve dilcilik tarihinde Antoine Meillet Hint-Avrupa dillerinin mukayeseli grameri alanındaki araştırmalarıyla

¹⁸³ Kıran, *a.g.e.*, ss.23-25

¹⁸⁴ Kıran, *a.g.e.*, ss.23-32

¹⁸⁵ Scholes, R., *Structuralism in Literature*, Yale University Press, London, 1974, s. 62

ünlüdür. Onun eserlerinde German ve Slovyan dilleri, Eski Yunan, eski Ermeni, Tohar, Latin ve sair diller geniş ölçüde araştırılmıştır. Mukayeseli tarihi gramer alanında Avrupa dilciliğinin en güzel geleneklerini devam ettirmiş ve geliştirmiştir. Antoine Meillet, diyalektoloji ile de ilgilenmiştir. Onun eserlerinin bir kısmı Hint-Avrupa dilleri diyalektlerinin araştırmalarını içermektedir.¹⁸⁶

Antoine Meillet, dil bilimi araştırmalarının metod ve prensipleriyle özel olarak ilgilenmiştir. Mukayeseli tarihi metodda kusurlar bulunduğunu söyler ve bu metodun geliştirilmesini teklif etmiştir. Antoine Meillet, mukayeseli tarihi metodun artık 19. yüzyıldaki gibi uygulanmaması gerektiği görüşündeydi. Antoine Meillet, kendi görüşüne uygun olarak birçok dil olgusunu sosyolojik açıdan izah etmeye çalışmıştır. O, kelimelerin anlamlarının sosyolojik belirtilere göre değiştiğini göstermiştir. Onun fikrine göre bu veya şu kelime, geniş sosyolojik bir gruptan dar bir gruba geçtiğinde anlamı daralır. Aksine kelime dar sosyolojik gruptan geniş gruba geçtiğinde anlamı genişler.¹⁸⁷

Sosyologizm görüşü, Fransız dilciliğinde Antoine Meillet'in çağdaşları; F. Brünü, M. Grammon, A. Doza, J. Maruzo, J. Vandriyes'in eserleriyle devam etmiştir. Bunlardan, J. Vandriyes'in faaliyetleri daha çok dikkat çeker.

J. Vandriyes, dilcilikte sosyologizm akımının en önemli simalarındandır. Klasik diller dalında uzmanlaşmıştır. O'nun Kelt diline dair araştırmaları vardır. J. Vandriyes, genel dilcilik problemleriyle çok ilgilenmiş ve bu alanda birçok ilmi bildiriler yayınlamıştır. Onun Dil adlı eserinde dilciliğin önemli problemleri ele alınmıştır. Vandriyes, dili sosyolojik bir olay olarak görmüş ve dil olaylarının tahliline de bu açıdan yaklaşmıştır.¹⁸⁸

4.2. Dilcilikte Yapısalcılık Akımı

¹⁸⁶ Kıran, *a.g.e.*, ss.23-32

¹⁸⁷ Kıran, *a.g.e.*, ss.23-32

¹⁸⁸ Kıran, *a.g.e.*, ss.24-46

20. yüzyılın birinci yarısında çeşitli bilim alanlarında yapı incelemeleri önem kazanmıştır. Yapısalcılık terimi yapı analizi görüşünden türemiştir. Bu akım 1920'li yıllarda psikoloji, estetik, sosyoloji, tarih ve edebiyat dallarında kendisini hissettirmeye başlamıştır. 20. yüzyılda ortaya çıkan çeşitli dilcilik akımlarının içerisinde yapısalcılık önemli bir yer tutar. Günümüzde yapısalcılık son derece yaygın olan bir akımdır.

Dilcilikte yapısalcılığın oluşmasının kendine özgü bir tarihi vardır. Dilcilikteki yapısalcılık akımı, Psikoloji ve Genç gramerciler akımlarına karşı ortaya çıkmıştır. Daha 1870 yılında Bodyen'de Kurtene kendisinin iki ünlü görüşüyle, dilin sistematığı ve Fonem nazariyesiyle yapısalcılık akımının oluşturulmasında önemli bir rol oynamıştır. 1879 yılında Saussure, dil olgularına yapı yönünden yaklaşılması gerektiğini göstermiştir. Onun 1916 yılında basılan Genel Dil bilimi Dersleri adlı eseri daha sonra ortaya çıkacak olan yapısalcılığın temelini oluşturmuştur. Yapısalcılık akımı daha önce ortaya çıkmasına rağmen yapısalcılık terimi dilciliğe 1939 yılında girmiştir. V. Brendal'ın makalesinde dilcilikte yapı anlayışı ile ilgili terimlere geniş yer verilmiştir. Dilcilikte yapısalcılık akımına Yapısal dil bilimi de denir. Yapısalcılık, dilin biçimsiz bir yığın olmadığını, dilin ayrı ayrı katmanlardan oluşan bir yapıya sahip olduğunu gösterir ve bu yapının özelliklerini araştırmaktadır.¹⁸⁹

4.3. Yapısalcılık Akımına Bağlı Okullar

20. yüzyılın, dokuz yüz yirmili yıllarında, dilcilik bilimi Saussure'ün temel tezleriyle gelişti. Onun tezlerinin çoğu genel bir karakter taşımaktaydı. Bunlar, genel bir dil teorisi oluşturuyordu. Fakat bu tezlerde, karanlık kalan meseleler de vardı. Saussure'ün bazı tezlerinde ortaya çıkan kusurlar, onun görüşlerinin farklı yorumlanmasına ve dil biliminde farklı ilmî okulların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

¹⁸⁹ Scholes, *a.g.e.*, ss.60-80

Dilcilikte yapısalcılık akımının başlıca üç okulu vardır:¹⁹⁰

1. Prag Yapısalcılık Okulu
2. Kopenhag Yapısalcılık Okulu
3. Amerika Yapısalcılık Okulu

4.3.1. Prag Yapısalcılık Okulu (Fonksiyonel Dilcilik)

Bu okul Saussure'ün fikirlerinin tesirinde kalan ünlü Çek dilci Vilem Mateziusun tarafından kurulmuştur. V. Mateziusun, 1926 yılında Prag Dilcilik Derneği'ni kurmuş ve bununla da Prag okulunun temelini atmıştır. Bu derneğin etrafında esasında Slavyan ve German dilleri üzerinde çalışan bilginler toplanmışlardı. Çek bilginlerinden B. Gawranek, B.Trnka, Skalička, Y. Vahek, L. Novak ve diğerleri dış ülkelerde çalışan Rus dilcilerinden N.S. Trubetskoy, R.O. Yakobson, S.O. Kartsevskiy, Prag dilcilik derneğinin aktif temsilcileriydi.

Prag dilcilik okulunun üyeleri kendi eserlerini 1929 adıyla mecmua şeklinde yayınlamışlardır. Bu mecmuanın dünya dilciliğinin oluşmasında önemli bir yeri vardı. Eserler'in birinci cildinde Prag derneğinin tezleri neşredilmiştir. Bu tezler, Prag dilcilik okulu üyelerinin genel dilciliğe dair görüşlerini ve aynı zamanda bu okulun çalışma programını oluşturdu. Prag Dilcilik Derneği 1935 yılından itibaren Slovo a Hovesnast adlı bir dergi çıkarmıştır. Bu dergi ve dernek birçok ülkenin dilcilerinin dikkatini çekmişti. Derneğin toplantılarında ve dergi sayfalarında Sovyetler Birliği, ABD, Fransa, İngiltere, Hollanda, Danimarka, Polonya ve diğer birçok ülkenin dilcileri bildiriler sunmuşlardır.¹⁹¹

Prag dilcilik okulunun programının temelini sistem ve fonksiyon düşünceleri oluşturur. Prag dilcilerinin sistem düşüncesi, genç grammatiklerin atomizm teorisine karşı geliştirilmişti. Onlar dilde birbirlerine bağlı ve birbirlerini tamamlayan çeşitli

¹⁹⁰ Scholes, *a.g.e.*, s.62

¹⁹¹ Scholes, *a.g.e.*, ss.60-80

kategorilere ait sistemler olduğu fikrini savunuyorlardı. Fonksiyon düşüncesi Prag Okulu dilcilerinin düşünce sisteminin esasını teşkil ediyordu. Onlar dil bilimi analizine fonksiyonel açıdan yaklaşmayı uygun görüyorlardı. Dil olaylarını yaptıkları görev açısından tahlil etmek taraftarı olan Prag okulunun dilcilik görüşünü fonksiyon fikri belirliyordu.¹⁹² Fonksiyonalizm görüşü Prag dilcilik okulunu diğer dilcilik okullarından ayıran önemli bir özellikti. Prag dilcilik okulu daha çok fonksiyonoloji alanında çalışmalar yapmıştır. Fonoloji meseleleri N.S. Trubetskoy'un 1939 senesinde bastırdığı Fonolojinin Esasları adlı ünlü eserinde geniş ölçüde açıklanmıştır. Trubetskoy dil ile konuşma arasında farklılıklar bulunmasına dayanarak, konuşmaya has sesleri fonetiğin, dilin seslerini fonolojinin konusu olarak kabul ederek önemli bir ayırım yapmıştır. N.S. Trubetskoy eserinde yaklaşık olarak 200 dilin fonolojik karakterini belirtmiştir. N.S. Trubetskoy ve diğer dilciler araştırmalarında sesin bütün özelliklerini dikkate almış ve ayırıcı özelliklerinin üzerinde durmuşlardır. Fonolojinin Esasları adlı eserde Prag dilcileri fonoloji alanda ilmî çalışmaları tamamlamışlardır. Prag okullarının üyeleri dilciliğin diğer alanları ile de ilgilenmişlerdir. Gramer alanında araştırmalar yapmış, dillerin sınıflandırılması konusunda fikirler söylemiş, dil birliği problemini öne sürmüşlerdir.¹⁹³

4.3.2. Kopenhag Yapısal Okulu (Glossematik)

20. yüzyılın 1930'lu yıllarının başlarında Danimarka'da yapısalcılar, Kopenhag derneğini kurdular. Bu dernek 1931 senesinde Kopenhag yapısalcılarını bir araya getirmiştir. Danimarka dilcilerinden Vigo Brondal, H. Uldal, Lui Yelmslev Kopenhag dilcilik derneğinin kurucularıdır. Kopenhag dilcileri ses bilimi (fonoloji) ve dilin yapısı meseleleri üzerinde çalışmışlardır. Onlar Prag Okulu dilcilerin fonoloji teorisine karşı çıkmışlardır. Kopenhag dilcileri kendi düşünce sistemlerine 1936 yılından itibaren Glossematika adını vermişlerdir. "Glossa" yunanca dil demektir. Glossematika geleneksel dilciliğe bir karşı çıkıştır.¹⁹⁴

¹⁹² Kıran, *a.g.e.*, ss.40-68

¹⁹³ Scholes, *a.g.e.*, ss.50-80

¹⁹⁴ Moran, B., *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s.179

Kopenhag derneğinin üyeleri kendi araştırmalarını yayımlamak için özel dergiler çıkarmışlardır. Onlar 1934 yılında Bulletin du cercle Linguistique de Copenhague, 1939 yılında ise Acta Linguistica adlı dergi çıkarmışlar. Adı geçen sonuncu derginin çeşitli sayılarında glossematikanın en önemli meseleleri yer almıştır. 1939 yılında çıkan derginin ilk sayısında Vigo Brondal'ın Yapısal Dil bilimi makalesi yayımlanmıştır ve bu makale yapısalcılığın manifestosu sayılır. Burada yapısalcılık genel olarak ele alınmıştır. Dergide H. Uldal'ın Glossematikanın Esasları (1957), L. Yelmslev'in Dil ve Konuşma (Söz) (1942), Dil biliminde Yapı Analizinin Yöntemleri (1950-1951) makaleleri yayımlanmıştır.¹⁹⁵

Lui Yelmslev Kopenhag yapısalcılık okulunun ünlü simalarındandır. O, daha 1928 yılında bastırdığı Genel Gramerin Prensipleri adlı eserinde yapısalcılık teorisini açıklamıştır. Ünlü nazariyeci L.Mislev Lingustik Teorisinin Esasları (1943) adlı tezinde glossematikanın prensipleri konusunu son şekline ulaştırmıştır. L. Mislev Kopenhag Üniversitesi Felsefe Fakültesine bağlı Lingustik ve Fonetik enstitüsünün yöneticisi olarak çalıştığından mantık, özellikle de riyazî mantıkla ilgilenmiştir. Onu, matematik meseleleri de yakından ilgilendirmiştir. L. Mislev matematikle ilgilenen ilk dilcidir. O matematiksel metodları dilciliğe uygulamaya çalışmıştır.¹⁹⁶

Kopenhag dilcilik okulu evrensel bir dil bilimi teorisinin doğması için çok çalışmıştır. Bu problem glossematikte Saussure'ün teorilerine dayandırılarak daha da geliştirilmiştir. Bu okul yapısalcılık tarihinde özel bir yere sahiptir ve dilciliğin gelişmesinde önemli rol oynamıştır.

4.3.3. Amerika Yapısalcılık Okulu (Deskriptif Dilcilik)

Amerika dilciliği 20. yüzyılın ilk yarısında çeşitli okulların, derneklerin ve düşüncelerin toplamı gibi görünüyordu. Deskriptivizm (Tasviricilik) bunların arasında en önde gelenlerindendi. Deskriptif dilcilik yapısalcılığın bir koludur. Bu dilcilik okulu,

¹⁹⁵ Kıran, a.g.e., ss.50-72

¹⁹⁶ Scholes, a.g.e., ss.50-80

yapısalcılık prensiplerine dayanıyordu. Amerikalı deskriptivistler dilin gramer yapısına daha çok dikkat etmeleriyle diğer görüşlerden ayrılıyorlardı. Onlara göre dilcilerin görevi dilin gerçeklerini, dil olaylarını kaydetmek ve tasvir etmektir. Dil olaylarına karşı bu yaklaşımları okulun İngilizce to describe olan (tasvir etmek) deskriptif adını almasına neden olmuştur. Deskriptivizm devrin sosyal-siyasi şartlarına bağlı olarak Amerika'da yaşayan yerli halkın (Kızılderililerin) dillerinin araştırılması ihtiyacı sonucunda oluşmuş ve ortaya çıkmıştır. Çok çeşitli olan Amerika Kızılderililerin dillerinin geniş tasviri sürecinde Amerika Yapısalcılık Okulu şekillenmiştir. Bu okul 1933'ten 1957 yılına kadar çok hızlı bir ilerleme göstermiştir.¹⁹⁷

Bu okulun kurucularından biri Frans Boas'tır. Amerikan dilcisi ve antropoloğu Boas, Almanya'da doğmuş, orada eğitim görmüş ve dilcilik ilmine yönelmiştir. Amerika'da yaşayan ve yazı diline sahip olmayan Kızılderililerin dili F. Boas'ın dikkatini çekmiştir. O, Amerika Kızılderililerinin Dakot, Eskimos, Oneyda, Simsey ve diğerlerinin dillerini araştırarak kendi çabalarıyla öğrenmiştir. Bu halkların dilleri üzerinde ilmî araştırma yapmanın yanı sıra onların hayatı, âdet ve görenekları ile de yakından ilgilenmiştir. F. Boas, dilcilikte Hint-Avrupa dillerinin incelenmesi için belirlenmiş metodların Amerika Kızılderililerinin dillerinin öğrenilmesinde kullanmanın yetersiz olduğunu göstermiştir. O, Kızılderililerin dillerinin incelenip, ortaya konulmasında yeni ve farklı metodlardan faydalanılması gerektiğini, yani dilin çeşitlerini (özelliklerini) ortaya koyan metotlardan yararlanılmasını öne sürmüştür. F. Boas'ın teorik genel dil bilimiyle ilgili görüşleri onun Amerika Kızılderililerinin Dillerine Dair Rehberlik (1911-1922) adlı eserinde yer almaktadır. Burada deskriptif dilciliğin esas prensipleri de açıklanmıştır. F. Boas'ın ilmî usulleri Amerikan dilcileri E. Sapir ve L.Bloomfield tarafından iki ayrı yönde geliştirilerek devam ettirilmiştir.¹⁹⁸

Ferdinand de Saussure bu okulun ilk kurucusu sayılmaktadır. Ferdinand de Saussure dilin ne olduğunu açıklayarak, dilin zihinde oluşan işlevleri ve haricen algılanabilen yönlerini , yani bir taraftan konuşulduğunda ortaya çıkan sesleri ve yazıya

¹⁹⁷ Moran, *a.g.e.*, ss.160-190

¹⁹⁸ Kıran, *a.g.e.*, ss.50-80

dökülebilen harfleri diğer yandan da bu işaretlerin ifade ettiği anlama boyutuna etkilerini birbirinden ayırt etmiştir. Konuşanın veya dinleyenin bu işaretlerden anlam çıkarmadığı müddetçe bu işaretlerin hiç bir değer ifade etmediğini belirtmiştir.¹⁹⁹

De Saussure'den sonra onun fikirlerinin bir uzantısı sayılan, Prag Dilbilim Okulu kurulmuştur. Fakat bu okulun taraftarları öncelikli olarak dilin ses sistemi üzerinde durmuşlardır. Bu okulun en önemli simalarından olan Moskova Üniversitesi hocalarından N. S. Trubetzkoy, gösterge ile anlamı birbirinden ayırt etme fikrini destekleyerek seslerin rolleri ve iki farklı sesin ayrımından hareketle insanın bu rolleri anlaması konusunda yoğunlaşmıştır. Sesleri ayırt etme yeteneği, bir dili öğrenen kişiye o dilin ses sistemi içindeki sesleri algılama, onları sınıflandırma ve tanıma imkânı sağlamaktadır.²⁰⁰

Günümüze kadar yapısalcı dilbilimcilerin temel prensiplerinin yerleşmesinde şüphesiz ki, en büyük etkiyi yapan dilbilimci Leonard Bloomfield'dir. Bloomfield, dilbilimin felsefe gibi teorik kuram ve hissi görüş alanından uzaklaştırılıp tabii bilimler sahasında uygulanmakta olan bilimsel yöntemlerin bir benzerine dayanan sağlam araştırma sahasına yaklaştırılması gerektiğini savunmuştur. Bloomfield dilsel içerik ve şekli birbirinden ayırma konusunda de Saussure'e tabi olmuş, dilin şahsî bir takım etkenlerin tesirinde kalan bireysel bir işlem olmadığını bunun ötesinde o dili konuşan insanların üzerinde ittifak ettikleri ortak temelleri içeren bir sistem olduğunu vurgulayarak, dil sisteminin gramer yapılarının, karşılaştırma yöntemiyle değişik şekillerde incelenebileceğini ve dilsel farklılıkların temeline indirgenebilen kurallara ulaşılabilceğini savunmuştur. Yine dışarıdan hissedilerek algılanılabilen göstergeler arasında karşılaştırma yapmak yöntemiyle dilsel ifadelerin ne anlama geldiğinin anlaşılabilceğini ortaya koymuştur. Yine de Saussure'e göre içeriğin incelenmesi ve anlaşılması, yalnızca dildeki karmaşık yapıların incelenip farklılıkların ortaya konmasıyla mümkündür. O halde dilin şekli yapısı, içeriği anlamaya giden yoldur. Dilin

¹⁹⁹ Moran, *a.g.e.*, ss.180-210

²⁰⁰ Scholes, *a.g.e.*, ss.60-80

algılanabilen yapısı bilimsel araştırma metotlarına uygun bir şekilde dili analiz edebilmemiz için önem göstermemiz gereken alanı oluşturmaktadır.²⁰¹

Yapısalcı görüş, sadece anlama yaslandırılan gramer tanımlarını kabul etmemektedir. Örnek olarak Bloomfield ve arkadaşları; “isim bir kişiye, bir yere ve herhangi bir şeye delalet eden şeydir” tanımını ele alarak, bu tanımın dilde kullandığımız şekliyle ismin gramer uygulamasına işaret etmekten uzak olduğunu, diğer taraftan da kişinin, yerin ve herhangi bir şeyin ne olduğunu ortaya koymak için bilimsel kriterleri bu isimler üzerinde uygulamanın zor olduğu görüşünü savunmaktadırlar. Herhangi bir dilsel materyali araştırmak için bu gramatik özellikleri bir araya toplayarak isim olarak geçen ve üzerinde hiç kimsenin karşı çıkamayacağı bütün kelimelerin tam bir listesini çıkarmakla mümkün olacaktır.²⁰²

Amerika Yapısalcılık Okulunun dilbilimcileri dilin şekli yapısına o kadar önem vermişlerdir ki bir dili incelemenin öncelikle o dilin ses sisteminin incelenmesiyle mümkün olacağını söylemişlerdir. Bunlar sesli ve sessiz harfleri ifade eden sesler ile bunların dışında kalan vurgu ton. vb.leridir.. Bu incelemeyi tamamladıktan sonra araştırmacı dilin kelimelerine yönelir yani kelimelerin aslına yazılış biçimlerine ve müennes ve müzekker çoğulların sonlarını nasıl olacağı gibi. Daha sonrada gramer kurallarının incelemesine geçer. Bu okulun taraftarları anlamı çalışma konusu olarak almazlar, ancak dilsel yapıların doğruluğundan emin olmak için kullanırlar.²⁰³

4.4. Yapısalcılık Akımına Bağlı Okullar Arasındaki İlişkiler

Genç Gramerciler dilin tarihi açıdan incelenmesine önem vermiştir. Oysa Yapısalcılık temsilcileri çağdaş dilin durumunu öğrenmeyi gerekli buluyorlardı. Yapısalcılar dilin eş zamanlı planda öğrenilmesinin dilcilikte esas vazife olduğunu öne sürmüşlerdir. Dilciliğin gelişmesi tarihinde yapısalcılık akımı içinde yer alan okullardan

²⁰¹ Moran, *a.g.e.*, ss.160-190

²⁰² Yüksel, *a.g.e.*, ss.32-60

²⁰³ Scholes, *a.g.e.*, ss.45-65

her birisinin kendine has bir yeri ve rolü olmuştur. Bunlardan Prag Yapısalcılık Okulu ses bilimi teorisi oluşturmakla, Kopenhag glossematikası dile bir gösterge bilimsel sistem olarak bakmakla, Amerika deskriptivizmi ise dilin gramatikal kuruluşunu birinci plana çıkarmakla dil bilimine hizmet etmiştir.

4.5. Yapısal Dilbilimcilerin Temel Esasları

Yapısal dilbilimciler şu temel esaslar üzerinde birleşmektedirler. İlk olarak birleşilen temel esas, dil öğreniminin alışkanlıkların, alıştırma ve yardımlarla kazanılmasıdır. Yani dil, çocuğun içinde bulunduğu ortamdan kazandığı taklit ve çevresindeki büyüklerinden aldığı yardımlarla öğrendiği bir beceridir.²⁰⁴

Konuşulan söz, bütün dillerin aslını oluşturur. Bunun kanıtı ise bütün dünya dillerinin önce konuşma ile başlaması daha sonra yazım aşamasına geçmesi olarak gösterilmektedir. Günümüzde de bir çok dil henüz söz aşamasındadır. Konuşulan dil yazılan dilden daha mükemmeldir. Çünkü konuşurken ses tonu ve vurgu vardır. Diğer taraftan bu ekolün dilbilimcileri çocuğun ilk olarak konuşmayı öğrenmesini delil göstererek görüşlerini pekiştirmektedirler.²⁰⁵

Her dilin, diğer dillerden ayrıldığı kendine özgü bir sistemi vardır. Bir dili, başka bir dilin sistemine göre incelemek uygun değildir. Bir dili başka bir dilin sistemine göre incelemek şekli, eski dilcilerin bir kısmının Latin dilinin kurallarını kullanarak diğer dilleri özellikle İngilizceyi incelemelerinden kaynaklanmıştır. Yapısal dilbilimde bu tutumun yanlış olduğu belirtilmiştir. Yapısalcılar, yabancı dil öğrenimi alanında, öğrencinin öğrendiği bir dili incelemesine, ana dili ile karşılaştırıp iki dil arasındaki farklılıkları ortaya koymasına ve öğretmenin de bu farklılıklara özen göstererek, öğrenciyi anadilinde benzeri olmayan bu farklılıklar üzerinde çalıştırmasına önem vermişlerdir.²⁰⁶

²⁰⁴ Rifat, *a.g.e.*, 2005, ss.340-350

²⁰⁵ Vardar, B., *a.g.e.*, 1983, ss.25-52

²⁰⁶ Aksan, *a.g.e.*, 1998, ss.13-18

Yapısal dilbilimcilere göre her dil, o dili konuşanın herhangi bir fikrini ifade etmesi için yeterli bir sisteme sahiptir. Dillerin bazılarını medenî, Kızılderili, Avustralya yerlileri ile Afrikalıların dilleri gibi bazılarını da ilkel olarak değerlendiren görüşleri reddetmektedirler. Yapısalcılar bu dillerin hiçbirinin, zihinlerde oluşan bir fikri ifade etmede yetersiz olmadığını, her bir dilin en az bir diğeri kadar gramer kuralına sahip olduğunu ortaya koymuşlardır.²⁰⁷

Yapısal dilbilimcilere göre; göç etme, sömürge altında kalma ve ticari alışverişte bulunma gibi nedenlerden dolayı yaşayan diller zaman aşımına uğrayarak değişmiş ve gelişim göstermişlerdir. Hieroglif ve Latince gibi kullanılmayan eski diller hariç hiç bir dil aslî şeklinde kalmamıştır. Bu sebeple hiç bir dilin kesin ve sürekli uygulanabilir bir grameri yoktur.²⁰⁸

Yapısal dilbilimcilere göre; dilin korunmasındaki ilk ve son kaynak dili konuşanların kendisidir. Dil akademileri, dil okulları insanlara bir kısım ifadelerin kullanılmasını bir kısmının da kullanılmamasını içeren bir takım kurallar koyamaz. Yaygın hata şeklinde bir ifadenin hiç bir önemi yoktur. Eğer bir şey yaygınsa hata değildir. Çünkü yaygın olması insanlar tarafından çok kullanıldığını gösterir. Dilde söz sahibi olanlar ise yine onu kullanan tüm insanlardır. İlmi heyetler dil kullanımı gerçeğine karşı kurallar koyamazlar. Dilocilerin rolü sadece dilin tanımını yapmak ve özelliklerini açıklayarak bunları belirli başlıklar altında toplamaktır.²⁰⁹

Yapısal dilbilimcilere göre; fikir alışverişi, anlaşma ve insanlar arasında iletişim kurma dilin varlığının ve kullanımının ana sebebidir. Gerçek anlamı kavrayabilmek ve konuşan veya dinleyenin zihninden geçen fikirlere ulaşabilmek için dilin yapısını oluşturan öğelerin görevlerini açıklamamız, sesler, kelimeler ve kurallardan oluşan dilin yüzeysel yapısını incelememiz gerekmektedir. Neticede özne, yüklem, sıfat vb. gibi gramer ifadelerini inceleyerek bunlar vasıtasıyla, göstergelerin işaret ettikleri gerçek yaşantıdaki anlamlarına ulaşırız. Neticede bu göstergelerle anlamları arasındaki irtibatı sağlayan şeyin dili konuşan insanların rastgele karar verdikleri anlayışlar olduğu ortaya

²⁰⁷ Vardar, B., *a.g.e.*, 1983, ss.25-52

²⁰⁸ Rifat, *a.g.e.*, 2005, ss.340-350

²⁰⁹ Rifat, *a.g.e.*, 2005, ss.320-360

çıkar. Örnek olarak öğretmen kelimesini ele alınırsa; bu kelimeyi oluşturan harf ve hece öğelerinde kelimenin ifade ettiği anlama işaret eden herhangi bir ses veya ifade bulunmamaktadır. Fakat bu kelimeyi kullananlar aralarındaki anlaşmalarına göre hiç bir mantık kuralına uymadan akıllarının estiği gibi öğretmen göstergesine bir şeyin eğitim ve öğretimi için uğraşan kişi, anlamında belirli bir ifade kazandırmışlardır.²¹⁰

Biyoloji ve tabiat bilimleri alanında geçerli olan ilmi araştırma yöntemleri, dil incelemelerinde de kullanılır. Bitkilerle uğraşan bilim adamı, bitkilerin özelliklerini inceleyerek, bunları gruplandırır. Böylece belirli özelliklerde birleşen bitki türlerine ulaşır ve bunları bir tarafa kaydeder. Diğer taraftan bu bitkilerin gelişimlerini ve üzerlerindeki ortam farklılıklarının etkilerini de gözlemler. Neticede aynı yöntemle araştırma yapan herhangi bir araştırmacının aynı neticelere ulaşacağını gösteren ve onlara yardımcı olacak genel kanunları ortaya koyar.

Konuşanların ve yazarların kullandıkları dilin yüzeysel özellikleri ve dilin işaret ettiği özelliklerin açıklamasıyla dilbilim alanının sınırını çizen dilbilimci, bu yüzeysel görüntülerin ortak özelliklerini inceler ve bunların sıralamasını yapar. Herhangi bir dilbilim araştırmacısının uyguladığında aynı neticelere ulaşabileceği genel kural ve özellikler ortaya çıkarır. Sonuç olarak dil kuralları kullanılan dilden çıkartılmış olup dile zorunlu olarak konulmamıştır.

4.6. Yapısalcı Görüş ve Yaşayan Dillerin Öğrenimi

Yapısalcı görüş dillerin öğretiminde son otuz yıldan itibaren bütün ülkelerde etkin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Eğitimciler yapısalcılığın kurallarını ders öğretim metotlarında, bu metotların uygulanmasında, okul kitaplarının hazırlanmasında, ders konularının seçiminde ve öğretmenlerin eğitiminde pratiğe dökmüşlerdir. Günümüzde yapısalcı dilbilim görüşünün etkileri ulusal ve yabancı dillerin öğrenim programlarında açık bir şekilde görülmektedir. Bunun ötesinde bu etkiler yaşayan dillerin öğrenimini de aşarak Latince ve Yunanca gibi eski dillerin öğreniminde de etkili olmuştur.²¹¹

²¹⁰ Aksan, *a.g.e.*, 1998, ss.14-26

²¹¹ Aksan, *a.g.e.*, 1998, ss.10-30

Yapısalcıların temel esaslarından yola çıkılarak yaşayan dillerin öğretim felsefeleri şu şekilde tespit edilmiştir:

Yapısal dilbilimcilere göre; dil öğrenmek alışkanlıkların kazanılması ise, tekrarın alıştırmının, taklit ve ezberlemenin önemini pekiştirmek gerekir. Öğretmen bu aşamada birinci derecede pozitif konumda olmalıdır.²¹²

Sözün dilin en önemli tarafını oluşturması, öğretmenin öğrencileri önce dinlemeye, anlamaya ve konuşmaya alıştırması daha sonra da okuma ve yazma becerilerini geliştirmesi gerekir: Öğretmenin öğrencinin öğrenmekte olduğu dil ile anadili arasındaki farklılıklara önem göstermesi gerekir. Eğitim faaliyetlerinde bu farklılıklara öncelik vererek ders öğretim yöntemlerinde de göz önünde bulundurması gerekir. Tercüme öğretimi veren öğretmen talebelerine, yabancı dilde ifade edilen fikirlerin aynısının anadile, anadildekilerin de yabancı bir dile aynı şekilde aktarılmasının ifade ve etki gücü gözetilmeksizin mümkün olduğunu açıklamalıdır.²¹³

Öğretmen dilin kurallarının son şeklini almadığını veya sürekli ve mutlak bir şekilde sabit olmadığını, değişkenlik arz ettiğini ve gelişim gösterdiğini öğrencilere açıklamalıdır. Dil kuralları, o dili konuşanların kullanmış oldukları dilin tam olarak nitelemesidir. Akademisyenlerin koymuş oldukları kurallara bağlı olmamız gerekmez. Yaygınlık ve kullanım dil biçimlerini nitelemedeki temel prensiplerdir.²¹⁴

Yapısal dilbilimcilere göre; öğretmen, dilin doğru konuşulması, doğru kelimelerden oluşturulması düzgün ibarelerin kullanılması gibi algılanılabilen biçimlere önem vermelidir. Öğrenciye genel olarak dil terkiplerinin oluşturmuş olduğu kuralları verir. Mantıki sebepleri içeren sorulara cevap vermez. Çünkü dil işlemleri genel olarak mantık kurallarına bağlı değildir.²¹⁵

²¹² Scholes, *a.g.e.*, ss.45-65

²¹³ Rifat, *a.g.e.*, 2005, ss.320-360

²¹⁴ Scholes, *a.g.e.*, ss.45-65

²¹⁵ Aksan, *a.g.e.*, 1998, ss.14-26

Öğretmen, öğrenciye dersi açıklarken bir dilbilimcinin alan araştırmasında bilinmeyen bir dilin dilbilgisel özelliklerini tespit ettiği yöntemin aynısına uymalıdır. Dilbilimci bu araştırmasında, araştırma konusu olan dili kullanan kimseye önceden seçmiş olduğu bir takım sorular sormalıdır ve verilen cevaplarda ise dilbilimci belirli noktalarda yoğunlaşmalıdır. Araştırmacı konuşan kişinin cevaplarını alıp incelemeli ve düzenleyerek bu dildeki zamirlerin kullanılış biçimlerini ifade eden kurala ulaşmalıdır. Daha sonra bu kuralı konuşmacıdan almış olduğu diğer örneklerin üzerinde uygulayarak kuralın doğruluğundan emin olmalıdır. Yaşayan dilleri öğreten kişinin de belirli bir dil konusunda öğrencilere sorular yöneltmesi gerekmekte ve öğrencilere konunun temel kurallarına ulaşabilmeleri için yardımcı olmaya çalışmalıdır. Kuralları kavradıklarından emin olmak için de onlara birtakım sorular yöneltmeli ve vermiş oldukları cevaplardan konuyu ne kadar kavrayabildikleri ortaya çıkarmalıdır.²¹⁶

Ellili yılların sonlarından itibaren davranışçı görüşler ile Amerikan Yapısalcılığı, dilbilimi ve öğretim psikolojisi ile uğraşan ilim çevreleri tarafından sürekli ve yoğun bir baskıya maruz kalmıştır. Bununla beraber, hala yaşayan dillerin öğretimiyle ilgili kitapların hemen hemen tümünde, yapısalcıların savunduğu esaslar uygulanmaktadır. Şu anda uygulanan öğretim metotları her ne kadar yapısalcıların görüşlerine tabi olsalar da, eğitim ve öğretimdeki hedeflerinin büyük bir kısmını gerçekleştirememeleri diğer görüş sahiplerinin yapısalcılara karşı meydan okumalarına cesaret vermiştir.

4.7. Saussure'ün Dilbilimi Hakkındaki Genel Görüş ve Düşünceleri

İsviçreli bilgin, Paris ve Cenevre Üniversitelerinde verdiği derslerle dilbilimi anlayışında yepyeni bir çığır açmış ve getirdiği yeni görüşlerle kendisinden sonraki dilbilimi uzmanlarını etkilemiştir. Her ne kadar dil bilimi konusundaki düşüncelerini olgunlaştırıp da kitap haline dönüştüremeden ölmüş olsa dahi, bugün adını taşıyan ve yarım yüzyıldan beri her sözü yorumlara açan kitabını, üç öğrencisi sınıfta tutulan notlardan yararlanarak hazırlamışlardır. Bu kitap, Cours de Linguistique Generale (Genel Dilbilim Dersleri) adıyla 1916'da yayımlandı.

²¹⁶ Moran, *a.g.e.*, ss.180-190

Saussure'ün yapısalci dilbilim anlayışı zamanında herkesçe kabul görmüş bir ilkeyi yıkmakla başlar. Bilimle araştırmalar, konuya yalnız tarihsel açıdan bakanlardır, kanısını eleştirir ve yanlış olduğunu gösterir. Dil sorununu yeniden tanımlamak, dil olgusunun ne olduğunu saptamak gerektiğini öne sürer. Bilimde, yöntemle konu arasındaki ilişkiye değinir, konunun bakış açısından önce var olmasından çok görüş açısının konuyu yarattığını ifade etmiştir.²¹⁷

20. yüzyılın başlarında Saussure ile başlayan süreç, bilimsel dönemde önemli bir dönüm noktasını oluşturur. Saussure, dili bütün bağlamlardan koparak, onu sistemli bir bilimsel alan olarak tanımlamış ve çağdaş dil biliminin öncülüğünü yapmıştır. Dili bir yapı olarak ele almış ve dili kendi iç öğelerinin işleyişi bakımından değerlendirmiştir. O'na göre dil ve söz olarak ikiye ayrılmıştır. Bu ifadesinden dili kâğıda benzeterek şöyle demiştir: “Düşünce, kâğıdın ön yüzü, ses ise arka yüzüdür. Kâğıdın ön yüzünü kestiniz mi, ister istemez arka yüzünü de kesmiş olursunuz. Dilde de durum aynı: Ne ses düşünceden ayrılabilir, ne de düşünce sestir.”²¹⁸

M.Ö. beşinci yüzyıldan beri filozoflar, Ortaçağdan yirminci yüzyılın başına dek dilliler, dil konusunda sayısız gözlemlerde bulunmuş, dil ve başka bir şey ya da dilden başka bir şey için dili, örneğin dil ve dilin düşünce ile olan ilişkileri, dil ve yazını, vb. birçok konuyu araştırmış ve incelemişlerdir. Fakat dilbilim ya da dil bilimi ancak yirminci yüzyıl başında kesin olarak oluşmuştur ve bu kesinlik Saussure ile ortaya çıkmıştır.²¹⁹ Saussure'ün özgünlüğü, tarihsel gelişiminden bağımsız olarak, zamanın belli bir anında ele alınan dile, bilimsel bir yöntem uygulamasından gelir. Bu durumda Saussure, tek ve gerçek konusu kendi içinde ve kendisi için ele alınan dil olan yeni bir dil bilimini iç ya da eş zamanlı dil biliminin kurucusu olmuştur.²²⁰

Dilbilime sadece yirminci yüzyıldan sonra bakmak yanlış olacaktır. Geçmişten kopuk bir bakış açısı, geleneksel öğretilere karşı çıkış ya da onları çürütmeye dayalı bir anlayış yerine, onları yeniden geliştiren, biçimlendiren hatta dilbilimle ilk defa

²¹⁷ Bayrav, S., *Filolojinin Oluşumu*, Multilingual, İstanbul, 1998, s.119

²¹⁸ Saussure, F. D., *Genel Dil Bilim Dersleri 1*, çev:Berke Vardar, TD. Yayınları, Ankara,1980 s.105

²¹⁹ Roy, a.g.e., s.50

²²⁰ Kıran, Z., Kıran, A. E., *Dilbilime Giriş*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2006, s.24

karşılaşmış birinin ona yeni bir şeyler ekleme çabası, şüphesiz daha çok yeni olan bu bilim dalının sürdürülebilir bir alan olmasına yardım edecektir. Saussure’ün de her ne kadar kanıtsız olsa da kendi görüşlerini George Boole’den aldığına dair ipuçlarına rastlamak mümkündür. George Boole tarafından Saussure’ün doğumundan üç yıl önce yayımlanan *An Investigation of the Laws of Thought* adlı kitapta Boole “the elements of which all language consist are science or symbols. Words are science”, (Tüm dili oluşturan öğeler göstergeler ya da simgelerdir. Sözcükler göstergelerdir) der ve göstergeyi “An arbitrary mark” (nedensiz bir im) olarak tanımlar, daha da öteye gider: “it is clearly indeferent what particular word or taken we associate with a given idea, provided that the association once made is permanent”, (kurulduktan sonra bağın kalıcı olması koşuluyla, hangi sözcük ya da işareti belli bir düşünce ile ilişkilendirdiğimizin önemi olmadığı açıktır) diye ekler. Bunlar açıkça Saussure düşünceleridir. Neredeyse birebir karşılıkları gösterilebilir.²²¹

Saussure’ün bu denli yakın düşünce stiline sahip olduğu Boole’den bahsettiği ne özel notlarında ne de kaynaklarda görülmemiştir. Fakat gerçek şudur ki, dil bilime atılan temelin dayanıklı köklerle günümüze gelmiş olması Saussure’ün sayesinde olduğudur.

Bir önceki yüzyılda dil olguları tek tek incelenmekle sınırlandırılmış, ayrıntıları ele alınmaya çalışılmışsa da sadece karmaşıklıklar içinde tıkanık kalmış ince noktalar göz önüne çıkarılmıştır. Oysa dilin genel özellikleri ilgi alanından çıkarılmıştı. Yirminci yüzyılın ve Saussure’ün düşünce anlayışında ise dilin genel özellikleri, ana sorunları, dilin ayrıntılarından sıyrılmıştır. Bunun sonucu olarak dilin ne olduğu, nasıl kullanıldığı toplumdaki yeri ve dilin incelenme biçimleri gibi konular açıklığa kavuşturulmuş, böylece karşılaştırılmalı çalışmalardan genel dilbilim denebilecek modern bir dilbilime geçilmiştir. Bu süreçte ele alınan dilin eş zamanlı açıdan incelenmesini ilk öneren Ferdinand de Saussure, aynı zamanda sözcüğün anlamının tanımlanması konusunda ortaya çıkan sorunları da ele alan ilk dilbilimcidir.²²²

²²¹ Kılıç, S., *Saussure Dil Bilimi: Kaynakları ve Yöntem Sorunu*, Dil Bilim Araştırmaları, İstanbul, 2004, s.6

²²² Kıran, a.g.e., s.245

Genel Dilbilim Üstüne Dersler başlığı ile ölümünden sonra öğrencilerince derlenerek yayımlanan yapıtında Saussure, dizgisel ögeler arasındaki ayrımlar yolu ile tanımlanan biçimsel bir yapı olarak anlatılabilecek dil (langue) görüşünü şöyle geliştirmiştir:²²³ Saussure'e göre, söz konusu yapı, ilki düşüncelerden, ikincisi sözcüklerden oluşan iki alanı aynı anda yani eş zamanlı olarak hem bulundurmaktadır hem de bunları birbirleri ile bütünleştirmektedir. Belli bir dilsel terim (gösterge), bir düşünce ya da kavram (gösterilen) ile sözcüğün fiziksel varlığının (gösteren) bir araya gelmesi ile oluşur. Saussure'ün bu görüşü, gerek gösterenlerin gerek gösterilenlerin dilde bağımsız olarak verili olduklarının düşünüldüğü, yani gösterilenlerin kendi anlamlarını kendilerinin belirlediği, buna karşın gösterenlerinse anlamla bütünü ile karşılık geldiği gösterilenlerle oluşmuş bir geleneksel anlayışın doğruluğunu göstermektedir. Bu noktada Saussure'ün farklı düşünmesinin nedeni, gösterenlerle gösterilenlerin ortaklaşa paylaştıkları ayrımlar yolu ile tanımlanan biçimsel yapının bir anlam ifade ettiğini ileri sürmesidir. Saussure'ün bu yapısalcı yaklaşımı dilbiliminde oldukça başarılı olmuştur. Dilbiliminin bir kuram ve işlemsel bir uygulama ile donanmış bir bilim dalı olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu dal, toplumsal bilimler arasında, bilim adını alabilecek tek daldır.²²⁴

Ferdinand de Saussure, modern dil incelemesinin başlangıcını belirleyen yapıtında dil ve söz diye adlandırdığı olgular arasında temel bir ayrım belirlemiştir.²²⁵ Birinci kavram konuşan öznenin beyinde tasarım halinde var olan dil bilgisel ve anlamsal dizgiyi karşılar, ikinci kavram ise konuşan öznenin ses organları ile ürettiği ya da kulağına çarpan gerçek işitsel ögelere denk düşer.²²⁶

Saussure bir başlangıç değildir, başka bir şeydir ya da başka tür bir başlangıçtır. Saussure'ün diğer bir katkısı da şudur: “Dil bir töz değil bir biçimdir” der. Dilde kesin olarak tözsel nitelikli hiçbir şey yoktur. Tüm doğa bilimleri konularını oluşmuş biçimde bulurlar. Dilbilim ise, kendisini tüm öbür bilim dallarından ayıran bir biçimde, bir nesne, bir töz olmayan, yalnızca bir biçim olan şeyle ilgilenir. Dilsel veriler

²²³ Saussure, *a.g.e.*, 1997, ss.40-50

²²⁴ Rifat, M., *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuralları*, Y.K.Y. İstanbul, 2005, s.349

²²⁵ Saussure, *a.g.e.*, 1998, ss.160-180

²²⁶ Rifat, M., *a.g.e.*, s.152

yalnızca ayrılıkları ile var olurlar, yalnızca karşıtlıklarla değer kazanırlar. Mineraller sınıfına sokmakla birlikte bir taşı kendi başına ele alabiliriz. Oysa bir sözcüğün tek başına hiçbir anlamı yoktur. Yalnızca karşıtlıkla bir sesin başka bir sese, başka bir sözcüğe olan yakınlığı ya da ayrılığı vardır.²²⁷ Dil dizgisinin temel ögesi olan gösterge, eş tözlü olduklarından aralarında zorunlu bir ilişki olduğunu kabul etmemiz gereken bir gösteren ve bir gösterilen içerir. Dilin yapısal ilkesi bu şekilde oluşur. Bir öğretinin verimliliğinin en iyi kanıtı belki de, kendisini ileriye götürecek çelişkiyi üretmesidir. Dizgenin düzeninde gösterge gerçek niteliğine kavuştuğunda, Saussure'ün ve ötesinde Saussure düşüncesinin kesinliği güçlendirilmiş olmaktadır.

4.8. Saussure'ün Genel Dilbilim Dersleri'nin Yönelimleri

Saussure'e göre dilbilim betimsel bir bilimdir. En yaygın anlamda dilbilgisi, bir dilin konuşucularının iyi kullanıma uygun olarak, doğru yazmak, konuşmak için izlemek ve öğrenmek zorunda oldukları bir temel ilkeler ve kurallar bütünü olarak tanımlanır.²²⁸ Başka bir deyişle F. de Saussure'ün kuralcı dilbilgisi adını verdiği geleneksel dilbilgisi, her şeyden önce doğru ve yanlış dilsel biçimleri birbirinden ayıran kurallar üretir. Salt gözlemi kabul etmeyen ve düşünce ulamları mantığına dayanan bu dilbilgisi, betimsellikten yoksundur. Öte yandan, geleneksel dilbilgisinde dil hiçbir zaman kendi içinde ve kendisi için düşünülmemiş, bir nesne olarak ele alınmamıştır. Oysa dilbilim, dilsel gerçeklik adına ne güzel dile ne de kuralcı görüş açısına ayrıcalık tanır. Dilbilimin temel amacı, doğal dillerin gerçek işleyişini açıklamak ve betimlemektir. Değer yargılarını bir yana bırakan dilbilim, tümüyle betimsel bir bakış açısı benimseyerek, bilimsellik özelliği kazanır. Dilbilim, geleneksel dilbilgisinin yaptığı gibi, kurallar üretmek yerine dilsel olguların gözlemlenmesinden yola çıkarak, dil dizgesinin eşzamanlı boyutta işleyişini inceler.²²⁹

Saussure sözlü dile her zaman öncelik vermiştir. F. de. Saussure'e göre; "Dil ve yazı birbirinden ayrı iki göstergeler dizgesidir. Yazının tek varlık nedeni dili göstermektir. Dilbilimin konusunu, yazıdaki sözcükle konuşmadaki sözcüğün birleşimi

²²⁷ Benveniste, E., *Genel Dilbilimleri Sorunları*, çev: Erdim Öztokat, Y.K.Y., İstanbul, 1995, s.66

²²⁸ Saussure, a.g.e., 1997, ss.30-32

²²⁹ Roy, a.g.e., ss.40-50

oluşturmaz. Ne var ki yazılı sözcük, görüntüsü olduğu sesli sözcükle öylesine kaynaşır ki sonunda başköşeye kuruluverir. Böylece, sesli göstergenin görüntüsüne kendisinden önce daha çok önem verilir.”²³⁰ Yapısal dilbilim, iki önemli kanıt aracılığıyla sözlü dilin öncelik taşıdığını vurgulamıştır. Bu kanıtlardan biri, sözün yazıdan daha eski ve daha yaygın olması; diğeri, bilinen yazı dizgelerinin sözlü dil birimleri üzerine kurulmuş olması.²³¹ Ayrıca dil, sesli göstergeler aracılığıyla insanların anlaşmasını sağlayan bir yeti olarak tanımlandığı için, dilbilim dilin sözlü özelliğine öncelik vermiştir. Göstergebilimin incelemeyi amaçladığı pek çok dil dışı iletişim dizgeleri vardır: trafik işaretleri, deniz fenerleri vb... Ancak, bütün bu benzeri yollar, aslında konuşma diline dayanır ve konuşma dilinin aracılığıyla varılmış iletişim dizgeleridir. Konuşma dili ile yazı dilinin birbirine tam uymadıklarını hepimiz biliriz; yüz ifadesi, ahenk, vurgu gibi unsurlar konuşmada büyük bir rol oynar. Bunların görevini yazı dilinde belli deyimler ve tümce yapıları, noktalama işaretleri yüklenir. Konuşma ve yazı dilleri birbirine ne kadar yaklaşırsa yaklaşırsın, özelliklerinden gelen ayrılıklar ortadan kalkmaz. Yazı, konuşma dilini çizgisel işaretlerle simgelemekten başka bir şey yapmaz.²³²

Saussure’e göre dilbilimin görevi, ulaşabildiği bütün dilleri betimlemek, bu dillerin tarihsel gelişimini incelemektir. Öte yandan, dillerin çeşitliliğinden (diller nedensizlik ilkesiyle belirlenen gösterge dizgeleridir) yola çıkarak, bütün dillerde sürekli ve evrensel bir biçimde kendini gösteren güçleri araştırmak, tarihin bütün özel olaylarını açıklayabilecek genel yasaları bulmak, ayrıca kendi sınırlarını çizmek ve kendi kendisini tanımlamaktır.²³³

Saussure’ün özgünlüğü, on sekizinci yüzyılda J. Harris, dilin bir eklemli sesler ya da göstergeler dizgesi olduğunu belirttiği bu betimsel dizge terimini işlemsel bir terime dönüştürmesindedir. Düşüncesini daha iyi anlatabilmek, okurun dikkatini çekebilmek için satranç eğretilmesini kullanan dilbilimci; “Dil, kendi düzeni dışında düzen tanımayan bir dizgedir. Satranç oyunuyla yapılacak bir karşılaştırma, bunu daha iyi kavramamızı sağlar. (...) Tahta taşların yerine fildişi taşlar koyarsam, ortaya çıkan

²³⁰ Saussure, *a.g.e.*, 1998, ss.100-136

²³¹ Saussure, *a.g.e.*, 1985, ss.28-32

²³² Yüksel, *a.g.e.*, ss.32-48

²³³ Saussure, *a.g.e.*, 1997, ss.20-46

değişiklik dizgeyi ilgilendirmez; ama taşların sayısını azaltır ya da çoğaltırsam, bu değişiklik, oyunun kurallarını da baştan başa değiştirir. Bir dizgede, tek başına alınan ögelerin anlamı yoktur; ancak dizgenin diğer ögeleriyle karşılıklı ilişkiler ve bağıntılar içinde bir anlam kazanırlar. Burada önemli olan, ögelerin kendileri değil, ögeleri birleştiren ilişkiler ve bağıntılardır. Dizgenin, bir bütün olarak değeri her zaman tek tek ögelerin değerinden daha fazladır. Bir dilin dizgeli olarak yazılmış bir dilbilgisi kitabı, o dilin bütün sözcüklerini alt alta dizen bir sözlükten daha işlevseldir. Eğer dil, bir dizge niteliği taşımasaydı, iletişimde bu kadar etkili bir araç olma üstünlüğünü sürdüremezdi; çünkü yalnızca sözcükler yığımlarıyla sonsuz sayıda tümceler üretilip anlaşılamazdı. Ayrıca, bir dili konuşan kimse de başka bir dil öğrenemezdi. ” demiştir.²³⁴

4.9. Saussure’ün Genel Dilbilim Dersleri’nde İkili Karşıtlıklar

Saussure’ün Genel Dilbilim Dersleri’ndeki ilk karşıtlık dil ve söz karşıtlığıdır. Saussure’e göre dil, dil yetisinin toplumsal ve kurallaşmış yönüdür; insanlar arasında geniş bir sözleşmeden, bir uzlaşmalar bütününden doğan toplumsal bir kurumdur.²³⁵ Saussure’e göre; toplum olmadan dil olmayacağı gibi, dil olmadan da toplum içinde anlaşma olmaz ve konuşan ve anlaşılan birey, bu ortaklaşa uzlaşmayı değiştiremez; ona uymak zorundadır. Bir dilsel toplumdaki bireyler, bu kurallara göre aslında soyut olan dili kendi telaffuzları, kendi kültürel edinimleri çerçevesinde söze dönüştürüp somut olarak alıcı tarafından duyulmasını sağlarlar. Bu bakımdan, bir toplumda tek bir dil var olmasına karşın, o dilsel topluluğu oluşturan bireylerin sayısı kadar söz vardır. Bir kişinin genzinden konuşması ancak kişiyi ve dolayısıyla sözü ilgilendirir; çünkü dilde böyle bir özellik öngörülmemiştir. Ancak bir insanın, sesbirimlerini tersinden okuması toplumsal iletişimi ilgilendirir; çünkü böyle bir değişikliğin anlam farklılığı yaratacağı daha önce öngörülmüştür.²³⁶ Öyleyse, dilin kendisine özgü bir dayanıklılığı, bir özerkliği vardır. Bu dayanıklılık, bir kurallar bütünüyle kurulmuş ve sağlama alınmıştır. Bu nedenle, dil gerçek bir kurallar bütünüdür. Söz, bireysel bir eylemdir; dili oluşturan

²³⁴ Saussure, *a.g.e.*, 1997, s.32

²³⁵ Saussure, *a.g.e.*, 1985, ss.20-30

²³⁶ Saussure, *a.g.e.*, 1997, ss.50-65

kurallar ve göstergeler bütünü, o dili konuşan kimseler tarafından uygulanmaya konması, başka bir deyişle, dilin gerçekleşmesidir.

Saussure'ün Genel Dilbilim Dersleri'ndeki ikinci karşıtlık dil ve kullanımı üzerinedir. Dil, bir göstergeler bütünü ile bu göstergelerin işleyiş kurallarını içeren dizgedir; bu nedenle dilin, bir topluluk tarafından kullanılan bir kod olduğunu söyleyebiliriz. Böylece, bir göstergeler yığını olan sözcük dağarcığı ve bu göstergelerin işleyiş biçimini gösteren kurallar bileşiminden oluşan dilin dilbilgisi, o dili konuşanların kullanımına sunulmuştur.²³⁷ Eskimo dilinde /kar/ göndergesinin elli türlü adı olmasına karşın, Türkçede iki ya da üç /kar/ adı vardır. Bir yabancı dil öğrenmek, bilinen nesnelere yeni etiketler, yani sözcükler yapıştırmak değil, dilsel iletişimin nesnesi olan dili başka bir biçimde çözümlemeye alışmak demektir. Dilin dış dünyanın bir kopyası değil onun yeniden sunumu olduğu anlatılmaya çalışılmıştır.

Saussure'ün Genel Dilbilim Dersleri'ndeki üçüncü karşıtlık ise dilde yalnızca karşıtlıklar olduğudur. Dildeki bir öge, değerini öbür ögelerin tümüyle kurduğu karşıtlıktan alır. İster bir dilin söz dağarcığında sözcüklerin anlamının dağılımı, ister dilbilgisel işlevlerin sözdizimsel ya da biçimbilgisel işleyiş söz konusu olsun; bir dizgenin değerleri, en iyi ögelerin kurdukları bağıntı ve karşıtlıklarla açıklanır. Ayrım kavramı, dilde tek başına bir ögenin var olamayacağını, onu var edenin ögeler arasındaki karşıtlık bağıntısı olduğunu gösterir. Saussure'e göre; "Her gösterge dizgesinde olduğu gibi dilde de göstergeyi gösterge yapan, onu benzerlerinden ayırt eden özellikten başka bir şey değildir. Değer ve birimi yarattığı gibi özelliği yaratan da ayrılıktır." demiştir.²³⁸ Bir sesbirim başka bir sesbirimden ve bütün öteki sesbirimlerden ayrılarak dil dizgesi içinde bir yer tutar.

4.10. Saussure'ün Yapısal Dilbilime Olan Katkıları

Genel Dilbilim Dersleri ve onun yazarı Ferdinand de Saussure, bilim ve düşünce tarihinde hatırı sayılır bir başarı ile ortaya çıkar. Dilbilimi alanındaki yeteneğini daha yirmi bir yaşında yazdığı Hint-Avrupa dilleri seslerinin ilk dizgesi üzerine çalışma

²³⁷ Roy, a.g.e., ss.40-50

²³⁸ Saussure, a.g.e., 1997, s.56

1878' adlı eseri ile kanıtlar. Bundan sonra yazdığı Sanskritçede saltık tamlayan kullanımı üzerine doktora çalışmasında dar kapsamlı bir araştırma ortaya koymuştur. Mutsuz aile yaşamı ve arayışlarını dilediği kesinliğe ulaştıramamış olması O'nu vardığı sonuçları yazmaktan alıkoysa da 1907-1911 yılları arasında Cenevre Üniversitesi'nde yaptığı dilbilim derslerini geniş ölçüde bu arayışlar temellendirir. Zaten Saussure'ün bilim ve düşünce tarihinde, en büyük ve en özgün düşünürlerden birisi olmasını sağlayacak olan da, derslerde öğrencilerinin tuttuğu notlarının, ölümünden sonra yayımlanmış olan kendisinin yazmadığı yapıtıdır. Her ne kadar Genel Dilbilimi Dersleri (1916) savaş ortasında yayımlanmış olması sebebiyle önceleri gerekli ilgiden mahrum kalmış olsa da, sonrasında bir eşi saha bulunmayacak bir yapıt olarak sadece dilbilimsel araştırmalar için değil, insan bilimlerinin birçok dalı için de etkin bir kaynak durumuna gelir.

Saussure'ün dil olgusuna yaklaşımının temelini günümüzde yerini yapı kavramına bırakmış olsa da dizge kavramı oluşturur. Dizge doğrudan doğruya kavranabilen, elle tutulur bir nesne, bir töz değil, bir biçimdir.²³⁹ Saussure dizge/öge, dil/söz, ses/anlam, özdeşlik/karşıtlık, eşsürümlülük/artsüremlilik vb... karşıtlıkları değerlendirerek dile ilişkin bilgilerimizi, dilsel olgulara bakışımızı baştan sona yeniler, araştırmalarımızı daha da ileriye götürmemizi sağlayacak bir yöntemin temellerini atar.²⁴⁰ Günün birinde dilbilimini içine alan, göstergelerin toplumdaki oluşum ve gelişimini inceleyen yeni bir kimliğin ortaya çıkmasının da zeminini hazırlar. Bu bilimin adı da hazırdır, 'Gösterge Bilim'. Dilsel bilimi bir değer, dili de ögeleri kendi başlarına bir gerçeklik taşımayan, ancak başka ögelerle kurdukları bağıntılar içinde kavranabilen bir göstergeler dizgisi olarak tanımlayan Saussure, dilsel göstergeyi iki öge ile açıklar:²⁴¹

1. Göstergenin anlamı ya da değeri olan "gösterilen",
2. Göstergenin ortaya çıkmasını sağlayan ve sessel bir öge olan "gösteren".

²³⁹ Yücel, T., *Yapısalcılık*, Can Yayınları, İstanbul, 2005, s.29

²⁴⁰ Yücel, T., *a.g.e.*, s.32

²⁴¹ Yücel, T., *a.g.e.*, ss.30-49

Buna göre, gösterenleri ve gösterilenleri ile, birinci eklemlenimin sunduğu birimler birer göstergedir.²⁴²

Saussure gösterge sistemi olarak dil, dil yeteneği ve bireysel konuşma gibi bazı ayrımlarla dile yaklaşım şeklini farklı merkezlere çeker. Birinde tarihsel olarak dilin gelişmesinin incelenmesi vardır. Diğerinde de güncel işaret sisteminin incelenmesi vardır. Dil, Saussure için yalnızca dilin kullanılmasında ve bütün konuşanların, konuşmalarında var olan bir göstergeler sistemidir. Bu farkında olmadan, toplumsal dünyanın yapısını oluşturur. Gösterilen ve gösteren arasındaki ilişki kabul edilmeye dayanır, yani isteğe bağlıdır. Dilin tek tek göstergelerinin kendi başına hiçbir anlamı yoktur. Anlam ancak başka göstergelerden farklı olma ile oluşur. Saussure'ün teorisi, özellikle Fransa'da 60'lı yıllardan beri olağanüstü etkili olmuştur. Bu etki sadece dil ve edebiyat bilimlerinde değil, felsefe, tarih, matematik, psikanaliz ve etnoloji alanlarına da ulaşmıştır.

Saussure'den önceki dil anlayışına göre dil, var olan nesneleri adlandırır. Yani sınıflara ayrılmış düzene sokulmuş bir hazır dış dünya vardır ve bu gerçekliği biz dil ile aktardığımıza göre dil bu dünyayı yansıtmaya yarayan bir araçtır. Saussure bu dil anlayışını köktenci bir biçimde tersine çevirmiştir. Dil zaten mevcut nesneleri, kavramları sonradan etiketleyerek bir çeşit katalog oluşturmaz. Çünkü dil, kavramlardan önce vardır. Saussure'ün yazdıklarından çıkarılabilecek sonuca göre dilin en belirgin niteliği, diğerlerinin olmadığı şey olmasıdır. Saussure tasarladığı gösterge bilim konusunda özellikle şu saptamayı yapar:²⁴³ Dil, kavramlar belirten bir göstergeler dizgesidir; bu özelliği ile de yazıyla, sağır-dilsiz alfabesi ile, simgesel törenlerle, incelik belirten davranış biçimleri ile askerlerin kullandığı işaretlerle, v.b... karşılaştırılabilir. Yalnız dil, bu dizgelerin en önemlisidir.

Saussure'e göre dil; en geniş anlamı ile herhangi bir ifade sistemidir, bir anlama bağlanmış semboller bütünüdür. Herhangi bir zihin faaliyetinin açığa vurulmasına, dolayısı ile bir zihinden diğerine aktarılmasına yarayan bir işaretler

²⁴² Yücel, T., a.g.e., s.48

²⁴³ Savaşeri, S., *Gösterge Bilim ve Sinema Araştırma Projesi*, Marmara.Üniv.İ.F Gazetecilik Bölümü, İstanbul, 1999, s.14

sistemidir. Zihni faaliyetler, başka bir deyişle soyut olan anlamlar, dil ile simgelenmekte ve böylece anlam ile dili birleştiren gösterge ortaya çıkmaktadır.²⁴⁴

Saussure'e göre anlam, ilişkili olduğu yapıdan bağımsız olarak var olamaz. Dil yalnızca bir ad dizgesi değildir. Bir sözcüğün anlamı ya da anlamın görüntüsü gösterilendir. Saussure'ün gösterilen dediği şey, aynı dil dizgesi içindeki bir sözcükte öteki sözcükler arasındaki ilişkiyi belirleyen anlambilimsel ilişkinin bir ürünüdür.²⁴⁵

Saussure'ün yapısal dilbilimi, yapısalcılık olarak bilinen, yaklaşım için temel ilham kaynağı olmuştur. Saussure'ün dil ve konuşma arasındaki temel ayrımı, özne ile dil ilişkisi arasındaki önemi ortaya çıkarır. Saussure, konuşan ya da yorumlayan öznenen çok, dil üzerinde odaklaşır.²⁴⁶

²⁴⁴ Bingöl, A., *İletişim Bağlamında Anlam ve Dil*, Atatürk Üniv.İ.F Öğrenci Uygulama Gazetesi, yıl 6, sayı 34, Erzurum 2007

²⁴⁵ Kılıç, a.g.e., s.25

²⁴⁶ West, D., *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş*, Paradigma Yayınları, İstanbul, Nisan 2005, s.266

SONUÇ

Toplum biliminden ruh bilimine, felsefeye, dilbilime... kadar beşeri bilimlerin birçok alanını derinden etkilemiş ve yapısalcılığa, post yapısalcılığa ve de birçok ekol ve düşünüre ilham kaynağı olmuş, görüş ve düşünceleri ile yirminci yüzyıla damgasını vurmuş kişilerden biri olan Saussure'ün; dilbilim, göstergebilim ve yapısalcılığın hazırlayıcısı olan düşüncelerinin üç temel sonucu olduğu söylenebilir:

Birincisi, anlam ve kavramlara dayalı zihni faaliyetlerin, duyguların, bilinç yaşantısından türetildiği bütün idealist yaklaşımların çürütülmüş olmasıdır. İkincisi tamamen soyut dizgelerin öğeleri vesilesi ile anlaşılabilen anlamların ve kavramların, dizgelerin yapısal ilişkilerinde temellendiğinin kesinleşmiş olmasıdır. Üçüncüsü ise yapısal ilişkilerin gerçek veya gerçekdışı, zamansal veya zaman dışı, eril veya dişil gibi yalnızca karşıtlıklardan oluşmuş ayrımlarla açıklanabilir olmasıdır.

Temel kavramlarını Ferdinand de Saussure'ün Genel Dilbilim Dersleri'nde dilsel olguların incelenmesi üzerine ortaya attığı düşüncelerden alan, Prag Okulu ve Rus Biçimselliğinin etkisiyle genel çerçevesi oluşan yapısalcılık, 20. yüzyıl insan bilimlerine yapısalcılık çağı adını verecek kadar tartışma gündemi yaratan bir yöntem olmuştur. Yüzeydeki görüntünün altında, derinde yatan kuralların ve yasaların oluşturduğu yapıyı arayan bir yöntem olan yapısalcı yöntem, yapıyı oluşturan birimlerin tek başlarına anlam taşımadıklarını, yapı içinde birbirleriyle olan bağıntılardan anlam kazandıklarını savunur.

XX. yüzyılın başlarında Saussure ile başlayan süreç, bilimsel dönemde önemli bir dönüm noktasını oluşturur. Saussure, dili bütün bağlamlardan koparak, onu sistemli bir bilimsel alan olarak tanımlamış ve çağdaş dil biliminin öncülüğünü yapmıştır. Dili bir yapı olarak ele almış ve dili kendi iç öğelerinin işleyişi bakımından değerlendirmiştir. O'na göre dil, ve söz olarak ikiye ayrılmıştır. Bu ifadesinde dili kâğıda benzeterek şöyle demiştir: 'Düşünce, kâğıdın ön yüzü, ses ise arka yüzüdür.

Kâğıdın ön yüzünü kestiniz mi, ister istemez arka yüzünü de kesmiş olursunuz. Dilde de durum aynı: Ne ses düşünceden ayrılabilir, ne de düşünce sestem²⁴⁷

Genel Dilbilim Dersleri ve onun yazarı Ferdinand de Saussure (1857-1913), bilim ve düşünce tarihinde hatırı sayılır bir başarı ile ortaya çıkar. Dilbilimi alanındaki yeteneğini daha yirmi bir yaşında yazdığı ‘Hint-Avrupa dilleri seslerinin ilk dizgesi üzerine çalışma 1878’ adlı eseri ile kanıtlar. Bundan sonra yazdığı ‘Sanskritçede saltık tamlayan kullanımı üzerine’ doktora çalışmasında dar kapsamlı bir araştırma ortaya koymuştur. Mutsuz aile yaşamı ve arayışlarını dilediği kesinliğe ulaştıramamış olması O’nu vardığı sonuçları yazmaktan alıkoysa da 1907-1911 yılları arasında Cenevre Üniversitesi’nde yaptığı dilbilim derslerini geniş ölçüde bu arayışlar temellendirir. Zaten Saussure’ün bilim ve düşünce tarihinde, en büyük ve en özgün düşünürlerden birisi olmasını sağlayacak olan da, derslerde öğrencilerinin tuttuğu notlarının, ölümünden sonra yayımlanmış olan kendisinin yazmadığı yapıtıdır. Her ne kadar Genel Dilbilimi Dersleri (1916) savaş ortasında yayımlanmış olması sebebiyle önceleri gerekli ilgiden mahrum kalmış olsa da, sonrasında bir eşi daha bulunmayacak bir yapıt olarak sadece dilbilimsel araştırmalar için değil, insan bilimlerinin birçok dalı için de etkin bir kaynak durumuna gelir.

Saussure’ün dili incelemek için herhangi bir dış gerçekliğe başvurmaması, sistemin bir başka ifadeyle dizgenin, gerçeklikten bağımsız, kendi başına işleyen bir bütün olması bağlamındaki görüşleri ve bu görüşlerin izinden giden Todorov, Barthes ve Greimas gibi yapısalcıların da aynı biçimde yazarla, tarihle ya da metin dışı dünya ile yapıt arasında bağ kurmak gereğinden uzak yaklaşımları yöntemi tanımlamaktadır. Ele alınan nesnenin kendi başına ve kendi kendisi için incelenmesi; nesnenin kendi öğeleri arasındaki bağıntılardan oluşan bir dizge olarak ele alınması; söz konusu dizge içinde her zaman işlevi göz önünde bulundurma ve her olguyu bağlı olduğu dizgeye dayandırma zorunluluğunun sonucu olarak, nesnenin artsüremlilik içinde değil, eşsüremlilik içinde ele alınması yapısalcı yöntemin temel ilkeleri olarak belirlemektedir.

²⁴⁷ Saussure, a.g.e,1997, s.105

Saussure dili sosyal bir olay olarak kabul eder ve dil biliminin tek ve asıl konusunun dil olduğunu söyler. Dilbiliminin bir kuram ve işlemsel bir uygulama ile donanmış bir bilim dalı olarak ortaya çıkmasını sağlayan da O'dur. Bu dal, toplumsal bilimler arasında, bilim adını alabilecek tek daldır.²⁴⁸

Ferdinand Saussure'ün dil bilimi alanına getirdiği fikirler, bu bilim dalının gelişmesini sağlamıştır. Çalışma kapsamında bilindiği gibi Ferdinand Saussure'ün dil biliminin gelişmesine sağladığı fikirlerini altı başlık altında toplamıştık. Kısaca hatırlatmak gerekirse, bunlardan birincisi İşaret veya Gösterge (Signe) Teorisi'dir, dili açıklarken işaret kavramından yola çıkar ve Saussure'e göre dil işaretler sisteminden ibaret olup bir dil işareti kavram ve ses imajının birleşmesinden doğar. Ferdinand Saussure'ün dil biliminin gelişmesini sağladığı fikirlerinden ikincisi dilin bir sistem olduğudur ve Saussure'ün dilin bir sistem olarak değerlendirilmesi gerektiği fikrini ileri sürmesi, onun 20. yüzyıl dilciliğine yaptığı en büyük katkı olarak değerlendirilmektedir. Saussure, üçüncü olarak dil bilimi alanında dil ve söz karşıtlığını ortaya koymuş, bu iki kavramın farklarını göstermiştir. Ona göre dil ve konuşma iletişimin iki ayrı koludur. Dil için konuşma, konuşma için dil zorunludur. Saussure dile göre konuşmanın daha eski olduğu düşüncesindedir. Saussure, dördüncü olarak dil biliminde gösterim ve gösterilen ayrımını ortaya koymuştur. Saussure'e göre, sözcükler bir şeye işaret ettikleri için birer göstergedirler ve gösterenin ses (gösteren) ve kavram (gösterilen) olmak üzere iki yönü vardır ve sözcükler birer gösterge olduklarına göre dil bir göstergeler sistemidir ve de gerçeklikten bağımsız, kendi iç kurallarına göre işler. Saussure, beşinci olarak dil bilimi alanında dilin iki yönden araştırılabileceğini ortaya koymuştur: Şu an bulunduğu durumuyla eş zamancılık (sinkronizm) veya tarihi gelişimine göre art zamancılık (diakronizm). O, bu iki alanı birbirinden tam olarak ayırmamış; her iki alan arasında ilişki bulunduğunu göstermiştir. Saussure, altıncı olarak dil bilimi iç ve dış olmak üzere ikiye ayırmış, bunlar arasına bir sınır çizmiş ve onların içerik ve görevlerini göstermiş; iç dil bilimi, dilin yapısına ait olan meselelerle; dış dil bilimi ise dilin halkla olan çok yönlü ilişkilerinin belirlenmesi ile meşgul olması gerektiğini belirtmiştir.

²⁴⁸ Rifat, a.g.e. s.349

Saussure'ün dilbilimsel çalışmalarının daha sonra yapısal dilbilimine dönüştüğünü gösteren bu araştırmayla, yapısalcılığın aslında bir yöntem olduğu gerçeği bir kez daha vurgulanmıştır. İnsan bilimleri için bir felsefe ya da felsefi yöntem olma iddiasındaki yapısalcılık tüm farklı uygulama ve çözümleme biçimlerine kadar insan öznesinin, tarihselciliğin, anlamın ve felsefenin eleştirisini içeren araştırma nesnelerini tarihselciliği içinde değil de şimdi var olan biçimi ile anlamaya çalışan bir düşünce hareketinin adıdır.²⁴⁹

²⁴⁹ Çevikbaş, S., *Yapısalcılık Üzerine*, Felsefe Dünyası, 2001/1, Sayı 35, s.150

KAYNAKLAR

- Akarsu, B., *Dil-Kültür Bağlantısı*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 1998
- Aksan, D., *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim I*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1998
- Aksan, D., *Her Yönüyle Dil I*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1990
- Baymur, F., *Genel Psikoloji*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 1984
- Bayramoğlu, H. A., *Toplumsal Bilimlerde Yapı Kavramı Yapısal Yaklaşımlar ve Yapısalcılık*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1982
- Bayrav, S., *Filolojinin Oluşumu*, Multilingual, İstanbul, 1998
- Benveniste, E., *Genel Dilbilimleri Sorunları*, çev: Erdim Öztokat, Y.K.Y., İstanbul, 1995
- Best, S., Kellner, D., *Postmodern Teori: Eleştirel Soruşturmalar*, çev: Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998
- Binder, L., *Liberal İslam*, çev: Yusuf Kaplan, Rey Yayınları, Kayseri, 1996
- Bingöl, A., *İletişim Bağlamında Anlam ve Dil*, Atatürk Üniv.İ.F Öğrenci Uygulama Gazetesi, yıl 6, sayı 34, Erzurum 2007
- Birkiye, A., *Yapısalcılığın Eleştirisine Doğru*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1984
- Bottomore, T., Nisbet, R., *Yapısalcılık*, çev: Binnaz Toprak, *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, der: T.Bottomore ve R.Nisbet, Verso Yayınları, Ankara, 1990

Bozkurt, Ö., *Ayrımsal Sosyoloji ve Toplumsal Yapı*, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİE), Ankara, 1972, VII

Burcu, E., *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:15, Sayı: 2, 1998

Arslanoğlu, İ., *Sosyoloji Teorileri Ders Notları*, Ankara, 2000

Bülbül, R., *İletişim ve Etik*, Nobel Yayın-Dağıtım, Ankara, 2001

Cevizci, A., *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1999

Çevikbaş, S., *Yapısalcılık Üzerine*, Felsefe Dünyası, Sayı:35, Erzurum,2002

Condon, J. C., *Kelimelerin Büyülü Dünyası-Anlambilim ve İletişim*, çev: Murat Çiftkaya, İnsan Yayınları, İstanbul, 2000

Culler, J., *Saussure*, çev: Nihal Akbulut, Alfa Çağdaş Ustalar Dizisi 8, İstanbul, 1985

Dawe, A., *Toplumsal Eylem Kuramı*, çev: F.Akatlı, A.Uykur, *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, der: T.Bottomore ve R.Nisbet, Verso Yayınları, Ankara, 1990

Derrida, J., *Semiology and Grammatology: Interview with Julia Kristeva*, İngilizceye çev: Alan Bass. Jacques Derrida, Positions, Londra: The Athlone Press, 1981

Derrida, J., *Structure, Sign and Play in The Discourse of the Human Sciences*, İngilizceye çev. Alan Bass. J. Derrida, Writing and Difference, Londra: Roudledge & Kegan Paul, 1978

Derrida, J., *Göstergebilim ve Gramatoloji*, Türkçeye çev. Tülin Akşin. Toplumbilim, Sayı 10/Jacques Derrida Özel Sayısı, 1999

Derrida, J., *Différance*, Türkçeye çev. Önay Sözer. Toplumbilim, Sayı 10/Jacques Derrida Özel Sayısı, 1999

Derrida, J., *Of Grammatology (corrected edition)*, İngilizceye çev. Gayatri Chakravorty Spivak, Baltimore/Londra: The John Hopkins Un. Press, 1998

Derrida, J., *İnsan Bilimlerinin Söyleminde Yapı, Gösterge ve Oyun*, çev. Özkan Gözel. Toplumbilim, Sayı 10/Jacques Derrida Özel Sayısı, 1999

Descombes, V., *Modern Fransız Felsefesi*, çev: Aziz Yardımlı, İdea Yayınları, İstanbul, 1993

Dhavamony, M. , *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Dilin Tarihsel Fenomolojisi, çev: F. Aydın, Cilt: 10., 2004

Dikeçligil, B., *Bir Analiz Modeli Denemesi 'Sosyal Yapı' ve 'Toplumsal Yapı'*, Yeni Türkiye, 3. Yıl. 15. Sayı, 1997

Eagleton, T., *Edebiyat Kuramı*, çev: Esen Tarım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998

Edelman, M., *Constructing the Political Spectacle*, University of Chicago Press, Chicago, 1988

Ergin, M., *Üniversiteler İçin Türk Dili*, Bayrak Yayınları, İstanbul, 1995

Flax, J., *Thinking Fragments* , University Of California Press, Berkeley, 1990

Frank, M., *What is Neostructuralism?*, çev: S. Wilke, R.Gray, Universty of Minnesota Press, Minneapolis, 1989

Garaudy, R., *20. Yüzyıl Biyografisi*, çev: Ahmet Zeki Ünal, Fecr Yayınları, Ankara, 1998

Gökçe, O., *İletişim Bilimine Giriş*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2001

Günay, D., *Roman Çözümlemesine Toplumdilbilimsel Bir Yaklaşım*, Dil Dergisi, Sayı:35, TÖMER Yayınları, Ankara, 1995

http://tr.wikipedia.org/wiki/Dil_bilimi

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Saussure>

Işık, İ. E., *Levi-Strauss ve Yapısalcılık*, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, 2000

Jakobson, R., *Linguistics and Poetics*, Language in Literature. Ed. By Krystyna Pomorska and Stephen Rudy. London: Harvard University Press, 1987

Kaplan, M., *Kültür ve Dil*, Dergâh Yayınları, Mayıs, 2002

Keskin, F. Sözer, Ö., *Özgür Ansiklopedi* 2007-09-24, İstanbul, 1998
http://tr.wikipedia.org/wiki/Jacques_Derrida

Kılıç, V., *Dilin İşlevleri ve İletişim*, Papatya Yayıncılık, İstanbul, 2002

Kılıç, S., *Saussure Dil Bilimi: Kaynakları ve Yöntem Sorunu*, Dil Bilim Araştırmaları, İstanbul, 2004

Kıran, A., Kıran, Z., *Dilbilime Giriş*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2001

Kıran, Z., Kıran, A. E., *Dilbilime Giriş*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2006

Martinet, A., *İşlevsel Genel Dilbilim*, çev: Berke Vardar, Multilingual, İstanbul, 1998

Megill, A., *Aşırılığın Peygamberleri: Nietzsche, Heidegg, Foucault, Derrida*, çev:Tuncay Birkan, Bilim Sanat Yayınları, Ankara, 1998

Moran, B., *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000

Mutlu, E., *İletişim Sözlüğü*, Ark Yayınları, Ankara, 1999

Nietzsche, F., *Tragedya'nın Doğuşu*, çev: İ. Z. Eyüboğlu, Say Yayınları, İstanbul, 1994

Ozankaya, Ö., *Toplumbilim*, Cem Yayınları, İstanbul, 1999

Piaget, J., *Yapısalcılık*, çev: Ayşe Şirin Okyayuz Yener, Doruk Yayınları, Ankara, 1999

Piaget, J., *Yapısalcılık*, çev: Füsün Akadlı, Dost Yayınevi, İstanbul, 1982

Porzig, W., *Dil Denen Mucize*, çev: V. Ülkü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1995

Rifat, M., *Dilbilim ve Göstergebilim Çağdaş Kuramları*, Düzlem Yayınları, İstanbul, 1990

Rifat, M., *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları*, Cilt I, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1998

Rifat, M., *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuralları*, Y.K.Y. İstanbul, 2005

Rosenau, P. M., *Postmodernizm ve Toplum Bilimleri*, çev: Tuncay Birkan, Ark Yayınları, Ankara, 1988

Roy, H., *Reading Saussure*, Open Court, La Salle- Illinois, 1931

Sausurre, F. D., *Genel Dilbilim Dersleri*, çev: Berke Vardar, TDK Yayınları, Ankara, 1976

Saussure, F. D., *Genel Dil Bilim Dersleri 1*, çev: Berke Vardar, TDK. Yayınları, Ankara, 1980

Sausurre, F. D., *Genel Dilbilim Dersleri*, çev. Berke Vardar, Birey ve Toplum Yayınları, Mayıs, 1985

Saussure, F. D., *Genel Dilbilim Dersleri*, çev.: Berke Vardar, Multilingual Yayınları, İstanbul, 1998

Saussure, F. D., *Saussure's Second Course of Lectures on General Linguistics 1908-1909*, translation by George Wolf, University of New Orleans, Pergamon, 1997

Sarup, M., *Post Yapısalcılık ve Post-Modernizm*, çev: A. B. Güçlü, Ark Yayınları, Ankara, 1995

Savaşeri, S., *Gösterge Bilim ve Sinema Araştırma Projesi*, Marmara.Üniv.İ.F Gazetecilik Bölümü, İstanbul, 1999

Scholes, R., *Structuralism in Literature*, Yale University Press, London, 1974

Sebeok, T., *Göstergebilime Giriş*, çev: Mine Mutlu İşgüven, Dil Dergisi, Sayı:37, Dilbilim Çevirileri Özel Sayısı, TÖMER Yayınları, Ankara, 1995

Sözer, O., *Felsefenin ABC'si*, Kabala Yayınları, İstanbul, 1995

Türk Dili, Dil Öğretimi Özel Sayısı, T.D.K. 379 ve 380.sayı, 1983

Vardar, B., *Başlıca Dilbilim Terimleri*, İstanbul Üniversitesi Yay. No: 2462, İstanbul, 1978

Vardar, B., *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, ABC Kitabevi, İstanbul, 1998

Vardar, B., *Ferdinand de Saussure*, Yeni İnsan Dergisi, Cilt 8, Sayı 8, Yıl 8, Ağustos, 1970

Yücel, T., *Yapısalcılık*, Can Yayınları, İstanbul, 2005

Yücel, T., *Yapısalcılık*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999

Yüksel, A., *Yapısalcılık ve Bir Uygulama*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1995

Yüksel, A., *Yapısalcılık ve Bir Uygulama*, Yazko, İstanbul, 1982

West, D., *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş*, Paradigma Yayınları, İstanbul, Nisan 2005

West, D., *Kıta Avrupa Felsefesine Giriş*, çev: Ahmet Cevizci, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1998

ÖZGEÇMİŞ

1980 yılında Erzurum Ayazpaşa mahallesinde doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini aynı ilde yaptı. Atatürk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bölümünden 2003'te mezun oldu. Bilinçli Anne Sağlıklı Bebek Uzmanı, Radyo Ana Haber Spikeri, Müşteri Hizmetleri Temsilcisi ve çeşitli derneklerde başkanlık ve komisyon üyeliği görevlerinde bulundu. 2006'dan buyana da Amerika'da ikamet etmekte olup, Türk cemiyetine yönelik açılan Pazar Okulu'nda müdürlük ve Türkçe öğretmenliği, Amerika cemiyetine yönelik ise yemek ve folk dans kulüplerinde öğretmenlik yapmaktadır.